

Dzień 1

Kędzierzyn-Koźle - Sławięcice 25 km (25)

Kędzierzyn-Koźle

1. Zespół zamkowy

Najważniejszym zabytkiem Kędzierzyna-Koźla wokół którego rozwinęła się osada miejska, jest zespół zamkowy sięgający swymi początkami XIII w. Czas jego świetności przypada na 2 poł. XVI wieku, kiedy miasto należało do Oppersdorfów. W latach 1563-1584 Jan Oppersdorf przeprowadził przebudowę zamku i przedzamcza. Równoległe do przebiegu gotyckiego muru kurtynowego, wzniesiono renesansowe skrzydło południowo-wschodnie, które zachowało do dziś fragmenty pierwotnej substancji (sklepioną piwnicę w części południowej oraz ścianę zewnętrzną od strony dziedzińca w budynku wschodnim), zapewne wówczas przebudowana została także wieża. W 1578 roku wzniesiono w północnym narożniku półkolistą basteję. Z tej fazy budowlanej pochodzi także czworoboczna baszta usytuowana w narożniku pół.-zach. Z okresem inwestycji dokonanych przez Oppersdorfów wiąże się także przebudowa drewnianej dotąd zabudowy przedzamcza i ukształtowanie go w obecnej formie przestrzenno – architektonicznej.

Zespół zamkowy podlega ścisłej ochronie konserwatorskiej na mocy wpisu do rejestru zabytków:

- budynek zamkowy (lamus),
- budynek zamkowy (południowy),
- baszta i mury obronne,
- basteja i mur obronny zamku, ul. Kraszewskiego,
- przedzamcze (dawny szpital), ul. Pamięci Sybiraków 11,

Obecnie właścicielem zespołu jest Gmina Kędzierzyn-Koźle. Zespół o zróżnicowanym stopniu zachowania substancji zabytkowej. Kompleks obiektów zamku właściwego jest znacznie zdegradowany, niektóre tworzące zespół elementy historyczne nie zachowały się. Znaczne zniekształcenia zamku nastąpiły w ciągu XIX w. w związku z rozbiórką wieży i wzniesieniem na części terenu zamku kamienicy. Pozostałe zabudowania zamku uległy zniszczeniu podczas II wojny światowej i w okresie powojennym z powodu braku prac remontowych. W dobrym stanie znajduje się jedynie Baszta użytkowana na Muzeum. Stan zachowania budynków przedzamcza zły. Występuje znaczne zawilgocenie murów z powodu nieszczelności pokrycia dachowego oraz podciągania kapilarnego. Wnętrze obiektu zdewastowane, brak schodów, stropy częściowo zarwane. Występują także poważne spękania ukośne ścian. Na znacznych połaciach murów występują ubytki tynków zewnętrznych. Przeprowadzone archeologiczne prace badawcze przyczyniły się do:

- odkrycia działobitni przy półn-wsch. narożniku zespołu
- odkrycia fundamentów baszty gotyckiej przy półd-wsch. narożniku zespołu starego zamku

Efektom tych działań jest zrealizowana rewaloryzacja baszty oraz uczytelnienie działobitni w posadzce.

2. Zespół fortyfikacji fryderycjańskich

- budynek forteczny, ul. Wyspa 3

- schron forteczny, ul. Skarbowa 4

3. Budynek studni fortecznej z 1840 roku w Koźlu

4. **Baszta Montalemberta** Ciekawym miejscem jest położony przy drodze do kozielskiego portu Fort Fryderyka Wilhelma. Należy do rzadko spotykanych w Polsce dzieł fortecznych, określanych mianem **baszt Montalemberta**. Solidny ceglany masyw w formie cylindrycznej wieży przydał się w czasie obrony miasta w 1807 r. Był wówczas supernowoczesnym obiektem, którego budowę ukończono kilka miesięcy przed francuskim oblężeniem. Z zewnątrz prezentuje się bardzo okazale. Uwagę zwraca zachowana w dobrym stanie **autentyczna brama** z otworami strzelniczymi i umieszczona nad jedną ze strzelnic data: 1805. Kozielska baszta Montalemberta jest niewidoczna dla jadących ulicą Portową. Prowadzi do niej krótka boczna uliczka znajdująca się w połowie drogi pomiędzy mostem na Odrze a wiaduktem kolejowym w osiedlu Koźle-Port.

5. **Pomniki:** Powstańców Śląskich ul. Piotra Skargi, Cmentarz wojenny Armii Radzieckiej ul. Jana Pawła II, pomnik Bojowników o wyzwolenie Śląska w parku Planty Miejskie, pomnik Powstańców Śląskich na

cmentarzu komunalnym na Osiedlu Kuźniczka, mogiły zbiorowe na cmentarzu parafialnym w Sławięcicach na ulicy Sławięcickiej, [Kapliczka](#) na pamiątkę uwolnienia miejscowych chłopów od pańszczyzny (1814), [Upamiętnienie przeprawy przez Odrę](#), [Stary cmentarz](#) z II poł. XIX w. przy ul. Raciborskiej w Koźlu (przy DK40, nie podejźmy)

6. [Gotycki kościół św. Zygmunta i św. Jadwigi Śląskiej](#)

Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1295 roku. Na początku była to jedynie kaplica, później zaś (ok XV w.- po pożarze miasta, który miał miejsce w 1489 r.), staraniem starosty Jana Bielika z Kornicy, wzniesione został korpus i sklepienie prezbiterium. Wg niektórych źródeł świątynia kozielska wzorowana była na wrocławskim kościele pw. Najświętszej Marii Panny na Piasku. W okresie reformacji kościół został opuszczony i częściowo zniszczony. W II poł. XVI wieku, kiedy to miasto znalazło się pod panowaniem Oppersdorfów, nastąpiła przebudowa świątyni (wykonane zostały sklepienie w korpusie oraz rozpoczęto budowę elewacji zachodniej). Po raz kolejny kościół został zniszczony podczas wojen śląskich (1745 r.). Jego gruntowne odnowienie nastąpiło ponad sto lat później (1858 i 1897-99), a przeprowadzone prace miały mu nadać charakter neogotycki. W XX wieku przeprowadzono prace mające na celu odnowienie wnętrza oraz otynkowano wieżę.

7. [Kanał Kłodnicki.](#)

Pokłady węgla odkryte na Górnym Śląsku około roku 1790 stały się takowym kąskiem dla rozwijającego się przemysłu Niemiec. Początkowo do transportu surowca w głąb kraju chciano wykorzystać koryto Kłodnicy, ale szybko z tego pomysłu zrezygnowano. **Minister hr. A. von Hoym**, po sugestjach swojego zwierzchnika min. Armina, zdecydował o zaprojektowaniu kanału wodnego łączącego Górny Śląsk poprzez Odrę z ówczesnymi Prusami. Zlecił więc w 1788 r. nadinspektorowi grobli i wałów w Brzegu W. Geschkemu opracowanie projektu takiej inwestycji. Przedłożono go królowi Prus Fryderykowi Wilhelmowi II do zatwierdzenia i w 1792 roku rozpoczęto prace budowlane.

Największą rolę w rozbudowie gliwicko-zabrzańskiego przemysłu spełnił **hr. Fryderyk Reden**, królewski nadradca finansów i zwierzchnik Wyższego Urzędu Górniczego we Wrocławiu. On to bowiem połączył fakt odkrycia złóż węgla w Zabrzu w 1795 roku z Kanałem Kłodnickim, którym można transportować gotowe wyroby hutnicze wyprodukowane tu, na miejscu. Po zaakceptowaniu pomysłu przez króla Prus Fryderyka Wilhelma II rozpoczęto prace projektowe nad budową huty pod Gliwicami. Umiejscowienie jej akurat tutaj ma związek z rzekami Kłodnicą i Bytomką, które łącząc się nieopodal w jedno koryto zapewniają odpowiednią ilość wody potrzebnej do napędu ówczesnych maszyn hutniczych. Aby nowoczesnie zaprojektować całą inwestycję, hr. Reden udał się wraz z inspektorem budowlanym F. Wedingiem do Anglii, która wówczas była pionierem i potentatem hutniczym w Europie. Tu poznali kanały angielskie wraz z pochylniami służącymi do transportu łożysk przy dużych różnicach poziomów bez użycia śluz wodnych.

Angielski budowniczy kanałów i pochylni John Smeaton polecił Redenowi swojego ucznia Johna Baildona, młodego, zdolnego inżyniera pracującego wówczas w hucie „Carron Ironworks” koło Larbert w Szkocji. Wg Smeatona, Baildon był jedynym, który mógłby projektować i nadzorować budowę zakładów i urządzeń potrzebnych do obsługi nowoczesnego hutnictwa śląskiego.

Kanał Kłodnicki budowany od [1796](#) r., a oddany do użytku w 1822 r, o długości 48 km, łączący z Odrą Gliwice, a dalej - odrębnym przekopem – Zabrze, przebiegał na całej swojej długości niemal równoległe do rzeki Kłodnicy, w kilku tylko miejscach przecinając ją na zasadach zwykłego skrzyżowania dróg wodnych. Różnica poziomów wody na tym odcinku wynosiła 48 m. Dla jej pokonania wybudowano 18 śluz komorowych. W połowie XIX w. kanał uzupełniono dodatkowo śluzą bezkomorową, tzw. wrotami powodziowymi (u ujścia kanału do Odry), które wbrew nazwie nie chronią kanału przed wodami powodziowymi, lecz przeciwnie - przed nadmierną utratą wody w okresie niskiego jej poziomu w Odrze.

Jak istotną rolę odgrywał Kanał Kłodnicki w żegludze, może świadczyć fakt, że w połowie XIX w. pływało po kanale 1000 statków, głównie barek holowniczych, ciągnionych z brzegu zaprzęgami poruszającymi się po drogach holowniczych, budowanych równoległe, wzdłuż kanału.

W pierwszych latach istnienia kanału, tzn. w latach 1806 – 1834, przy transporcie węgla z kierunku Zabrze a Chorzowa korzystano z pochylni przy Starej Hucie Gliwickiej. Pochylnia ta umożliwiała pokonanie różnicy poziomów między kanałem Sztolniowym a Kłodnickim. Kiedy z przyczyn ekonomicznych zlikwidowano w 1834 roku Kanał Sztolniowy, niepotrzebna też stała się pochylnia przy hucie. Rozebrano ją więc kilka lat później jak również istniejący tu mały port przetładunkowy.

W granicach miasta zachowało się do dziś 5 śluz. Jedna z nich została w 1993 r. "przykryta" budowaną obwodnicą, która odcinkowo przechodzi przez fragment omawianego kanału. Kanał Kłodnicki ma szczególną wartość historyczną ze względu na stan zachowanych elementów, praktycznie w nie zmienionym stanie. Jest to jeden z najstarszych kanałów ze śluzami komorowymi zachowanych na kontynencie europejskim. Drugi o podobnym stanie zachował się w Anglii.

Polecamy zwrócić szczególną uwagę na zabytkową śluzę „[Koźle](#)” na rzece Odrze w Koźlu przy ul. J. Łukasiewicza. Śluzę tę zbudowano w 1836 r. w ramach programu regulacji rzeki Odry. Zmodernizowano ją ok. 1870 r., a wyremontowano w latach 30. XX w. podczas przebudowy Kanału Kłodnickiego. Śluza w Koźlu jest typem śluzy komorowej, pojedynczej, o ścianach wyłożonych blokami granitowymi, zamkniętej dwuskrzydłowymi wrotami żeliwnymi, napędzanymi obecnie silnikami elektrycznymi. Śluzę odremontowano po powodzi w 1997 r. Ciekawa jest również śluza Kłodnica (na Kanale Gliwickim, przy ul. Wandy, za wiaduktem trzeba podejść lasem ok. 2 km i przejść przez tory) oraz śluza Nowa Wieś znajdująca się przy drodze szybkiego ruchu.

Kanał Gliwicki

Długość kanału 40,60 km, maksymalna głębokość 3,50 m, różnica poziomów wody na początku i końcu kanału wynosi 43,60 m. Pokonanie różnic poziomu wody przez jednostki pływające reguluje 6 śluz wodnych: Łabędy, Dzierżno, Rudziniec, Sławęcice, Nowa Wieś i Kłodnica oraz Syfon Kłodnicy (patrz wyżej). Kanał żeglugowy wykonany jest częściowo w wykopie, a częściowo w nasypie. Jego szerokość waha się od 38,00 m w wykopie do 41,00 m w nasypie. Dopuszczalna prędkość jednostek pływających na kanale wynosi 9,00 km/h luzem i dla zestawów pustych, oraz 7,00 km/h dla zestawów załadowanych.

Początek kanału znajduje się w Kędzierzynie-Koźlu na 98. kilometrze Odry, koniec – w basenie portowym Portu Gliwice. Głównym źródłem zasilania kanału jest rzeka Kłodnica oraz jeziora i zbiorniki wodne (Dzierżno Duże, Dzierżno Małe) położone w jego górnej części. Sezon żeglugowy na kanale trwa przeciętnie 270 dni, od 15 marca do 15 grudnia.

Kanał Gliwicki został zbudowany w latach 1935–1939, uroczyste oddany do użytku 8 grudnia 1939 i uruchomiony w 1941. Powstał w miejsce starego Kanału Kłodnickiego istniejącego do 1937 roku. Nazywany był również Kanałem Górnośląskim (Oberschlesischer Kanal), a przez krótki okres Kanałem Adolfa Hitlera (Adolf-Hitler-Kanal).

Przy Kanale Gliwickim znajduje się szereg budowli pomocniczych. Do najciekawszych należy tzw. [Syfon Kłodnicki](#), stanowiący dwupoziomowe skrzyżowanie kanału z rzeką Kłodnicą, która przepływa pod nim. **Jest to jedno z trzech takich skrzyżowań cieków wodnych w Polsce.** Drugim jest syfon strugi Flis pod Kanałem Bydgoskim w Bydgoszczy, a trzecim – akwedukt w Fojutowie, gdzie krzyżują się Czerska Struga i Wielki Kanał Brdy.

Sławęcice:

1. Pozostałości po [filii obozu Auschwitz](#) w Sławęcicach.

Pomiędzy ówczesnymi niemieckimi miastami Błachownia i Sławęcice – dzisiejszych dzielnicach Kędzierzyna-Koźla – w pierwszych latach II wojny światowej na potrzeby budowy miejscowych zakładów chemicznych, utworzono nazistowski obóz pracy, który był jedną z kilkunastu filii obozu Auschwitz-Birkenau. Obóz w Sławęcicach otrzymał numer III. Przebywali tu robotnicy przymusowi, Żydzi oraz jeńcy wojenni z całej Europy. Podczas budowy fabryk w nieludzkich warunkach zginęło kilka tysięcy osób. Obóz zakończył działalność w grudniu 1944 r., kiedy to alianci skutecznie bombardując zakłady chemiczne, doprowadzili do ewakuacji obozu w głąb Niemiec. Większość więźniów nie przetrwała jednak marszu w czasie ostrej zimy. Po 1945 r. obóz został poddany likwidacji. Szczątki ciał oraz leśne mogiły znajdowano jeszcze sporo lat po wojnie. Dzisiaj miejsce obozu upamiętnia skromny pomnik oraz krematorium, które przypomina o bestialstwie tamtego okresu. W lasach otaczających Sławęcice można znaleźć jeszcze liczne pozostałości po zburzonych barakach i wartowniach

2. Pawilon ogrodowy "[Belweder](#)":

„Ten **pawilon ogrodowy** wybudowany został w latach 1716-1720 przez hrabiego **Adolfa Magnusa von Hoyma** w Kędzierzynie-Koźlu w dzielnicy Sławęcice. **Późnobarokowa budowla** była elementem całego kompleksu ogrodów francuskich i angielskich. Pawilon został wzniesiony na planie

kwadratu z czterema cylindrycznymi wieżami w narożach. Posiadał przepiękne barokowe wnętrza i klasycystyczne malowidła ścienna. Budynek nierozzerwalnie związany jest z **legendą hrabiny von Cosel, żony A. von Hoyma**, faworytą króla Polski i elektora Saskiego Augusta II Mocnego. Niestety, ta piękna budowla z każdym rokiem marnieje, a miastu brakuje funduszy na bardzo kosztowną restaurację zabytku.”

Jedną z największych [ciekawostek](#) związanych ze Sławięciami jest fakt, że w sierpniu 1939 roku stacjonowało tu komando, którego celem było doprowadzenie do wybuchu drugiej wojny światowej. Jego zadaniem było sfingowanie polskiego ataku na niemiecką radiostację gliwicką, co miało uzasadnić atak Niemiec na Polskę. Żołnierzy i policjantów zakwaterowano w pałacu rodziny Hohenlohe. Oficerowie zamieszkali w komnatach księcia Maxa, a szeregowi żołnierze w gospodzie. To właśnie w sławięcickim pałacu trwały narady, które miały mieć wpływ na przyszłe losy nie tylko Polski, ale i całej Europy.

Dzień 2

Sławięcice - Ujazd - Stary Ujazd - Zimna Wódka – Olszowa - Czarnocin - Poręba - Góra Św. Anny 29 km (54)

Sławięcice: Śluza Sławięcice

Ujazd

1. [Zamek Biskupów](#)

Relikty średniowiecznego zamku znajdują się w ruinie trójskrzydłowego założenia pałacowego z małym dziedzińcem posadowionego obok wzgórza kościelnego na północno-zachodnim skraju miasteczka. Założenie budowane było w sześciu fazach. Ostatnia z nich, przypadająca na XIX wiek, łączona z działalnością inwestycyjną Augusta Hohenlohe, zaowocowała powstaniem historyzującego, manierystyczno-barokowego założenia pałacowego.

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z bulli z 1155 roku. Wówczas miejscowy majątek należał do biskupów wrocławskich i to ich uważa się za fundatorów pierwotnej warowni. W 1370 roku w wyniku konfliktu między biskupem Przecławem z Pogorzeli a księciem, cesarz Karol IV nakazał zburzenie zamku. W roku 1443 ziemia wraz z zamkiem została zakupiona przez księcia Bolka V od biskupa Konrada z Oleśnicy. Zanim w XVI wieku zamek przeszedł w ręce prywatne był przedmiotem licznych przetargów między książętami a biskupami. Do II Wojny Światowej właścicielami założenia pałacowego pozostawali książęta von Hohenlohe.

Pierwotny zamek, wybudowany w XIII wieku miał formę czworobocznej wieży z przyporami w narożach (długość boku 8,5 m) i pełnił funkcję donżonu. Zachodnia ściana wieży została w latach późniejszych zespolona z murem obwodowym zamykającym prostokąt o wymiarach 23 X 31,5 m z zaokrąglonymi narożami. Wjazd umieszczony był w murze wschodnim na osi wieży. Założenie otoczone było dwiema fosami. W XIV wieku w obrębie dziedzińca, w południowo-zachodnim narożniku powstał dom mieszkalny. W drugiej ćwierci XVI wieku założenie zamkowe przekształcone zostało w rezydencję renesansową. Przekształcenia rezydencji miały miejsce w I połowie XVIII wieku oraz w połowie XIX wieku. Założenie zostało doszczętnie spalone w 1945 roku i od tej pory pozostaje w stanie ruiny.

2. [Barokowy Kościół św. Andrzeja Apostoła](#): Pierwsze wzmianki o kościele w Ujeździe pochodzą z 1285 r. Pierwotnie wybudowany w stylu barokowym, przebudowany dzięki fundacji starosty księstwa nyskiego Mikołaja Kochcickiego w 1613 r. W II połowie XIX wieku do współcześnie istniejącego kościoła dobudowano murowane neogotyckie wieże, później zakrytą oraz przedłużono prezbiterium. Klasycystyczny ołtarz główny wykonali w latach 1826-1833 Bernard Kutzera i malarz Karol Steckel z Głogówka. Umieszczono w nim rzeźby świętych Andrzeja, Piotra i Pawła w zwieńczeniu adorujących Serce Jezusa aniołów. Wewnątrz świątyni znajdują się cztery ołtarze boczne: dwa rokokowe z 1759 r., jeden poświęcony Matce Boskiej z obrazem malowanym na desce pochodzącym z przełomu XVI/XVII wieku oraz poświęcony Męce Pańskiej z rzeźbą Chrystusa Frasobliwego. Znajdują się również ambona wykonana przez Bernarda Kutzera w 1826 r. klasycystyczna ambona i chrzcielnica. Na zewnętrznej ścianie prezbiterium wmurowano renesansowe dwie płyty nagrobne przedstawiające niewiasty z nieczytelnymi herbami i inskrypcjami pochodzące z XVII wieku.

Zimna Wódka

1. [Kościół drewniany pw. św. Marii Magdaleny](#) drewniana, barokowa świątynia, jednonawowa, o konstrukcji zrębowej, na podmurowaniu kamiennym, wzniesiona w 1524, przebudowana w 1748. Kościółek

znajduje się na wzniesieniu, w centralnym miejscu wsi. W okresie 1524-1701 należał do protestantów, po czym przeszedł w ręce katolików.

Trójbocznie zamknięte prezbiterium, z znajdującą się przy nim zakrystią, z lożą kolatorską na piętrze. Chór muzyczny, posiadający prosty parapet, jest wsparty na 4 słupach z głowicami. Od frontu znajduje się wieża o konstrukcji słupowej, której ściany nieznacznie zwężają się ku górze. W przyziemiu jest wtopiona w nawę z kruchtą. Pokryta wielopołaciowym dachem, łączącym się z dachem nawy. Okna i wejścia są zamknięte spłaszczonym łukiem. Dachy o charakterze siodłowym, pokryte gontem. Dach prezbiterium przechodzi nad zakrystią. Nad nawą znajduje się ośmioboczna wieżyczka na sygnaturkę, wykończona barokowym hełmem, pokrytym gontem. Drzwi od frontu klepkowe, **wraz z zabytkową, XVIII-wieczną wkładką zamka przybierającą postać żołnierza**. Ważniejsze wyposażenie:

- Barokowe ołtarze z płaskorzeźbami oraz rzeźbami św. Jana Ewangelisty i św. Rocha;
- Ambona z I poł. XIX w.;
- Dwie kropielnice z XVII w.;
- Barokowy krucyfiks z przełomu XVII i XVIII w.;
- Lichtarz z XIX w.;
- Gotycki dzwon z XV w.

2. [Zbiorowa mogiła powstańców śląskich](#) z 1921 roku, na cmentarzu rzymsko-kat. (III powstanie śląskie)

Olszowa

1. [Kościół drewniany Matki Boskiej Śnieżnej](#)

drewniana, barokowa świątynia, orientowana, jednonawowa, o konstrukcji zrębowej, na podmurowaniu kamiennym, znajdująca się w gminie Ujazd (woj. opolskie), wzniesiona w 1648, przebudowana w 1748, remontowana w 1988 oraz 2007. Kościółek jest umiejscowiony na cmentarzu, otoczonym kamiennym murem z zabytkową XVIII-wieczną bramką składającą się z dwóch filarów, pokrytych drewnianym zadaszaniem.

Trójbocznie zamknięte prezbiterium, z znajdującą się przy nim zakrystią, z lożą kolatorską na piętrze. Do loży prowadzą schody znajdujące się w niewielkiej przybudówce. Nawa pokryta stropem płaskim, natomiast w zakrystii i loży strop belkowy. W miejscu styknięcia prezbiterium i nawy znajduje się barokowa rzeźba przedstawiająca tęczę z grupą Ukrzyżowania. Chór muzyczny, posiadający prosty parapet, jest wsparty na 4 słupach z głowicami. Od zachodu znajduje się wieża o konstrukcji słupowej, z pionowymi ścianami oraz pozorną izbicą, wydzielona okapem, pobita gontem, oszalowana. Zewnętrzne ściany kościółka tylko częściowo pokryte gontem. Okna wykończone spłaszczonym łukiem. Dachy o charakterze siodłowym, pokryte gontem. Nad nawą znajduje się sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę wraz z latarnią oraz ostrosłupowym daszkiem. Ważniejsze wyposażenie:

- Barokowy ołtarz główny, pochodzący z XVIII w., z obrazem przedstawiającym Matkę Boską Śnieżną adorowaną przez aniołów;
 - Dwa, barokowe, XVII-wieczne ołtarze boczne;
 - Klasycystyczna ambona z XIX w., z namalowanymi wizerunkami czterech Ewangelistów;
 - Kamienna kropielnica z XVI w.;
 - XVIII-wieczne ławy, lichtarze, obrazy oraz konfesjonał.
2. [Zbiorowa mogiła powstańców śląskich](#) z 1921 r. (III powstanie śląskie), na cmentarzu rzym.-kat.
 3. Park miniatur <http://miniaturyolszowa.pl> - 18 najbardziej znanych obiektów na świecie w skali 1:25.

Bilet normalny 17 zł/os.

Poreba

Klasztor sióstr Służebniczek NMP Niepokalanego Poczęcia, kapliczki drogi krzyżowej

Góra Świętej Anny

Muzeum Czynu Powstańczego (nieczynne), kapliczki drogi krzyżowej

Dzień 3

Góra Św. Anny - Lesisko - Żyrowa - Oleszka - Jasiona - Wygoda - Otmęt - Krapkowice 20 km (74)

Góra Świętej Anny

1. Zespół klasztorny franciszkanów:

- o kościół pw. św. Anny z 1490 roku, przebudowany w 1665 r. i w XVIII wieku,
- o klasztor z lat 1730–1749, przebudowany w 1905 roku, dziedziniec krużgankowy z przełomu XVIII i XIX wieku,
- o 26 kaplic Drogi Męki Pańskiej i Drózek Matki Boskiej z XVIII wieku, 6 kaplic maryjnych z XVIII w.,
- o kaplica pw. św. Józefa z połowy XVIII wieku,
- o mogiła powstańców śląskich,
- o 2 mogiły żołnierskie

Sanktuarium Świętej Anny Samotrzeciej na Górze Świętej Anny

Kult św. Anny, matki Maryi i babki Jezusa, jest od dawna mocno zakorzeniony w chrześcijaństwie. Głębokie więzi rodzinne na Górnym Śląsku sprawiły, że św. Anna jako patronka małżeństw, matek, babć i wdów była czczona w sposób szczególny. Zaowocowało to wielowiekową tradycją pielgrzymowania przed jej oblicze na Górę Świętej Anny.

Rzeźba w sanktuarium przedstawia trzy postacie. Św. Anna ukazana jest jako stojąca starsza kobieta trzymająca w ramionach dwoje dzieci. Na lewym ramieniu trzyma Córkę - Najświętszą Maryję Pannę a na prawym Wnuka - Pana Jezusa. Maryja podaje Dzieciątku złote jabłko. Figurka ma 52 cm wysokości. Wykonana jest z drewna lipowego. Nie wiadomo kiedy dodano 12 - centymetrowy postument z drewna bukowego. Polichromia przedstawia św. Annę w zielonej sukni (kolor nadziei) i czerwonym płaszczu (kolor miłości). W długą sukienkę jest również ubrana postać Maryi. Dzieciątko nie ma okrycia. Te szczegóły nie są widoczne, bo wszystkie trzy postacie okryte są jedną dekoracyjną suknią. Według historyków sztuki rzeźba powstała w drugiej połowie XV w.

Nie są znane żadne szczegóły na temat jej historii. Opowiadają o tym tylko legendy. Jedyne znany dokument pochodzi z początku XVI w. Napisany po łacinie pergamin mówi, że w otworze w główce rzeźby umieszczono relikwie św. Anny, które sprowadzono z klasztoru dominikanów w Villa we Francji w 1504 r. Do schyłku XIX w. figurę wystawiano w bocznym ołtarzu. W 1900 r. poświęcono przebudowany ołtarz główny z tronem dla cudownej figury. W nocy z 19 na 20.06.1941 r.,

po wypędzeniu franciszkanów z klasztoru przez hitlerowców, jeden z ojców zamienił oryginalną figurę św. Anny na kopię. Przekazano ją pod opiekę Sióstr Franciszkanek. Po wojnie wróciła do sanktuarium.

Pierwszy kościół zbudowano w tym miejscu przypuszczalnie w latach 1480 - 1485. Pierwsza wzmianka w dokumentach o kościele na Górze Chełmskiej pochodzi z 25.06.1516 r. Mówi o przekazaniu kaplicy przez fundatora proboszczowi z Leśnicy. W 1656 r. przybyli tu franciszkanie. Po kilkunastu latach rozbudowano kościół, a sto lat później drewniany klasztor zastąpiono murowanym. W 1673 r. kościół rozbudowano. Bazylika jest wybudowana w stylu gotycko - barokowym z elementami renesansowymi. Przed bazyliką znajduje się krużgankowy dziedziniec odpustowy z XVIII w. zwany **Rajskim Placem**. Od 1980 r. kościół posiada godność bazyliki mniejszej. 21.06.1983 r. Górę Świętej Anny odwiedził Ojciec Święty Jan Paweł II.

Na początku XVIII w. na zboczach Góry Świętej Anny powstał zespół kaplic kalwaryjskich, odwzorowujący układ miejsc w Jerozolimie, aby przybliżyć wiernym wydarzenia Męki Pańskiej.

W latach 1700 - 1709 wybudowano trzy duże kościoły i 30 małych kaplic, a później 7 pozostałych. Kalwarię nazywano Nową Jerozolimą. W XIX w. teren zadrzewiono. W latach 1912 - 1914

w starym kamieniołomie odwzorowano z wapienia i bazaltu grotę z Lourdes. Na przylegającym do niej terenie sprawuje się obecnie główne uroczystości w sanktuarium.

2. dom pielgrzyma, część centralna i skrzydło zachodnie, ul. Jana Pawła II, z lat 1929–1939,

3. karczma, obecnie dom mieszkalny, ul. Leśnicka, z przełomu XVIII i XIX wieku,

4. dom Związku Polaków w Niemczech, obecnie Muzeum Czynu Powstańczego, z pocz. XX w

5. dom, Rynek 11, z 1810 roku,

6. piec wapienniczy – szybowy, obok amfiteatru, z połowy XIX wieku.

7. [Pomnik Xawerego Dunikowskiego i amfiteatr](#) (wcześniej mauzoleum)

Lesisko

[Ruiny folwarku Lesisko](#), dawniej zwanym Waldhof. Na pewno powiązany był z pałacem w Żyrowej. Wśród mieszkańców do dnia dzisiejszego krąży legenda, jakoby folwark połączony był tajemniczym tunelem z pałacem. Wiadomo na pewno, iż Żyrowa, wraz z majątkiem, początkowo należała do Cystersów z Jemielnicy a

później przeszła w posiadanie rodziny Żyrowskich, następnie von Gaschin. Miejscowość jeszcze wielokrotnie zmieniała właścicieli, była w rękach rodziny von Hotzfeld – Schönstein i von Nostitz. Krótko posiadali ją bracia Godecke, by ostatecznie trafić do rodziny von Franken-Sierstorpff.

W skład zabudowań folwarcznych wchodziły, oprócz budynków mieszkalnych, także stodoły i budynki gospodarcze, zbudowane z kamienia wapiennego w połączeniu z cegłą. Dzięki temu uzyskały bardzo interesujący design w narodowych barwach: biały wapień i czerwona cegła. Jeden z budynków, dobudowany później, został już otynkowany i nie robi takiego wrażenia, jak pozostałe.

Żyrowa

Pałac (z parkiem i folwarkiem) - w obecnej formie został zbudowany w latach 1631–44 przez hrabiego Melchiora Ferdynanda von Gaschina, być może z wykorzystaniem murów wcześniejszej budowli. Znajdowała się tutaj dawna siedziba rodowa Żyrowskich, którzy w 1447 otrzymali Żyrową z nadania cesarza Fryderyka III za zasługi na wojnie z Turkami i był w ich posiadaniu do 1629.

Pałac w rękach rodu von Gaschin pozostał do 1852. W tym okresie był remontowany. W 1781 przeprowadzono jego renowację połączoną z przebudową. Zmieniono wówczas dach czterospadowy na mansardowy, zatynkowano sgraffita i dobudowano krużganek do skrzydła południowego. Herb rodu umieszczono na wschodniej elewacji skrzydła głównego. W następnych latach rezydencja zmieniała dość często właścicieli. W 1852 pałac kupił poseł Królestwa Prus Max Fryderyk von Hatzfeld-Schönstein. Potem Żyrową posiadali kolejno: generał August von Nostitz, bracia Godecke, Eduard Guradze. Nie inwestowali w pałac, przez kilkanaście lat stał pusty, niszczał.

W 1899 obiekt trafił w ręce amerykańskiego milionera, który kupił go dla swojej córki Mary Knowlton jako prezent ślubny. Mary i jej mąż hrabia Johann von Francken-Sierstorpff przeprowadzili gruntowny remont pałacu w 1899 i w latach 1904–11 doprowadzając go do dawnej świetności. W 1910 w dobrach rodziny goszczono wielkiego księcia Meklemburgii, a w roku następnym cesarza Wilhelma II. W czasie III powstania śląskiego pałac będąc kwaterą powstańców został doszczętnie splądrowany. W posiadaniu rodziny Francken - Sierstorpff pałac pozostawał do 1945.

W czasie II wojny światowej w pałacu znajdowało się archiwum wojskowe III Rzeszy. Nie ucierpiał na skutek działań wojennych, ale wewnątrz zostało zrabowane i zdewastowane. Po wojnie majątek został upaństwowiony. Utworzono PGR Żyrowa, a pałac przejęła służba zdrowia. Utworzono w nim sanatorium dla dzieci, przekształcone potem w prewentorium dla dzieci zagrożonych gruźlicą. Remontowany w latach 1959–60. Z powodu braku środków na dalsze funkcjonowanie prewentorium, obiekt w 1982 zamknięto i przez kilka lat stał pusty, bez dozoru, rozkradany i dewastowany. W 1985 pałac kupiła firma Remak z Opola i przystąpiła do prac remontowych. Przemiany ustrojowe po 1989 w Polsce spowodowały, że Remak w 1992 musiał opuścić obiekt. Następnie w latach 1998–2007 pałac był w posiadaniu spółki ARG Jaga z Sosnowca.

kościół pw. św. Mikołaja, wzniesiony ok. 1300 r., rozbudowany z późnobarokową fasadą w pierwszej połowie XVIII w., restaurowany w XIX w. i w latach 1932–1936. Jest trój-przęsłowym kościołem 1-przestrzennym z 2-przęsłowym prezbiterium, z prostym zamknięciem i wczesnogotyckim sklepieniem krzyżowo-żebrowym o groszkowatym przekroju żeber, z prostym zwornikiem, w narożnikach szczytkowe służki o kielichowatych głowicach, szeroki korpus z dobudowaną później emporą muzyczną, pierwotnie kryty stropem, od XVIII w. ze sklepieniem kolebkowym, z lunetami i gurtami na pilastrach, z dekoracją stiukową, na sklepieniach medaliony w stiukowych otokach. Kwadratowy aneks jako kaplica (pn.), z czes. kapą nad ukośnie ustawionymi pilastrami, masywna wieża zach., górą 8-boczną, w rodzaju tamburu z przełamany hełmem barok., kaplice z hełmami cebulastymi, na fasadzie rzeźba św. Jana Nepomucena (XVIII w.).

Zachowana część wyposażenia, m.in. rokokowy ołtarz gł., z przemalowanym obrazem, XVIII w. (Św. Anna nauczająca Marię), wyżej medalion z przedstawieniem św. Mikołaja; dwa ołtarze boczne, w ramach stiukowych i z obrazami (św. Floriana, św. Józefa z Dzieciątkiem) F. A. Sebastianiego (4. ćw. XVIII w.); barokowa ambona (I. pół. XVIII w.)

kuźnia z koło XIX w. (koło pałacu)

Pomnik poległych w wojnach światowych zburzony i odbudowany w 2008 => chyba nie warto

Oleszka

Kaplica Nawiedzenia NMP zbudowana w 1875 roku w stylu neobarokowym, natomiast w 1925r. nastąpiła jej przebudowa kaplicy. Kaplica została poszerzona o nawy boczne oraz wieżyczkę z zegarem. Na prawej ścianie bocznej widnieją dwie kamienne tablice poświęcone poległym mieszkańcom Oleszki w I i II wojnie światowej

oraz poległemu w okolicy hrabiemu kadetowi Karolowi Chodkiewiczowi, który zginął tu 21 maja 1921 w czasie III powstania śląskiego, podczas walk o Górę św. Anny, co upamiętnia także [pomnik](#).

Jasiona

kościół pw. św. Marii Magdaleny, zbudowany w l. 1910-1911, w stylu neobarokowym. Przy budowie świątyni na miejscu starego kościoła zachowano część poprzedniego gotyckiego kościoła z XIV w., a konkretnie jego prezbiterium z poł. XIV w., które obecnie stanowi jedną z bocznych kaplic. Wewnątrz dawnego prezbiterium w 1912 r. odsłonięto i zakonserwowano gotyckie polichromie z XIV wieku, w tym sceny Ukrzyżowania i Sądu Ostatecznego. Znajdują się też liczne elementy ozdobnej kamieniarki gotyckiej.

Mogiła zbiorowa Powstańców Śląskich poległych 21 maja 1921r. (cmentarz parafialny).

Otmęt

Śluza - [Stopień wodny Krapkowice](#) na Odrze zlokalizowany jest w pobliżu miejscowości Krapkowice. Składa się z jazu sektorowego, śluzy dużej 9,6 × 187,0 m i śluzy małej 9,6 × 54,2 m. Stopień wodny leży na 122,8 kilometrze Odrzańskiej Drogi Wodnej (Gliwice - Szczecin).

[Kościół par. pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny](#), zbudowany prawdopodobnie przez zakon templariuszy, najstarsza wzmianka o nim pochodzi z 1223 r., przebudowany w kolejnych wiekach: XIV w., XVIII w., i znacznie rozbudowany w latach 1912–1914

[Ruiny zamku rycerskiego nad Odrą](#), zbudowanego prawdopodobnie w XIV wieku, XVI/XVII w., gruntownie przebudowanego w XVIII wieku, w ruinie od połowy XIX wieku, wedle legendy zbudowany przez templariuszy; wieża zamku w 1723 r. przyłączona została do kościoła i zachowała się do dnia dzisiejszego.

Dzień 4

Krapkowice - Dobra - Komorniki - Pisarzowice - Kierpień - Rzepcze - Głogówek 27 km (105)

Krapkowice

- [Rynek](#) posiada typowo średniowieczną zabudowę - fontanna na środku, wokół stare kamieniczki, jedna obok drugiej, ułożone na obwodzie prostokąta, poprzecinane wąskimi, dojazdowymi uliczkami. Najstarsza kamienica pochodzi z XVII wieku - Dom w Ryнку nr 4 z niezmiennym frontem z 1784 roku. Późnobarokowy, narożny, usytuowany szczytowo. Elewacja frontowa pięcioosiowa z wejściem umieszczonym we wnęce zamkniętej segmentowo. Dach siodłowy kryty eternitem. Spalony w 1945 roku, odbudowany w 1950. Na jednej z kamienic widnieje herb Krapkowic – dawniej mieszcił się tu magistrat, a dziś restauracja.
- [Kościół św. Mikołaja](#) - świątynia zbudowana w XIV wieku w stylu gotyckim. W 1428 został zniszczony przez husytów. Od połowy XVI wieku do 1626 był świątynią protestancką. Odrestaurowana została w 1896 roku. Zostało wtedy zmienione wejście, ławki i stacje drogi krzyżowej. Zostały zlikwidowane trzy ołtarze; został zakupiony główny ołtarz, którego fundatorem był Rudolf Halama. Część pieniędzy na zakup drogi krzyżowej zostało podarowanych przez Annę Cebullę. W 1901 roku zostały umieszczone figury czterech Ewangelistów. Zostały podarowane przez księżną Friderice von Haugwitz. Podczas II wojny światowej dzwony zostały skonfiskowane na cele wojenne. Pod koniec wojny, podczas walk o Krapkowice, wystrzał artyleryjski zniszczył barokową kopułę wieży świątyni, która została zrekonstruowana i osadzona na wieży w dniu 13 września 1990 roku
- [zamek](#), wzmiankowany już w 1532 jako własności Jerzego Hohenzollerna, 1678 r., XVIII w./XX w. Zasadnicza, czteroskrzydłowa forma budowli przetrwała do czasów obecnych, pozbawiono jej jednak wielu elementów dekoracyjnych charakterystycznych dla minionych czasów. Z dawnego wystroju zachowały się arkadowe przejścia w części parterowej skrzydeł zamkowych na dziedzińcu, a we wnętrzach barokowe kinkiety ozdobione postaciami tłustych cherubinków zawieszonych nad kamiennymi schodami prowadzącymi do sali balowej, kilka bogato zdobionych pieców kaflowych, a także zabytkowa dębowa boazeria z pomieszczeniami kredensowymi w sali jadalnej. Współcześnie gmach nie zachwyca urodą ubrany w szarobure barwy jest taki...zwyczajny, znacznie ciekawiej przy tym prezentuje się od strony skarpy rzecznej, na której stoi. W zamku siedzibę ma ZSZ.
- mury obronne z poł. XIV–XVI w. z [wieżą Bramy Górnej](#) - w Krapkowicach od XIV wieku do 1829 roku istniały mury miejskie z czterema bramami. Pierwsze

wzmianki na temat budowy murów miejskich pochodzą z 1384 i 1418 roku. Mury wzniesione z kamienia łamanego były wielokrotnie przekształcane i odnawiane. Na początku XIX wieku zburzono Bramę Odrzańską, a potem Górną. W latach 1840-1860 następuje niwelacja fosi miejskiej i rozbiórka kolejnych dwóch bram: Kozielskiej i Opolskiej. Około 1895 roku wyburzono znaczną część murów. Z obwarowań do czasów współczesnych zachowały się: XIV-wieczna wieża Bramy Górnej z przyległą partią murów obronnych na ulicy Basztowej, fragmenty murów w północno-wschodnim narożniku miasta oraz obniżony ciąg murów w części południowo-zachodniej.

Najbardziej atrakcyjnym elementem tych zabudowań jest wieża Bramy Górnej, czyli Krapkowicka Baszta. Jest to zarazem symbol miasta. To właśnie z tego miejsca, codziennie w samo południe nadawany jest hejnał Krapkowic.

Wieża Bramy Górnej zbudowana w II połowie XIV wieku, przebudowana ok.1580r. Baszta wykonana jest z kamienia łamanego w stylu gotycko - renesansowym. Jest to budowla prostokątna, trójkondygnacyjna w przyziemiu sklepiona kolebkowo. Nad gzymsem koronującym umieszczono attykę z fryzem arkadowym oraz grzebieniem złożonym ze sterczyń i szczyków. We wnękach fryzu znajdują się strzelnice kluczowe.

- [Piece wapiennicze](#) stanowią nieodłączny element krajobrazu Śląska Opolskiego. Wraz z rozwojem przemysłu wapienniczego również w Krapkowicach wzniesiono w XIX w. zespół pieców wapienniczych z kamienia łamanego, cylindrycznych lub kwadratowych, o ścianach zwężających się ku górze .
- [Kirkut](#) ul. Kolejowa, zachowało się około 80 macew, głównie z marmuru

Dobra

Kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela został wybudowany w 1867 r. Został on ufundowany przez Olęę von Seherr-Thoss z rodu Strachwitz, a zaprojektowany został przez Moritza Gotgettreu, który nadał budowli neogotyckiego charakteru. Kościół powstał z kamienia, a dach został przykryty łupkiem.

Cmentarz. Kościół powstał w obrębie cmentarza. Zbudowano także kostnicę oraz płot, które również zostały zaprojektowane w duchu neogotyckim.

[Pałac w Dobrej](#) został zbudowany w 1720 roku, a przebudowany w latach 1857-1860. Piękny neogotycki pałac stanowił własność rodu von Seherr-Thoss. Ucierpiał w czasie wojny podczas ataku na wioskę żołnierzy rosyjskich w 1945 r. Aktualnie pałac jest w rękach prywatnych i trwa jego renowacja. W 1882 roku wybudowano w parku grobowiec dla ewangelickich członków rodziny Seherr-Thoss.

[Mauzoleum](#) podobnie jak kościół zostało wzniesione z kamienia i pokryte łupkiem. Całość utrzymana była w stylu neogotyckim.

Oficyna, spichlerz, park, dwie bramy/strażnice prowadzące do parku (do jednej należy iść dalej za mauzoleum). W Dobrej znajduje się **wodospad na rzece Białce**. Przy wodospadzie znajduje się **sztuczne jezioro** wraz z ośrodkiem kempingowym i infrastrukturą potrzebną kąpielisku.

Komorniki

Kościół neogotycki <http://www.parafiakomorniki.com.pl/kosciol>

Strzeleczy

[Kompleks młyński Amerykan](#) został wzniesiony w stylu wczesnego renesansu florenckiego, przez co w skali regionu są one unikalnymi budowlami. Stylistykę Amerykana można określić jako arkadowy (niem. rundbogenstil). Budynki mają bardzo proste (prostokątne), zwarte bryły z zamkniętymi od góry dominującymi gzymsami. Ściany wyłożone są rustyką nadającą budynkom obronny charakter. Okna oraz drzwi są zamknięte łukami – dominuje romański podział otworów okiennych. Poprzez zastosowanie trzech, a nawet czterech kondygnacji, uzyskano duże możliwości w sposobie opracowania elewacji (zgodnie z tradycją florencką).

Według różnych źródeł kompleks powstał w latach 30-40 XIX wieku lub dopiero po 1875 r. Inwestorem „Amerykana” był hrabia Eduard Georg Maria von Oppersdorff z Głogówka (ur. 1800 r. zm. 1889 r.), nazywany „Edim” do którego należały Pisarzowice wraz z ziemiami nad Osobłogą stanowiące część majoratu grafów von Oppersdorffów. Tożsamość architekta kompleksu jest nieznaną.

Hrabia Edi, przebywając w USA, zafascynował się tamtejszymi nowoczesnymi młynami oraz piekarniami, których ideę postanowił powielić na swojej ziemi budując młyn i piekarnię na wzór tych amerykańskich, dlatego też miejscowa ludność kompleks ten nazywała Amerykanem (dialekt śląski – Amerikun).

Młyn. W budynku tym mieścił się młyn wodny bazujący na sile Osobłogi z alternatywnym parowym źródłem zasilania na czas niskiego stanu wody. Młyn jest budowlą 3-kondygnacyjną o bryle mocno zamkniętej wydatnym gzymsem wieńczącym.

Spichlerz. Budynek wzniesiony na prostokątnej bryle, czterokondygnacyjny, murowany. Zabudowa spichlerza podobnie jak młyna wyróżnia się dużą przestrzenią, regularnością oraz harmonijnością przez co budynek sprawia wrażenie eleganckiej i reprezentatywnej budowli arystokratycznej.

Dom mieszkalny to dwukondygnacyjny, pokryty czteropółcaciowym dachem budynek wraz z oborą, ogrodem i mechaniczną piekarnią, która zaopatrywała w pieczywo okolicznych mieszkańców. W budynku mieszkali pracownicy młyna i ludzie dbający o porządek w magazynach. Żywili się oni tym, co wyhodowali w swej oborze i na polu. Dom został także utrzymany w duchu renesansowym, przez co razem z resztą budynków tworzy jeden zwarty kompleks.

Pisarzowice

Pałac z połowy XVII w. - piętrowa bryła w stylu późnobarokowym. Posiada okazałą dwubiegową klatkę schodową. Sień wyposażona jest w 6 czworobocznych filarów. Od strony północnej zlokalizowana jest pałacowa kaplica. Od południa ulokowany jest dwukondygnacyjny spichlerz, nakryty dachem naczółkowym.

Oppersdorffowie byli właścicielami Pisarzowic od 1646 roku. Wieś kupił wtedy od Hansa Wachtela Johann Georg III i następnie wznosił w połowie XVII wieku w Pisarzowicach późnorenesansowy dwór, którego budynek z założenia pełnił rolę rezydencji dla wdów po zmarłych członkach rodziny Oppersdorffów.

Kiedy ordynat umierał, cały majorat wraz z zamkiem w Głogówku dziedziczył po nim najstarszy syn. Wdowa po ordynacie przeprowadzała się wtedy do Pisarzowic. Po wygaśnięciu śląskiej linii Oppersdorffów dominium przejęła linia morawska, a potem czeska. Wiadomo, że ósmy z kolei ordynat, Franz Joachim Wenzel, w połowie XVIII wieku przebudował pałac nadając mu styl barokowy[6]. W Pisarzowicach znajdują się również pozostałości po folwarku (niem. Meierhof), który został wybudowany na planie podkowy, tuż obok pałacu. Jest to osobny zespół budynków, który również należał onegdaj do Oppersdorffów.

W 1864 roku (czyli w okresie gdy funkcjonował już „Amerykan”), majątek ziemski w Pisarzowicach obejmował 270 hektarów. Uprawiano tu głównie żyto, owies i ziemniaki, hodowano konie, bydło i owce. Rodzina von Oppersdorff była właścicielem Amerykana do 1930r. kiedy to postanowiła go sprzedać rodzinie Janocha. Same zaś Pisarzowice wraz z przypałacowym folwarkiem były własnością rodu von Oppersdorff, aż do wybuchu II wojny światowej.

Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła - początki świątyni, wówczas pod wezwaniem św. Trójcy, sięgają końca XIII w. Pierwsze wzmianki pochodzą z 1301 r. Niektóre części kościoła mogą pochodzić nawet z XIV w. Kruchta i kaplica zostały wzniesione około 1600 r. Kościół odnawiany był w 1784, 1858 i 1950r. Wczesnogotycka część kościoła posiada elementy renesansowe i barokowe, a zbudowana została z cegły i kamienia. Nad kruchtą jest szczyt pochodzący również z 1600 r. W kościele znajdują się zabytkowe przedmioty kultu: krucyfiks z 1 poł. XVI w., barokowa monstrancja z XVII w. W kościele wyróżnia się płyta nagrobna z 1580 roku starosty opolskiego i właściciela Pisarzowic, Mikołaja Lesoty. Jest to dzieło późnorenesansowe z kamienia z płaskorzeźbą rycerza. Wokół świątyni rozciąga się średniowieczny mur z kamienia.

Kierpień

Nazwa wywodzi się od łacińskiego słowa carpio - co oznacza staw dla karpi. Pierwsze wzmianki pochodzą z XIII w. Od 1274 r. w posiadaniu cystersów z Lubięża. Większość pól otaczających wioskę była corocznie zalewana przez Osobłogę i w miejscach niżej położonych tworzyły stawy, które były pełne ryb. Jeszcze przed II wojną światową w Kierpniu istniała gospoda pod nazwą "RYBASZ" czyli "RYBAK". Według ustnych przekazów przodek właścicieli gospody był pierwszym osadnikiem i założycielem wioski.

1. Najstarszym obiektem we wsi jest kościół pw. Narodzin Najświętszej Marii Panny, odnotowany jest w kronikach z 1335 r. Ufundowany został przez Piastów Górnośląskich. Obecny pochodzi z XVI w., kiedy to parafią zarządzali franciszkanie z Głogówka.
2. pomnik poległych w I wś

Rzepcze

Nazwa pochodzi od imienia Rzepek. [Pierwsze wzmianki](#) o wsi odnotowano w 1300 r. w dokumencie, w którym to widniała nazwa „Ropzha”, w roku 1318 – „Repzs”, a 1635- „Reptsch”.

Najstarszą budowlą we wsi jest niewielki [drewniany kościółek](#) pw. Św. Jakuba Starszego, wzniesiony na lekkim podwyższeniu, znajduje się obecnie w centrum wsi Rzepce. Jest to jedyny kościół drewniany w powiecie prudnickim, wykonany w technice zrębowej, ponieważ drugi z istniejących, kościół w Głogówku, jest kościołem cmentarnym, wybudowanym w XVIII w. w technice muru pruskiego.

Pierwsze wzmianki o kościele we wsi Rzepcze pochodzą z 1447 r. Stojący obecnie drewniany kościół wybudowano w 1751 r. Od ulicy do świątyni prowadzą schody. Otoczony cmentarzem.

Kościół reprezentuje najprostszy typ dwuczłonowego kościoła wiejskiego. Jest to budynek jednonawowy, wybudowany w konstrukcji zrębowej, z zewnątrz współcześnie oszalowany deskami, nałożonymi na belki zrębu. Bezwieżowy, bez zakrystii. Orientowany. Prezbiterium zamknięte trójbocznie. Szersza od niego nawa na rzucie kwadratu.

Młodsza wiekowo kruchta, umieszczona z boku nawy od strony północnej. Wnętrze nakryte stropem płaskim. Sklepienie bez polichromii, pomalowane w połowie na kolor biały, w pozostałej części pokryte drewnianą boazerią. Tęcza zamknięta łukiem. Chór muzyczny wsparty na czterech słupach, rozbudowany w późniejszym okresie, obity boazerią drewnianą, z wejściem z nawy. Wejścia do nawy zamknięte półkoliście z mieczowaniem, zamykane drzwiami opierzanymi. Okna zwieńczone łukiem spłaszczonym, dawniej z podziałem na kwatery, obecnie z witrażami. Posiada ciekawy siodłowy dach jednokalenicowy, kryty gontem. Pośrodku dachu ośmioboczna wieżyczka barokowa na sygnaturkę, z latarnią i baniastym hełmem pokrytym gontem. Ściany wewnątrz szalowane deskami ułożonymi poziomo pod sklepienie. Ławki dla wiernych wykonane w XX w.

Ołtarz główny, regencyjny z 2 poł. XVIII w. z umieszczonymi centralnie, po obu bokach obrazu, rzeźbami św. Piotra i Pawła i oraz rzeźbami sześciu aniołów w jego zwieńczeniu. Pośrodku ołtarza obraz z postacią św. Jakuba. Wydzielone pomieszczenie za ołtarzem, zasłonięte bramkami, służy jako zakrystia. Ambona, sześcioboczna, wczesnobarokowa z XVII w. z polichromowanymi i złożonymi czterema płaskorzeźbami: Chrystusa oraz świętych: Augustyna, Grzegorza i Hieronima.

Dzień 5

Głogówek – Leśnik - Kierpień - Pisarzowice - Kujawy – Moszna 22 km (123)

Głogówek

- o [kościół – kolegiata par. pw. św. Bartłomieja](#), z 1380-XVIII w. Rzadko spotykana gotycka architektura z barokowym wystrojem wnętrza z freskami Franciszka Sebastiniego i sztukateriami Jana Schuberta. Kościół nazywany jest *Pertlą Opolskiej Ziemi*
- o kaplica [Oppersdorffów](#) w kościele parafialnym z 1400 r. Wewnątrz alabastrowy nagrobek i sklepienie z kamiennymi wspornikami
- o [kościół cmentarny pw. Świętego Krzyża](#), szachulcowy z 1705 r., na cmentarzu
- o **zespół klasztorny franciszkanów**, z XIV/XV w. – XIX w.: kościół pw. św. Franciszka z XV w., pierwotnie gotycki, przebudowany w XVII w.; klasztor
- o [domek loretański z figurą Matki Boskiej](#) z 1630 r., znajdująca się wewnątrz kościoła franciszkanów
- o **kaplica „Boży Grób”** – replika Grobu Pańskiego powstała w 1634 r., 1714 r., 1822 r., z elementami neogotyckimi, jedna z trzech w Polsce kaplic grobu Chrystusa niewchodzących w skład większych zespołów (pozostałe znajdują się w Żaganiu i Potępie); ul. Świerczewskiego
- o **kaplica pw. Najśw. Panny Marii na „Glinianej Górcie”**, z 1779 r., na miejscu poprzedniej z 1638 r., 1781 r., 1950 r.

- [cmentarz żydowski](#), zabytkowy z poł. XIX w. / XX w. ul. Olszynka (przy drodze 416, ok. 2 km na pn)
- **zespół zamkowy**, z XVI-XX w.: [manierystyczny zamek Oppersdorffów](#) górny i dolny z lat 1561–1571, rozbudowany w XVII w., trójskrzydłowy, z narożnymi wieżami, ozdobnymi portalami i kaplicą z polichromią Franciszka Sebastiniego. Obecnie część zamku zajmuje [Muzeum Regionalne](#); budynek bramny – brama zamkowa – folwarczna barokowa z 1700 r., ul. Generała Karola Świerczewskiego; park, obecnie miejski
- **Krzyż pokutny** na dziedzińcu zamku od strony ul. Zamkowej, 10 m na północ od bramy wjazdowej
- **Kolumna Maryjna** – mieści się w północnej części rynku, jest dziełem nieznanego artysty, przedstawia Madonnę z Dzieciątkiem. Powstała około 1677 roku i należy do najstarszych tego rodzaju obiektów na Śląsku. Na jej cokole widnieje łacińska inskrypcja „Maryjo, Matko łaski, Matko miłosierdzia, broń nas od wroga i przyjmij w godzinę śmierci”. W 1937r. władze nazistowskie ściągają figurę pod pretekstem renowacji i kierują ją do Wrocławia. Rzeźba zostaje odnaleziona w 1968r. we wrocławskiej parafii Sobótka. Ówczesne władze Głogówka nie wyrażają jednak zgody na osadzenie kolumny w historycznym miejscu, dlatego po czasowym eksponowaniu w prezbiterium kościoła oo. franciszkanów, zostaje ona ustawiona przy południowej nawie świątyni. Dopiero w 2003r. kolumna wraz z odrestaurowaną figurą wraca na głogówecki rynek
- **mury obronne**, z XIV/XV w., 1600 r.
- **baszta strażniczo-więzienna** zbudowana w 1595 r. Obecnie siedziba Muzeum Regionalnego.
- zespół szpitalny, ul. Piastowska, z 1773 r.: kaplica – kościół pw. św. Mikołaja, szpital, na miejscu kompleksu szpitalnego z początku XIV wieku, obecnie dom mieszkalny
- **wieża wodna**, wzniesiona w 1597r. z inicjatywy Jerzego Oppersdorffa, zaopatrywała miasto w wodę przez okres 300 lat. Zastosowane urządzenia, zdobycze XVI wiecznej myśli technicznej, pozwalały wtfaczać wodę pozyskaną w rejonach Osobłogi i drewnianymi rurami kierować do studni umieszczonych na ulicy Zamkowej i Rynku.
- **ratusz**, późnorenesansowy z 1608 r., z wieżą na rynku. Był kilkakrotnie modernizowany. Jest budynkiem wzniesionym na planie prostokąta, podpiwniczony, ma trzy kondygnacje i jest nakryty dachem dwuspadowym. Kondygnacje oddzielono gzymsami przebiegającymi wzdłuż całej bryły, przy czym gzyms koronujący zawieszony jest na konsolach. Ponad bryłą góruje ośmioboczna wieża, wyrastająca z północnej części dachu, z gzymsami dzielącymi kondygnacje, metalową galerijką i zwieńczona hełmem z podwójną latarnią i ostrosłupowym daszkiem. Najbardziej dekoracyjny jest szczyt południowy, podzielony gzymsami i pilastrami, o falistym wykroju z renesansowymi spływami. Na południowych narożach budynku widnieją dwa kamienne posągi z 1774 r. autorstwa Jana Schuberta: św. Florian i św. Jan Nepomucen. Na szczególną uwagę zasługuje pomieszczenie ze sklepieniem kolebkowym, w którym mieści się obecnie sala posiedzeń. Jego ściany zdoi siedem interesujących stylizowanych fresków, przedstawiających najistotniejsze wydarzenia z przeszłości Głogówka. Jest to dzieło wrocławskiego malarza Alberta Helma, wykonane w 1942 r. Obecnie ratusz jest siedzibą władz Głogówka.
- **Oberża** – w pobliżu bramy zamkowej znajduje się niewielki budynek, zwany oberżą. Wzniesiony w 1765r., a utrzymany w stylu barokowym, stanowił zapewne jedną z pierwszych głogóweckich restauracji.
- [synagoga](#) z 1864 r. ul. Szkolna 1

Leśnik - Nazwa miejscowości związana jest z położeniem, gdyż wieś znajduje się w środku lasu. Pierwsze wzmianki pochodzą z 1217 r. Pierwszą nazwą było Leznie. Kolejna wzmianka pochodzi z roku 1388, kiedy to książę Władysław Opolczyk osiedlił paulinów w Mochowie i podarował im wieś Leśnik. Do roku 1900 działała tutaj gorzelnia, a do 1904 r. funkcjonował młyn wodny, który został uszkodzony podczas powodzi w 1903 r. We wsi są dwie kapliczki: pierwsza poświęcona jest św. Urbanowi, druga postawiona została na pamiątkę wygaśnięcia zarazy jaka nawiedziła wieś w roku 1649. W Leśnikach stoją 4 krzyże: pierwszy z 1899 r., drugi z 1906 r., trzeci z 1913 r., a czwarty z roku 1954 r.

Pisarzowice => *Opis wcześniej*

Kujawy

Wieś po raz pierwszy wzmiankowana w XIV wieku, należała w średniowieczu do znaczącej rodziny von Bees. Jedna z linii tego rodu podpisywała się „z Kujaw” co świadczy, że w tej miejscowości znajdowała się ich rezydencja. Niestety nie ma ona nic wspólnego z obecnie istniejącym pałacem i trudno określić jej dokładną

lokalizację. Popierających ruch husycki Beesów z Kujaw po śmierci księcia opolskiego Bolka V spotkała katastrofa. Książęta opolscy Jan i Mikołaj odbierali tej rodzinie wszystkie majątki. Od tego czasu Kujawy często zmieniały właścicieli. Bardziej znani posiadacze miejscowości to: Baltazar Pückler von Groditz (w 1583 r. ufundował w wiosce murowany kościół), rodzina von Oppersdorff (XVII wiek), hrabia Antoni von Schaffgotsch, krewny biskupa wrocławskiego księcia Filipa Gottharda von Schaffgotsch (II połowa XVIII wieku). Sytuacja własnościowa ustabilizowała się w Kujawach dopiero w XIX wieku, gdy to w 1863 r. bracia Ernst, Albert i Wilhelm Lidheim zu Ullersdorf sprzedali Kujawy majorowi Thiele-Wincklerowi von Miechowitz. W rękach jego potomków majątek pozostał do 1945 roku. Później w rezydencji Thiele-Wincklerów mieściła się dyrekcja Państwowej Stadniny Koni w Mosznej, szkoła podstawowa, biblioteka oraz mieszkania.

- [pałac](#) ze schyłku XIX w. i park, z XIX w. do 1900 r. , być może w miejscu barokowej rezydencji, wzniosł Hubert von Thiele-Winckler. Dwuskrzydłowy budynek wzniesiony na planie litery „L” został przebudowany przez jego syna Franza Huberta po 1900 roku. W 1908 r. rodzina von Thiele-Winckler przeniosła do pałacu w Kujawach zarząd główny swojego majątku. W rok później dobudowano do niego skrzydło północne i budynek otrzymał kształt jaki możemy dziś oglądać.

Neobarokowy pałac murowany z cegły, otynkowany, zbudowany z prostokątnych dwukondygnacyjnych skrzydeł z trzech stron obejmujących dziedzińce, nakrytych wysokimi dachami mansardowymi z lukarnami i powiekami. Bryłę budynku o regularnym rytmie prostokątnych okien urozmaicają płytkie ryzality zwieńczone szczytami ze spływami oraz gzyms międzypiętrowy. Na osi elewacji południowej skrzydła północnego umieszczono wejście ozdobione portalem wykonanym z piaskowca. Podobny kamienny portal znajduje się w skrzydle zachodnim. Ponad nim umieszczono kartusz herbowy.

Pałac od północy i zachodu obejmuje niewielki park ze stawem zamienionym w zbiornik ppoż. Na północ od parku znajdują się pochodzące z II połowy XIX wieku zabudowania folwarczne. Teren wokół pałacu i parku ogrodzony, budynek zabezpieczony przed wejściem. Pałac w dobrym stanie technicznym jest własnością prywatną. Niestety od lat jego właściciel nie potrafi odpowiednio zagospodarować zabytku.

- [renesansowy kościół par. pw. Świętej Trójcy w Kujawach](#) ufundowany został przez rodzinę Pücklerów, którzy byli właścicielami m.in. Niemodlina i Szydłowca Śląskiego. W kościele jeszcze w XIX wieku znajdowały się pełnopostaciowe drewniane figury fundatorów oraz krypta, w której ich pochowano. W jego wnętrzu zachowały się renesansowe polichromie w prezbiterium, ambona (k. XVI w.), której kosz pierwotnie wsparty był na rzeźbie św. Krzysztofa oraz późnobarokowy ołtarz główny z obrazem Sebastianego.

Pierwsze wzmianki o drewnianym kościele w Kujawach pochodzą z 1447 roku; **obecny, murowany kościół ufundowany został przez protestanckich właścicieli Kujaw, Baltazara Pückler von Groditz i jego małżonkę Poliksenę w 1583 r.** Ok. połowy XVII wieku kościół przechodzi w ręce katolików, a pod koniec wieku XVII zostaje poświęcony. W okresie pomiędzy rokiem 1679 a 1730 do kościoła dobudowano dwie kaplice boczne, a podczas remontu w latach 1936-39 przedłużono nawę kościoła i dobudowano nawy boczne. Wtedy też wieża kościoła została odtworzona zgodnie z renesansowym pierwowzorem.

Kościół znajduje się przy ulicy Prudnickiej w centrum miejscowości, na owalnym placu otoczonym kamiennym ogrodzeniem z dwoma bramkami: współczesną od wschodu i renesansową po stronie zachodniej. W pobliżu kościoła znajduje się XIX wieczny pałac Tiele-Wincklerów. Świątynia jest orientowana. Zbudowana została na planie prostokąta z nieznacznie wysuniętą na wschód nawą główną i krótkim, trójbocznie zamkniętym prezbiterium. Przy południowej ścianie prezbiterium umieszczona została zakrystia, a nad nią łoża kolatorska. Na wysokości drugiego przęsła nawy znajdują się kaplice boczne (południowa pw. św. Barbary i północna pw. św. Józefa). Po stronie zachodniej znajduje się czworoboczna wieża. Kościół jest murowany z cegły na kamiennej podmurówce, oskarpowany i otynkowany z elewacjami o dekoracji ramowej i otworami okiennymi zamkniętymi łukiem pełnym (w prezbiterium i nawie głównej) oraz okrągłymi (w nawach bocznych, kaplicach i w dolnej kondygnacji wieży). Wokół kościoła, pod gzymsem koronującym znajduje się fryz konsolkowy. Korpus kościoła nakryty jest dachami siodłowymi (wielopołaciowymi nad zamknięciami prezbiterium i kaplic bocznych) i dachem pulpitowym nad zakrystią. Głównym akcentem elewacji zachodniej jest czworoboczna, trójkondygnacyjna wieża z podcieniami w dolnej kondygnacji, nakryta hełmem z latarnią. Nawa główna i prezbiterium nakryte są sklepieniami kolebkowymi z lunetami i siatką stiukowych żeber. Sklepienie prezbiterium dekorowane jest renesansową polichromią z 1595 roku (odnowioną i mocno przemalowaną w połowie XX wieku) z motywami groteskowymi i arabeskowymi oraz z medalionami, w których znajdują się anioły z Arma Christi. Polichromia nawy głównej, utrzymana w charakterystyce renesansowej ze stylizowaną wicią roślinną, pochodzi z poł. XX wieku. Znaczącym elementem wystroju wnętrza jest renesansowa ambona dekorowana płaskorzeźbionymi

scenami z życia Chrystusa i Marii oraz postaciami Apostołów, a także późnobarokowy ołtarz główny, w którym znajduje się namalowany w 1776 roku przez Franciszka Sebastiniego obraz Trójcy Świętej.

- W pobliżu ogrodzenia Pałacu w Kujawach znajduje się zabytkowy pomnik żołnierzy ze wsi Kujawy poległych w I wojnie światowej. Ma kształt kamiennej trumny z wyrytymi nieczytelnymi napisami postawionej na postumencie w otoczeniu dwóch kamiennych tablic z nazwiskami w języku niemieckim.
- brama na cmentarz kościelny

Moszna

Początkowo członkowie rodu Tiele-Wincklerów mieli być chowani w krypcie pod pałacową kaplicą. Z uwagi na to, że panowała tam zbyt duża wilgoć, podjęto decyzję o przeniesieniu miejsca rodowych pochówków na mieszczący się w pałacowym parku [cmentarz](#). Jest on udostępniony zwiedzającym.

[Pomnik](#) pamięci Huberta von Thiele-Wincklera

Dzień 6

Moszna - Ogiernicze - łącznik - Chrzelice - łącznik - Mokra - Radostynia - Ligota Bialska - Biała 17 km (140)

Moszna

W 1679 właścicielem wsi była rodzina von Skallów. Około 1723 r. przeszła ona w ręce Wilhelma von Reisewitza. W 1771 r. kolejnym jej właścicielem został Heinrich Leopold von Seherr-Toß. W 1853 r. Moszną sprzedano Heinrichowi von Erdmansdorfowi, a w 1866 r. nabył ją Hubert von Tiele-Winckler. W 1948 r. na bazie stada ze zlikwidowanej stadniny w Dłoniach koło Rawicza, w Mosznej powstała stadnina koni, która prowadzi od początku hodowlę koni pełnej krwi angielskiej, a od 1961 r. również koni szlachetnej półkrwi. zespół pałacowy, z XVIII-XX w.:

- [pałac](#) - zabytkowa rezydencja położona we wsi Moszna. Jest jednym z najbardziej znanych obiektów zabytkowych na ziemi opolskiej. Od 1866 do 1945 roku był rezydencją śląskiego rodu [Tiele-Wincklerów](#), potentatów przemysłowych.

Budowla powstała w połowie wieku XVIII jako pałac barokowy. Obecna forma budynku została nadana po roku 1896, kiedy to w nocy z 2 na 3 czerwca barokowy pałac częściowo spłonął. Stary pałac został odbudowany, a przed 1900 powstała część wschodnia w stylu neogotyckim z oranżerią, a w latach 1911–1913 dobudowano skrzydło zachodnie w stylu neorenesansowym.

Pałac posiada 365 pomieszczeń i 99 wież i wieżyczek. Powierzchnia wynosi 8 tys. m², a kubatura – 65 tys. m³. Obiekt otacza ponad dwustuhektarowy park, który jest częścią parku krajobrazowego z cennym drzewostanem (zgrupowane trzystuletnie dęby szypułkowe) i rzadkimi skupiskami rododendronów.

W 1904, 1911 oraz 1912 roku gościem podczas polowań urządzanych przez Franza-Huberta hr. Tiele-Wincklera był cesarz Wilhelm II. Rodzina Tiele-Winckler opuściła pałac wiosną 1945 roku. W ogrodzie pałacowym odkryto na początku XX wieku fragmenty piwnic, które H. Barthel w 1929 roku utożsamiał z zamkiem templariuszy (raczej bezzasadnie), miał on łączyć się podziemiami z zamkiem w Chrzelicach. Po II wojnie światowej podczas prac budowlanych natknięto się na ślady średniowiecznej palisady. Podczas II wojny światowej pałac uniknął zniszczeń. Urządzono w nim lazaret. W roku 1945 w pałacu kwaterowały oddziały armii radzieckiej. W tym okresie dewastacji uległa większa część wyposażenia pałacowego oraz wywieziono większość przechowywanych tam dzieł sztuki, głównie obrazów i rzeźb.

Po wojnie umieszczano w pałacu na krótko różne instytucje, dopiero w 1972 roku stał się siedzibą sanatorium, a od 1996 roku Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej Centrum Terapii Nerwic. W 1948 roku na części gruntów dawnego majątku powstała Państwowa Stadnina Koni. Od 2013 w pałacu funkcjonuje hotel i restauracja, a szpital został przeniesiony do budynku nieopodal. Znajdowało się w nim Centrum Terapii Nerwic. Pałac jest częściowo udostępniony do zwiedzania; w kaplicy odbywają się koncerty muzyki kameralnej, a w galerii wystawy dzieł sztuki.

- oficyna
- stajnie
- wozownie

- park
- stacja pomp, ul. Zamkowa, z pocz. XX w.
- dom, ul. Wiejska 22, z pocz. XX w.

Chrzelice

- zespół zamkowy, z XIV/XV w., 1694 r., XIX w.: [zamek gotycki z XIII wieku](#), otoczony fosą oraz XIX-wieczny park krajobrazowy.

Pierwsza wzmianka o zamku murowanym pochodzi z 1380 r. przy okazji transakcji między Henrykiem Niemodlińskim a Peterem Heidenreichem dotyczącej ziemi w pobliżu kościoła w Starym Mieście koło Białej. Pierwszym i najbardziej dominującym elementem założenia była cylindryczna wieża wzniesiona w pierwszej połowie XIV w. W 1532 roku przeszedł z rąk książąt opolskich w posiadanie śląskich rodów rycerskich, w 1559 został własnością Wenzla Posadowskiego, a następnie należał do rodu Pruszkowskich (von Proskau). W roku 1605 powstał projekt przebudowy fortyfikacji wokół zamku autorstwa Hansa Schneider von Lindau, ale nie został on zrealizowany. W XVII w. przeszedł on przebudowę na barokowy pałac. Od 1769 roku majątek wszedł w posiadanie państwa pruskiego, a w XIX w. dzierżawiła go rodzina Hellerów. Do 1945 roku był własnością Tiele-Wincklerów z Mosznej.

Zamek wzniesiono z cegły na kępie otoczonej mokradłami. Założono go na planie nieregularnego trapezu, z krótką kurtyną północno-wschodnią. Mury obwodowe opięte zostały skarpami. W zachodniej części dziedzińca znajdował się wolno stojący stołp, zniszczony na początku XVII w. Wewnątrz murów powstały dwa czworoboczne domy, umieszczone w narożniku południowym i wschodnim. W południowo-wschodniej kurtynie znajdowała się brama.

- kaplica-dzwonnica, z 1774 roku
- dom nr 88
- figura św. Floriana na kamiennym postumencie z początku XIX w.
- kilka budynków i zabudowań z połowy XIX w., dopełnia całości historycznego obrazu, w tym:
 - młyn wodny z XVI w.
 - karczma z XVIII wieku.

Łącznik

- plebania, z XVIII w., 1827
- [kościół par. pw. Nawiedzenia NMP](#); na początku XVIII wieku, w 1718 został rozebrany stary kościół, a w jego miejsce w 1723 został zbudowany nowy. W 1859 groźny pożar poważnie zniszczył zabytkowy barokowy kościół, ocalały jedynie freski z 1760 oraz olejny obraz św. Walentego, na którym można zobaczyć chrzelicki zamek oraz łącznicki kościół z początku XVII wieku. Odrestaurowano go w 1878. Najstarsze wpisy w księdze parafialnej w łącznickim kościele pochodzą z początków drugiej połowy XVIII wieku, lecz w księgach archidiecezjalnych we Wrocławiu można znaleźć starsze księgi metrykalne, bo już z końca XVII wieku. W roku 1995 spaliła się wieża kościoła.

Ligota Bialska

Parafia istniała już w XV wieku. Pierwotny kościół wymieniono już w rejestrze świętopietrza w 1447. [Nowy kościół pw. św. Stanisława Biskupa zbudowano w 1909 r.](#)

Biała

- układ urbanistyczny
- [kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP](#), gotycki z XIV w., orientowany, wzniesiony po pożarze w 1544 roku jako murowany. Pod prezbiterium znajduje się krypta grobowa. Są w niej umieszczone płyty nagrobne: Pawła Kozłowskiego (1595 rok) – starosta bialskiego i nieznannej kobiety (około 1600 rok). Budowla jest trzynawowa i posiada kaplicę św. Jana Nepomucena, gdzie można zobaczyć freski z XVI wieku. prezbiterium i nawy boczne są nakryte sklepieniem kolebkowo-krzyżowym. Nawa główna posiada dwa przęsła i reprezentuje styl gotycki. Pod chórem jest umieszczona ręcznie kuta krata wykonana w 1631 roku i figura Chrystusa Frasobliwego. Ołtarz główny reprezentuje styl rokokowy i powstał w 1773 roku. Ołtarze boczne reprezentują styl barokowy i powstały w 1700 roku. Przy filarze międzynawowym znajduje się obraz Matki Boskiej Częstochowskiej umieszczony w sukience metalowej trybowanej w XVIII wieku. Wieża świątyni w

dolnych kondygnacjach posiada plan kwadratu, w górnych posiada plan ośmioboku. Ściany na zewnątrz są pokryte dekoracją sgraffitową w formie rustyki diamentowej powstałą w XVI wieku.

- [kościół fil. pw. Śś. Piotra i Pawła](#) - świątynia wzniesiona w XIV w. w stylu gotyckim, wzmiankowana w 1225 roku, przebudowana i rozbudowana po pożarze w 1690 roku. Kościół posiada wieżę złożoną z trzech kondygnacji, dwóch dolnych zbudowanych na planie prostokąta, najwyższej zbudowanej na planie nieregularnego ośmiokąta. Ołtarz główny reprezentuje styl barokowy, w nim znajduje się obraz Trójcy Świętej adorowany przez świętych Apostołów Piotra i Pawła
 - [cmentarz żydowski](#) z XV–XX w., powstał ok. 1621–1622, zajmuje powierzchnię 0,546 ha i posiada nieregularny układ nagrobków. Ostatni pogrzeb odbył się w 1938. Przetrwało ok. 921 stel nagrobnych (w całości i w kawałkach), słupy stanowiące fragment ogrodzenia, fundamenty domu przedpogrzebowego, fundamenty domu grabarza (powstałego w 1826 r.) oraz brama cmentarna z XVII–XVIII w.
 - [zamek, późnorenesansowy](#) zbudowany najprawdopodobniej przez Piastów opolskich w XVI wieku w stylu renesansowym, na miejscu wcześniejszej warowni. Został przebudowany w stylu wczesnobarokowym ok. 1640 r. Budowla składa się z trzech skrzydeł z krużgankami i wieży czworościennej zakończonej barokowym dachem hełmowym. W przyziemiu zachowały się gotyckie mury z XIV-XV wieku. Obecnie budowla jest własnością prywatną.
 - mury miejskie obronne, z XV w. z basztami
 - brama – [Wieża Bramy Prudnickiej](#) zbudowana w XV wieku w stylu gotyckim, w przeszłości pełniła funkcję obserwacyjną, aresztu oraz zbrojowni. Przestała być użytkowana w 1745, gdy zawaliły się zewnętrzne drewniane schody prowadzące na górne kondygnacje. W 1971 dach i drewniana konstrukcja wnętrza spłonęły. Zostały odbudowane w 2007 r. Wysokość wieży wynosi 23 m, podstawa 7,9 × 8,1 m, a grubość ścian 2,1 m.
 - wieża wodna, z 1606 r.- XVII w., XX w.
 - [kapliczka, z XVIII w.](#) (na posesji budynku ul. Kilińskiego 15, na streetview nie widać)
 - kapliczka, ul. Kilińskiego 14 (jeśli po drodze)
 - [Szpital](#), ul. Moniuszki 8, z 1896 r.
 - domy, ul. Prudnicka 11 (d. 6), 15 (d. 8)
 - domy, zachodnia pierzeja Rynku, z XIX w.
 - domy, Rynek 14 (d. 20), 15 (d. 21), 17 (d. 23), 20 (d. 26), ul. Wałowa 1, 2, 9/11 z XVII w.
 - spichlerz, ul. Świerczewskiego 6
 - [Krzyż pokutny](#) 10 m na lewo od bramy wejściowej do zamku
-

Dzień 7

Biała - Józefówek - Skrzypiec - Trzebina - Prudnik 22 km (162)

Skrzypiec

Na skrzyżowaniu przed wsią nieregularny [krzyż pojednania](#) (Schowany jest za drzewem, a kilka metrów od niego stoi współczesny drewniany krzyż.)

Ruiny młyna

W pobliżu Skrzypiec (na wsch.) => [Dytmarów kościół](#)

W pobliżu Skrzypiec (na Zach.) => [Jasiona krzyż pokutny](#) w ogrodzie domu nr 58

[Trzebina](#) wieś leżąca na południe od Prudnika należąca przez wiele wieków do Zakonu Bożogrobców z Nysy, którym dobra zapisała wdowa po właścicielu tamtejszych dóbr. Bożogrobcy byli właścicielami Trzebiny do 1810r kiedy nastąpiła kasata zakonów w Prusach. Uważa się, że po zakonie pozostało we wsi wiele śladów, a jednym z nich jest [kapliczka z 1756r](#) posiadająca charakterystyczny krzyż Bożogrobców. Jednak po dokładnym zbadaniu okazało się, że prawdziwa data jej budowy to rok wyryty nad wejściem: 1921 uważany dotąd za datę remontu. Kapliczka została ufundowana przez Johanna Schleinschoka - ówczesnego właściciela, który dopasował ją wyglądem do muru. Wspomniana wcześniej data 1756 widnieje na kamiennej tablicy umieszczonej wewnątrz kaplicy i pochodzi z dawnego dworu: tablica Antona Oktawiana von Neuhassa.

- [kościół par. pw. Wniebowzięcia Najśw. Marii Panny](#), z XV w., XVII w., 1726 r.
- kapliczka i kapliczka przy domu nr 115, XVIII w.,
- kapliczka przy domu nr 128, z XVIII w.
- figura św. Jana Nepomucena,

- [zespół zamkowy:](#)
 - ruina zamku, z XVII w., XIX w.,
 - budynek bramny z murem obwodowym, obecnie spichlerz, z pocz. XVII w. (na fotce)
 - kapliczka, z XVIII w.
 - park, z XIX w.

Zamek został wybudowany w XVI w. przez rodzinę Wachtelów. Był to budynek murowany i otynkowany w stylu późnego renesansu. Do dziś zachowały się mury obwodowe i wysokie piwnice z kolebkowym sklepieniem. Mur obwodowy posiada renesansową attykę oraz dekorację sgraffitową, które zostały odnowione. Z jednej strony mieścił się obronny budynek bramny tzw. Samborze - pomieszczenie dla straży w bramie zamkowej datowane na XVII w, a gdy zamek przebudowano w pałac pełnił rolę spichlerza. Posiadał trzy kondygnacje, był murowany i otynkowany a początkowo mieścił ganek łączący go z pałacem. Zniszczony został odnowiony. W 1809r w pałacowym parku wykopano studnię, ale woda nie nadawała się do picia, gdyż była to woda mineralna jak się okazało będąca pomocna w leczeniu reumatyzmu. Odkrycie pokładów takiej wody przyczyniło się do powstania wodoleczniczego zakładu kąpielowego działający do końca II wojny światowej. XIX w. był czasem świetności Trzebiny. Kiedy Prusy przejęły tamtejsze ziemie, dobra w Trzebiniu kupił Gebhard Leberecht von Blücher (uważany za pogromcę Napoleona i wraz z Wellingtonem pokonał cesarza pod Waterloo za co otrzymał gwiazdę do Wielkiego Krzyża Żelaznego- najwyższe odznaczenie wojskowe w Prusach). W 1817r - na dwa lata przed śmiercią sprzedał tamtejszy majątek dotychczasowym dzierżawcom. Zamek został spalony w marcu 1945 roku podczas [bitwy o Prudnik](#). Po przejściu Trzebini przez administrację polską został rozebrany.

Prudnik

[Sanktuarium św. Józefa w Prudniku Lesie](#) – zespół klasztorny wraz z kościołem pod wezwaniem św. Józefa. Klasztorny kościół w 1996 został podniesiony do godności sanktuarium w związku z internowaniem w klasztorze kardynała, prymasa Stefana Wyszyńskiego w latach 1954–1955.

Kościół św. Józefa. Pierwszy skromny kościółek św. Józefa wraz z niewielkim klasztorem został poświęcony w 1852, a jego budowniczymi byli alkantaryści – zakon należący do rodziny franciszkańskiej.

Obecny kościół powstał w 1866. Zgodnie z regułą franciszkańską jest to jednonawowa budowla o skromnym w kształcie i wyposażeniu. Wewnątrz znajduje się neogotycki ołtarz główny z kopią obrazu św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus. Oryginał namalowany przez Alberta Küchlera zaginął w latach 50 XX w., w czasie kiedy klasztor zajmowany był przez wojsko. Ołtarz zwieńczony jest krzyżem, przy którym stoją figury: Matki Bożej, św. Ewangelisty, a poniżej dwóch aniołów. Obok obrazu św. Józefa znajdują się figury świętych: Jana Chrzciciela, Klary, Paschalisa i Jana Kapistrana. Do nawy przylegają dwa ołtarze boczne z figurą Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz Matki Bożej.

Dzień 8

Prudnik - G. Okopowa - G. Kobylca - Dębowiec - G. Długota - Wieszczyzna - Pokrzywna 20 km (182)

Prudnik

- stare miasto, w granicach średniowiecznego założenia
- [kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła](#), wzniesiony w 1279, w dokumentach wzmiankowany w 1321, pierwotnie drewniany, z 1612, obecnie istniejący kościół zbudowano w l. 1730–1738. Projektantem obiektu, wzorowanego na praskim kościele św. Mikołaja na Małej Stranie, był pochodzący z Ołomuńca Jan Innocenty Töpfer. Charakterystyczną cechą jego dzieł jest skromny wygląd zewnętrzny połączony z bogactwem dekoracji wewnętrznych. Poświęconej osiem lat później, a konsekrowanej w 1752 r. świątyni nie oszczędzały działania wojenne. W nawie głównej prudnickiej świątyni znajduje się pochodzący najpewniej z XVIII w. obraz Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych. Został on podarowany przez baronową Wengerską do kościoła kapucynów, gdzie znajdował się do 1810 r., kiedy to w państwie pruskim została dokonana sekularyzacja zakonów. Wzorując się na nim prudnicki malarz Szymon Szwarzer stworzył słynący cudami wizerunek Matki Boskiej Wspomożenia Wiernych, znany również jako Maria Hilf i Maria Pomocna. Jest on otaczany kultem w sanktuarium nieopodal Złatych Hor, gdzie pielgrzymują wierni z Polski, Czech i Niemiec.
- zespół klasztorny bonifratrów, z l. 1783-1787: [kościół par. pw. św. Apostołów Piotra i Pawła](#) i klasztor oo. [bonifratrów](#), został zbudowany w 1783, znajduje się przy obecnej ulicy Piastowskiej. Kościół

wybudowano w stylu barokowym. Jest on murowany, otynkowany, jednonawowy. Pod prezbiterium kościoła znajdują się Katakumby, w których mieści się 16 kwater, oznaczonych tabliczkami prezentującymi datę urodzin, śmierci i złożenia ślubów przez pochowanych w nich zakonników. We wnętrzu kościoła znajduje się charakterystyczny ołtarz główny z parami kolumn, w którym znajduje się współczesny obraz świętych Apostołów Piotra i Pawła; dwa ołtarze boczne. Po prawej stronie kościoła widoczna jest ambona z płaskorzeźbą miłosiernego Samarytanina a nad wejściem do świątyni znajduje się chór z organami. Kościół pw. św. Piotra i Pawła jest kościołem klasztornym.

- [ruina klasztoru](#), z XVIII w. (na szlaku po wyjściu z miasta). Sanktuarium zostało wybudowane w 1743 roku. 29 czerwca 1744 została odprawiona pierwsza msza święta w nowo wybudowanej kaplicy. W 1750 Paweł Ernest Weidinger ufundował zakonowi nową kaplicę, której budowa została ukończona 1 września 1751. W 1810 doszło do sekularyzacji majątków klasztornych na terytorium ówczesnego Królestwa Pruskiego. 16 maja 1813 klasztorowi przekazano parafię, nad którą patronat miała Rada Miejska w Prudniku. Sanktuarium zostało zniszczone podczas bitwy o Prudnik w marcu 1945 roku. Po zakończeniu II wojny światowej pozostałości klasztoru zostały zburzone. Posągi i figury świętych do niego należące zostały wywiezione do Częstochowy.
- [kapliczka przydrożna pod wezwaniem św. Antoniego](#), ul. Poniatowskiego 17 z XVIII w. (*na trasie*)
- plebania, z XVIII w./XIX w.
- [cmentarz komunalny](#), ul. Kościuszki, z 1870: mogiła zbiorowa ofiar II wojny światowej
- [cmentarz żydowski](#), ul. Kolejowa, z k. XIX w. i bożnica. Zajmuje powierzchnię 0,2 ha, na której zachowało się około 140 nagrobków. Uwagę przykuwa mauzoleum rodziny Fränkel oraz pomnik ofiar Auschwitz-Birkenau. Na cmentarzu zachował się też oryginalny dom przedpogrzebowy wzorowany na architekturze synagogałnej, a służący obecnie jako zbór zielonoświątkowy.
- [park miejski](#), założony w 1880 z inicjatywy Towarzystwa Upiększania Miasta.
- [wieża zamkowa zwana wieżą Woka](#), z XIII/XIV w., XV w., pozostałość starego, średniowiecznego murowanego zamku zbudowanego prawdopodobnie przed 1262 przez Woka z Rożemberka, usytuowana jest w zachodniej części Starego Miasta, na lekkim wzniesieniu. Z dawnego zamku pozostała cylindryczna, murowana z kamienia wieża tzw. stołp (wieża ostatniej szansy) o dwu kondygnacjach zaznaczonych odsadzkami oraz z trzecią niższą kondygnacją o rzucie ośmioboku. Od północy, w połowie wysokości znajduje się otwór w obramieniu kamiennym z dwoma konsolkami. Po gruntownej renowacji w 2009 wieża Woka stała się punktem widokowym zarządzanym przez Muzeum Ziemi Prudnickiej
- mury obronne – zachowany m.in. fragment z dwiema basztami murowanymi z kamienia i cegły z XV-XVI w. w chwili obecnej jest siedzibą [Muzeum Ziemi Prudnickiej](#); ponadto zachowała się [Brama Dolna](#), w dokumentach wzmiankowana w 1481, usytuowana w południowej pierzei obecnej [ulicy Batorego](#). Do wysokości drugiej kondygnacji wieży wbudowana jest w mury zbudowanych później kamienic.
- [ratusz miejski](#), Pierwsze wzmianki o prudnickim ratuszu pochodzą z czasów średniowiecza. Po pożarach w latach 1735 i 1779 odbudowany w roku 1782 przez Thomasa ze Świdnicy w stylu klasycystycznym z 63-metrową wieżą (najwyższą w mieście). W latach 1842 i 1856 zostały podwyższone wieża i przylegający doń budynek, wykorzystywany od wieku XIX jako sąd. Na jego odbudowę przekazał pokątną sumę z prywatnej szkatuły Fryderyk II (Wielki), o czym mówi tekst w jęz. łacińskim na stosownej tablicy umieszczonej od strony północnej wieży.
- [Willa Rodziny Fränkel](#), wybudowana w stylu klasycystycznym, obecnie dom kultury, ul. Kościuszki, z k. XIX w. W budynku tym znajduje się wiele bogato zdobionych wnętrz. Jest to jedna z najkosztowniejszych XIX-wiecznych willi na terenie Polski. We wnętrzu willi pomieszczenia są rozlokowane wokół reprezentacyjnego westybulu. Na klatce schodowej znajduje się fresk przedstawiający scenę biblijną „Znalezienia Mojżesza” wraz z fontanną z figurą żony Hermanna Fränkla – Flora Alexander. W środku znajduje się również bogato zdobiony kominek, secesyjna fontanna oraz duży świetlik. Symbolizują one trzy żywioły: ogień, wodę i powietrze. W latach 2010–2011 urządzona została sala widowiskowa z tapetą wzorowaną na jej XIX-wiecznym oryginale, sala kameralna i galeria na poddaszu.
- areszt śledczy, ul. Kościuszki 7, z l. 1856-90
- łaźnia miejska, ul. Parkowa 4 (d. 6), zbudowana w 1908 – pocz. XX w., posiada kryty basen
- budynek [liceum medycznego](#), ul. Piastowska 26, z 1873: ogrodzenie, metalowe
- [zajazd](#), ul. Piastowska 65, z poł. XVIII w.
- domy – renesansowe kamieniczki mieszczańskie, ul. Zamkowa, z XVII w., XVIII w.

- [młyn wodny zwany Młynem Czyżyka](#), z 1788 (*omijamy*)
- W Rynku: [kolumna maryjna](#), ufundowana w 1694 przez notariusza miejskiego Piotra Ortmana i jego żonę dla uczczenia ofiar dżumy w 1625; barokowa figura [św. Jana Nepomucena](#) z 1733; fontanna, barokowa z 1695.

G. Okopowa 388 m n.p.m., znajdują się tu pozostałości grodziska zwanego "Szwedzkim Szańcem", kiedyś stała także restauracja i wieża widokowa, które zostały zburzone w 1945 r. przez wycofujących się Niemców.

G. Kobylica 395 m n.p.m., na szczycie znajduje się granitowy [pomnik](#) poety [Josepha von Eichendorffa](#) z 1911 r oraz stary kamieniołom zalany wodą Żabie Oczko. Na północ od szczytu znajduje się czynny potężny kamieniołom szarogłazu Dębowiec. Ciekawostką zachodniego, bezleśnego stoku jest, że można stąd dostrzec odległą na 138 km Śnieżkę. 30.04 i 18.08 słońce zachodzi idealnie za nią.

Dębowiec - [Kamień graniczny](#) („szpic” na naszej mapie). [Grodzisko](#) - obiekt na wys. 375 m n.p.m. Podobno już w średniowieczu istniał tu gród. Na starych mapach topograficznych z XIX w., oznaczano to miejsce w Dębnickiej Dolinie - jako miejsce zamku. W latach 70 – tych, w trakcie badań nie natrafiono na ten obiekt. Dopiero w 1995 r. amator – pasjonat odkrył niewielkie wzniesienie w kształcie kwadratu o wym. 10 m x 10 m, otoczone z trzech stron wałem, a od półn ograniczone rzeczką. Na wzniesieniu, pośrodku wałów znajdowała się jakaś budowla, może wieża. Obiekt datowany na XIV – XV w.

Wieszczyna - [Wieża widokowa](#) k. Schroniska Młodzieżowego

Pokrzywna - Osada istniała już w I połowie XVI wieku. W 1551 roku Rada Miejska Prudnika założyła tu osadę leśną, która jednak rozwijała się wolno. W 1565 miejscowość wzmiankowano jako Wildtgrund, w 1577 jako Woitschgrund, a w 1587 jako Wiltgrund. W 1578 powstał tu młyn wodny, a następnie leśniczówka. Aż do XIX wieku głównymi źródłami utrzymania ludności była praca w lesie oraz chałupnicze tkactwo. Następnie wieś rozwinęła się w związku z ruchem turystycznym w kierunku Biskupiej Kopy – powstały liczne gospody i pensjonaty (przed 1939 miejscowość dysponowała ponad setką miejsc noclegowych, a nawet stacją benzynową). W latach 1930–1932 w miejscu dawnego młyna powstał zalew o powierzchni ponad 1 ha oraz pojemności ok. 20 tys. m³, pełniący funkcje rekreacyjne oraz przeciwpowodziowe. Od 1988 miejscowość jest siedzibą zarządu Parku Krajobrazowego Gór Opawskich. Zachowały się budynki pensjonatów o cechach budownictwa szwajcarskiego oraz tyrolskiego.

Dzień 9

Pokrzywna - Szyndzielowa Kopa - Velka Stribna - Biskupia Kopa - Schronisko - Gwarkowa Perć - Pokrzywna 14 km (196)

Biskupia Kopa szczyt o wysokości 890 m n.p.m. w paśmie Gór Opawskich, zaliczana do [Korony Gór Polski](#).

Na szczycie znajduje się kamienna wieża widokowa o wysokości 18 m (w przyziemiu wieży widokowej znajduje się punkt geodezyjny o wysokości 890,62 m n.p.m.). Zbudowana w 1898 przez Morawsko-Śląskie Sudeckie Towarzystwo Górskie (niem. Mährisch-Schlesischer Sudetengebirgsverein (MSSGV)) w jubileusz 50-lecia panowania cesarza Franciszka Józefa I (Kaiser-Franz-Josef-Warte). Organizacja ta już w 1890 zbudowała w tym miejscu pierwszą, drewnianą wieżę widokową, która została rozebrana w 1895. Wieża z 1898 po wojnie uległa zaniedbaniu. Została ponownie udostępniona turystom w 1996. Wejście na górną platformę zapewnia szeroki widok na Jesioniki (czes. Jeseníky), Masyw Śnieżnika (czes. Králický Sněžník) i Góry Złote (czes. Rychlebské hory). Przy dobrej pogodzie widoczne zarysy Karkonoszy, Gór Stołowych i Sowich. Piękna panorama miasta Zlaté Hory. Widoczne są także zbiorniki Nyski i Otmuchowski. Niecały kilometr na północny zachód od wierzchołka znajdują się małe ruiny zamku Leuchtenštejn, który zbudowano w połowie XIII w. dla ochrony Biskupstwa Wrocławskiego (zachowane resztki umocnień).

Schronisko PTTK „Pod Kopą Biskupią” położone na wysokości 850 m n.p.m., pod szczytem Biskupiej Kopy na terenie Parku Krajobrazowego Góry Opawskie.

Inicjatorem wybudowania była organizacja Śląskie Sudeckie Towarzystwo Górskie (niem. Schlesischer Sudetengebirgsverein - SSGV).

W 1923 po stronie czechosłowackiej zakupiono stary wojskowy barak dla sekcji prudnickiej SSGV – projektantem i wykonawcą został Georg Döring, budowniczy miejski z Prudnika i członek Śląskiego Sudeckiego Towarzystwa Górskiego. Przy budowie pracowali głównie członkowie SSGV – niwelowali teren i wznosili materiały budowlane, zgromadzone obok leśniczówki w Pokrzywniej.

W lipcu 1923 uroczystie zatknięto wiechę i postanowiono, że schronisko otrzyma nazwę Schroniska Górnoślązaków (niem. Oberschlesierhütte, Oberschlesierbaude). Uroczyste otwarcie nastąpiło w lipcu 1924 – obiekt składał się z baraku z dobudowaną werandą. W środku znajdowała się jadalnia, pomieszczenie gospodarcze, na poddaszu sypialnia mogąca pomieścić 30 osób. Schronisko było własnością miasta Prudnik (stało na jego gruncie), SSGV wydzierżawiło je na 30 lat.

Po 1945 schronisko otrzymało nazwę „Pod Kopą Biskupią”, a w 1964 imię Bohdana Małachowskiego, krakowskiego działacza turystycznego. Pierwszym polskim właścicielem zostało PTT z Katowic, ale obiekt długo świecił pustkami, gdyż przez wiele lat wędrowanie po szlakach nadgranicznych wymagało towarzystwa żołnierza WOP. Obiekt otwarty jako polski w 1946 posiadał 120 miejsc noclegowych – 35 na łóżkach i 65 na pryczach. W 1948 działacze PTT oznakowali szlak z Głuchołaz (stare niemieckie uległy zatarciu, a z przyczyn ideologicznych polskie postanowiono wytyczyć innymi ścieżkami. W latach 70. obiekt przeszedł gruntowny remont. Od 1992 właścicielem jest wrocławski oddział PTTK.

Wyposażenie: 50 miejsc noclegowych w pokojach dwu- i wieloosobowych, sala restauracyjna na 65 miejsc, wraz z barem, sala konferencyjna.

[Gwarkowa Perc](#) - sztuczne odsłonięcie na południowo-wschodnim zboczu wzniesienia Bukowej Góry, w wyrobisku górniczym po nieczynnym kamieniołomie, o powierzchni około 1 200 m², powstałe po eksploatacji łupków [fyllitowych](#) (**Fyllit** – droбноziarnisty łupek krystaliczny należący do skał metamorficznych. Jest zwykle koloru szarego lub szarozielonego).

W prawie pionowych ścianach o 50-metrowej wysokości występują interesujące efekty przeobrażeń skał. Przez cały rok po ścianach wyrobiska malowniczo spływa woda, która zimą zamarza i sprawia wrażenie wielkiej pofalowanej pokrywy lodowej urozmaiconej sopłami. W roku 1985 w tym malowniczym wyrobisku zamontowano 11-metrową metalową drabinką, ewenement w polskich górach, gdzie trudno spotkać jakiegokolwiek ułatwienia w postaci klamer, lin, łańcuchów, czy właśnie drabinek. Odsłonięte skały oraz nieczynny kamieniołom pod wieloma względami są wielką osobliwością stanowiąc atrakcję Jarnołtówka. Odsłonięte skały oraz nieczynne wyrobisko kamieniołomu objęte są ochroną jako pomnik przyrody nieożywionej.

[Kamieniołom Piekiełko](#) - ściany dawnego kamieniołomu łupków fyllitowych osiągające wysokość ok. 10 m. Piekiełko leży niedaleko Gwarkowej Perci, przy żółtym szlaku z Jarnołtówka do Schroniska Pod Biskupią Kopą.

Dzień 10

Pokrzywna - G. Olszak - Jarnołtówek - Osiedla Słoneczne - Przednia Kopa - Głuchołazy 19 km (215)

[Góra Olszak](#) - [Żabie Oczko](#) to wyrobisko, powstałe w wyniku eksploracji w tym miejscu łupków piaskowca. Wysokie na 17 metrów ściany otaczające ten zbiornik wodny sprawiają, że miejsce to wygląda naprawdę wyjątkowo. 1,5 kilometrowy odcinek gdzie znajdują się skały **Karolinki** zwany jest popularnie Słonecznym Stokiem. Był on bardzo popularnym miejscem spotkań mieszkańców i turystów. Znajdowała się tutaj nawet, tzw. Altana Miłości, po której niestety zostały tylko wspomnienia uwiecznione na starych pocztówkach i zdjęciach.

Jarnołtówek

- kościół par. pw. św. Bartłomieja Apostoła, wzmiankowany w XV w., w latach 1753–1754 przebudowany w stylu barokowym. Zniszczony podczas powodzi 1903 r., został rozebrany, a obecny neogotycki kościół wzniesiono w 1907 r. w pobliżu starego miejsca. Fundatorką kościoła, podobnie jak i zapory na Żółtym Potoku, była cesarzowa Augusta Wiktoria.
- Pierwsza wzmianka o jakiejś budowli obronnej w Jarnołtówku pochodzi z 1339 r. Przypuszczalnie był to niewielki zamek lub strażnica należąca do systemu warowni broniących granice posiadłości biskupów wrocławskich od strony czeskiej. W szesnastym stuleciu w centrum miejscowości wzniesiono dwór obronny otoczony fosą. W drugiej połowie XIX wieku w jego miejscu wybudowano nowy dwór, który przetrwał do naszych czasów.

Obecnie obiekt jest własnością prywatna i nie jest możliwe jego zwiedzanie. Dwór jest otoczony resztkami dawnego parku (2,52ha), a od głównej drogi oddzielony rzeką, dlatego można mu się przyjrzeć tylko z większej odległości.

Klasycystyczna rezydencja zbudowana na planie prostokąta, murowana, dwukondygnacyjna, nakryta dachem czterospadowym. Fasada siedmioosiowa, z częścią środkową podkreśloną czteroosiową wystawką, zamkniętą trójkątnym przyczółkiem. Elewacje rezydencji ozdabiają boniowane narożniki, gzyms między kondygnacjami i obramienia otworów okiennych. W sąsiedztwie dworu zachowana parterowa oficyna i dawna stodoła.

- młyn wodny, ob. dom nr 115, z pocz. XIX w.
- [Tama przeciwpowodziowa w Jarnołtówku](#) - wybudowana w celu zabezpieczenia okolic przed gwałtownie wzbierającymi wodami górskiego potoku. Tama liczy 15,4 m wysokości, około 50 m długości i pojemności 2,5 ml cm³. Jej projekt powstał w 1906 roku, a otwarcie nastąpiło 27 X 1909 roku. Została wybudowana przez Włochów. Ufundowana przez cesarżową Prus - Wiktorię Augustę po najstraszliwszej powodzi, która dotknęła Jarnołtówek w 1903 roku. Po powodzi w lecie 1980 roku poddano tamę gruntownemu remontowi. Zapora zamykana jest tylko w czasie wysokiego stanu wody. Podczas powodzi w lipcu 1997 roku brakowało niespełna 20 cm do przelania się wody nad zaporą.
- pomnik upamiętniający wizytę cesarżowej Niemiec Augusty Wiktorii w 1903 roku.

Podlesie kamień graniczny

[Góra Parkowa](#) (niem. Holzberg) – masyw w Górach Opawskich (cz. Zlatohorská vrchovina), w Sudetach Wschodnich, w rejonie Głuchołaz. Bardziej jest znana pod nazwą Góra Chrobrego. Na masywie, nad Wiszącymi Skałami, znajduje się zabytkowa **kapliczka św. Anny** z 1908 r. Do masywu Góry Parkowej zalicza się szczyty górskie: **Przednią Kopę** (Vorder-Koppe, 467 m n.p.m.), **Średnią Kopę** (Mittel-Koppe, 543 m n.p.m.) i **Tylną Kopę** (Hinter-Koppe, 527 m n.p.m.). Wzdłuż drogi na szczyt Przedniej Kopy znajdują się kamienne kapliczki drogi krzyżowej.

Na szczycie Przedniej Kopy znajduje się wieża widokowa z 1898 r., pierwotnie o wysokości 16,5 m, w 1927 r. podwyższona do 22 m i otoczona w przyziemiu budynkiem schroniska, które spłonęło w 1996 r. (*kupione ale nie wiadomo czy cokolwiek zrobione*)

Prawie cały obszar masywu jest porośnięty lasem świerkowym. Pozostałości dawnego lasu bukowego można zobaczyć na północnych stokach, schodzących do doliny Białej Głuchołaskiej, chronionego w obrębie rezerwatu przyrody Las Bukowy.

Głuchołazy

- układ urbanistyczny, z XIII w.,
- [kościół par. pw. św. Wawrzyńca](#), z 1250 r. świątynia wybudowana w stylu barokowym w latach 1729-1731. Do budowy została wykorzystana część zachodniej elewacji poprzedniej budowli, w stylu romańsko-gotyckim z XIII wieku. Architektem świątyni był zapewne Jan Innocenty Töpper, projektant m.in. kościołów w Głubczycach, Prudniku, Śmiczu i Ścinawie Nyskiej. Ołtarz główny w stylu neobarokowym został wykonany w 1921 roku. Pozostałe zabytkowe wyposażenie świątyni powstało w XVIII wieku. Świątynia posiada aż 8 ołtarzy bocznych w stylu barokowym. W jednym z nich, pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej, jest umieszczony obraz Opłakiwanie Chrystusa w stylu barokowym, pochodzący z końca XVII wieku. Jest to kopia obrazu Antoona van Dycka powstała w warsztacie Michaela Willmanna
- kościół cmentarny pw. św. Rocha, z 1350 r., 1626 r., XIX w.
- pomnik więźniów oświęcimskich, na cmentarzu komunalnym, ul. Prymasa S. Wyszyńskiego, z 1953 r.
- mury obronne,
- [baszta – wieża Bramy Górnej](#) z XIV w., 1418 r. – XV w. XVII w., ma 25 m wysokości, taką wysokość zyskała po przebudowie około 1600 roku. Nieco później ozdobiono ją renesansową attyką ze strzelnicami, a w 1902 roku dobudowano ceglany hełm, średnio pasujący do zabytku. Na szczycie wieży widnieje dziś metalowa chorągiewka - pamiątka nie istniejącego już Ratusza. W XIX wieku obok wieży stała też brama, w której przesiadywał celnik, pobierający opłaty za towary wnoszone do

miasta. Obecnie głuchołaska wieża pełni funkcje turystyczne. Ze szczytu, na który prowadzi 105 drewnianych stopni, rozciąga się piękna panorama miasta i malowniczej okolicy.

- dawny dom zdrojowy, ul. Andersa nr 74, z 1882 r.,
- kościół ewangelicki z 1865 r., obecnie katolicki kościół młodzieżowy pw. św. Franciszka
- [Wiszący mostek](#)
- [Teżnia](#) solankowa połączona z wieżą widokową Wysokość obiektu jest zbliżona do jednej z pierwszych i największych w Europie konstrukcji tężniowych powstałych w Ciechocinku (15,8 m)
- [Domy](#) (*adresy na wiki*)
- [Źródło Żegnalce](#) i znajdująca się w pobliżu Grota Bialska - przy Alei Spacerowej

Dzień 11

Głuchołazy - Dłużnica - Wilamowice Nyskie - Biskupów - Koperniki - Siestrzechowice - Biała Nyska - Nysa 30 km (245)

[Biskupów](#)

kościół parafialny pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, wzmiankowany w 1286, z pierwszej połowy XIV wieku, pierwotnie gotycki, przebudowany w stylu barokowym w 1770 roku, wieża z 1750 roku; na kościelnym strychu zachowane fragmenty późnogotyckiej polichromii; z bogatego, barokowego wnętrza wyróżniają się: ołtarz główny i dwa boczne rokokowe z ok. 1787 roku, rokokowa ambona, rzeźba Madonny z początku XV wieku oraz płyta nagrobna Krzysztofa Hirsbergera z 1567 roku; przy wejściu do kruchty znajduje się płyta nagrobkowa z 1538 roku; kościół otacza renesansowy mur z bramkami z XVI wieku, przebudowany w XVIII wieku oraz cmentarz parafialny z kilkoma zabytkowymi nagrobkami oraz kapliczkami.

W Biskupowie znajduje się klasztor benedyktynów – jeden z trzech w Polsce; pozostałe znajdują się w Tyńcu i Lubiniu. Klasztor został wybudowany w 1912 r. przez Siostry Służebniczki Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej.

[Koperniki](#)

Wieś wzmiankowana w 1272. Wywodzą się stąd przodkowie Mikołaja Kopernika, którzy przez Kraków wywedrowali do Torunia[6]. W czasie obchodów 500-lecia urodzin Kopernika jego imię nadano miejscowej szkole, a w centrum wsi ustawiono pomnik.

Po 1945 przesiedlono tutaj mieszkańców wsi Wiktorówka z powiatu Brzeżany, województwo tarnopolskie (dziś Wiktoriwka). Część mieszkańców pochodzi ze wsi Jeleśnia, powiat żywiecki.

- kościół par. pw. św. Mikołaja, neogotycki zbudowany w l. 1881–1882 z wnętrzem neogotyckim
 - dawny cmentarz przy kościele, z XIII-XIX w.
 - ogrodzenie z bramami, murowane, z l. 1881-82
- cmentarz parafialny, z k. XIX w.
 - kaplica
 - bramka
- pomnik Mikołaja Kopernika postawiony w 1966 r. przy okazji obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego (w pobliżu szkoły podstawowej).
- Pamiątką po roku 1813 jest skromny pomnik, stojący przy północnej ścianie parafialnego kościoła pw. św. Mikołaja (!) w Kopernikach. Urwana kolumna symbolizuje nagle przerwane życie. Na ściankach cokołu wyryto napisy w języku niemieckim i rosyjskim. Wynika z nich, że na kopernickim cmentarzu spoczywa Aleksander Andriejewicz Koźzakow, porucznik morskiej gwardii. Zmarł 21 maja 1813 r. od ran odniesionych w bitwie z Francuzami, która miała miejsce 12 dni wcześniej pod Budziszynem na Łużycach. 28-letni porucznik Koźzakow walczył w szeregach armii rosyjskiej, wspomagającej Prusy w walce z francuskimi okupantami.

[Siestrzechowice](#)

W połowie XVI w dobra siestrzechowickie były najpierw własnością Macieja von Logau, a następnie należały do Joachima Daniela von Hannsdorfa, Adama von Nimptscha oraz Wolfa Dietricha von Falkenhayna od którego kupił je biskup wrocławski Andreas von Jerin. W latach 1593- 1594 biskup wznosił dla swojego bratanka sędziego nyskiego pałac w Siestrzechowicach będąc odtąd rezydencją rodu von Jerin.

Trzyskrzydłowa budowla powstała na planie podkowy miała dwie kondygnacje oraz dziedzińiec z krążgankami. Główne wejście zdobił herb rodu: gryfy. [Andreas von Jerin](#) przybył na Śląsk z Riedlingen

i w 1586r został biskupem wrocławskim. Był znanym mecenasem kultury oraz sztuki i jemu pałac biskupi w Nysie oraz zamek w Otmuchowie zawdzięcza przebudowę.

Renesansowy pałac w Siestrzechowicach, częściowo przebudowany około 1700 r. i w II połowie XIX w. Pierwotnie budowla trzyskrzydłowa na planie podkowy, powiększona w dziewiętnastym stuleciu o czwarte skrzydło, które zamknęło wewnętrzny prostokątny dziedziniec. Pałac murowany z cegły, otynkowany, dwukondygnacyjny, nakryty wysokimi dachami dwuspadowymi ze świetlikami. Fasada (elewacja północna) dziewięciosiowa, z kamiennym portalem na osi z ozdobnymi kartuszami herbowymi. Ponad portalem znajdowała się wieża, po zniszczeniu nieodbudowana. Elewacje pierwotnie o podziałach ramowych, do dziś przetrwały fragmenty pilastrów i boniowania naroży oraz kamienne obramowania części otworów okiennych. Dziedziniec wokół trzech starszych skrzydeł otaczają krużganki, na parterze wykonane z kamienia i cegły, na piętrze drewniane. Skrzydło frontowe dwutraktowe, z sienią przejazdową na osi, na zachód od niej mieści się dawna kaplica p.w. św. Uldaryka, ozdobiona opisanymi powyżej polichromiami. Barokowy ołtarz przeniesiony z tej kaplicy do Kamienia Śląskiego może być w przyszłości jedyną pamiątką po pałacu w Siestrzechowicach. Pozostałe skrzydła jednotraktowe. Większość pomieszczeń zamykają płaskie stropy, jedynie sień jest nakryta sklepieniem kolebkowym z lunetami, a kaplica sklepieniem kolebkowo-krzyżowym.

W pałacowej piwnicy znajduje się studnia, której woda po przebadaniu okazała się mineralizowana. Kiedyś używano ją do pojenia bydła, ale jej właściwości nazwano "zażelazioną i śmierzdzącą" więc przestano jej używać i odtąd ciągle wybija w piwnicy zalewając pomieszczenie. Podobno kiedyś w pałacu znajdowały się cztery studnie: dwie wewnątrz i dwie na zewnątrz. Trzy z nich zostały zasypane. Tamtejsza woda miała właściwości zdrowotne i była nawet butelkowana do sprzedaży.

Biała Nyska

W miejscowości znajduje się, jedna z dwóch w Polsce, ulica Czterech Pancernych.

- Kościół cmentarny pw. św. Jana Chrzciciela, z 1892 roku.
- Ogrodzenie kościoła parafialnego, z końca XVI wieku – mur kamienny, oszkarpowany. Od strony północnej znajduje się w nim bramka, zapewne z końca XVI wieku, murowana, otynkowana z przejazdem zamkniętym półkoliście. Szczyt wydzielony belkowaniem z wydatnym gzymsem, trójkątnym, przerwany przyczółkiem, lizeną pośrodku oraz 2 stiukowymi rozetami po bokach.
- Przy murze (3 m w lewo od bramki) znajduje się krzyż pokutny.
- Cmentarz parafialny, z końca XIX wieku.
- Park krajobrazowy w stylu angielskim, na wschód od zamku, z osią widokową ku zachodowi i śladami stawu z wyspą.
- Ruina zamku – wzniesionego na rzucie 4-boku z prostokątnym dziedzińcem pośrodku, zwróconego frontem ku południu. Zamek był murowany, w dolnych partiach z kamienia i cegły, częściowo gotyckiej, otynkowany. Przy narożniku północno-zachodnim znajdowała się nowsza, okrągła wieża. Pod budynkiem znajdowały się piwnice sklepienie kolebkowo. W części wschodniej skrzydła północnego znajdowała się kaplica. Do lat 60. XX w. zachował się m.in. obręb murów z licznymi fragmentami renesansowej kamieniarki okien i wejść z profilowaniem lub fazowaniem. Pierwotnie na obszarze miejscowości znajdował się gród, wzmiankowany w 1285 roku, będący w posiadaniu książąt świdnicko-jaworskich. Konflikt z biskupami wrocławskimi i zniszczenie grodu z XIII w. zmusiły Bolka I Surowego do budowy w latach 1292–1296 zamku murowanego. Po obłożeniu księcia kłutwą w 1294 roku, na mocy układu zamek został rozebrany przez fundatora. Na fundamentach zburzonego zamku wzniesiono w XVI w. nowy obiekt. Przebudowano go ok. 1897 roku, w stylu neogotyckim, wzorując się na pałacu w Mosznej. Ostatnim właścicielem majątku w Białej Nyskiej był baron Krystian Rudolf von Falkenhauzen, który w 1940 r. popełnił samobójstwo. W 1945 r. w czasie działań wojennych miejscowość i zamek zostały zrujnowane w 70 procentach. Po 1945 r. zamek nie został odbudowany i popadał w dalszą ruinę. **Rozebrany z polecenia władz, bez zgody konserwatora. Zachowano jedynie bramę wjazdową.**

Dzień 12

Nysa - Jędrzychów - Skorochów - Głębinów - Wójcice - Ulanowice - Otmuchów 22 km (267)

Nysa

Bazylika par. pw. św. Jakuba Starszego i św. Agnieszki, pl. Katedralny, jest największym obiektem sakralnym w mieście i cennym zabytkiem. Według legendy spisanej przez Mikołaja Titzmanna, proboszcza parafii św. Jakuba z końca XVI wieku, tu, gdzie dziś stoi kościół, wcześniej znajdowało się miejsce kultu pogańskiego.

Około roku 1000 pewien pobożny i bogaty mieszkaniec ówczesnej osady nyskiej Jakub wraz ze swą małżonką Agnieszką zbudowali tu średnich rozmiarów kościół drewniany. Później świątyni tej nadano wezwanie od patronów fundatorów. Zgodnie z innymi tradycyjnymi przekazami stała tu drewniana kaplica z drugiej połowy X wieku, zbudowana na miejscu zburzonej świątyni pogańskiej.

Pierwszy murowany kościół w tym miejscu został ufundowany i konsekrowany przez biskupa wrocławskiego Jarosława Piastę, który ukończył dzieło swego poprzednika Żyrosława II. W 1195 roku położono fundamenty, a trzy lata później budowla była już gotowa. Kościół św. Jakuba i św. Agnieszki został zniszczony wiosną 1241 roku, podczas najazdu tatarskiego. W podziemiach dzisiejszej świątyni można oglądać odkryte po powodzi z 1938 roku pozostałości ław fundamentowych i filarów tej romańskiej budowli. Zajmowała ona około 1/3 powierzchni obecnego gmachu.

Po pożarze w 1249 roku, około połowy XIII wieku zrujnowany kościół został przebudowany i powstała druga romańska murowana świątynia. Przetrwała ona niemal 150 lat, mimo poważnych zniszczeń dokonanych w 1285 roku przez wojska Henryka IV Probusa. Pod koniec XIV wieku świątynia była już w katastrofalnym stanie, groziła zawaleniem i jej wschodnia część została rozebrana.

Obecny kościół powstawał w dwóch etapach. Pierwszy przypada na okres przed 1392 rokiem i obejmuje budowę prezbiterium z ambitem z fundacji biskupa Wacława Piastę. Zamiarem hierarchy było wzniesienie reprezentacyjnego kościoła dla księstwa nyskiego. Miałby on równocześnie pełnić funkcję świątyni pielgrzymkowej i być przeznaczony dla pątników podążających krzyżującymi się w Nysie głównymi polskimi szlakami pielgrzymimi – z Gniezna przez Bramę Morawską do Rzymu oraz z Krakowa na zachód Europy.

W ciągu kilku lat wzniesiono budynek sześcioprzęsłowy, lecz spłonął on w 1401 roku podczas pożaru, który opanował większość miasta. Odbudowano go prowizorycznie pięć lat później. Kościół wraz ze swoim wypalonym wnętrzem trwał do 1424 roku i stopniowo zmieniał się w całkowitą ruinę. Brak środków na odbudowę spowodowany został załamaniem gospodarki miasta, jakie nastąpiło w wyniku tragicznej epidemii z roku 1413. W tej sytuacji biskup Wacław ogłosił siedmioletni odpust dla osób, które wspomogą materialnie odbudowę świątyni, a gdy to nie przyniosło spodziewanych efektów, w 1416 roku ustanowił specjalny podatek na ten cel. Mimo tych zabiegów nie zdołał jednak zebrać wystarczających funduszy.

Drugi etap budowy przypada na lata 1424-1430 i związany jest z planem wzniesienia reprezentacyjnego kościoła mieszczańskiego, jaki mieli rajcy nyscy. Zdecydowali się oni na finansowanie dalszej odbudowy i rozbudowy świątyni biskupiej. Do kierowania pracami Rada Miejska Nysy zaangażowała słynnego architekta Piotra Frankensteina (Piotra z Ząbkowic). Korzystając częściowo z fundamentów dwu romańskich poprzedniczek oraz z istniejącej zrujnowanej budowli biskupa Wacława, rozpoczął on budowę obecnej, gotyckiej bazyliki na wzór katedry gnieźnieńskiej. Wskazują na to prawie identyczne poziome przekroje świątyń w Nysie i w Gnieźnie.

W swoich dalszych, burzliwych dziejach kościół doświadczył licznych pożarów, zniszczeń i był poddawany wielokrotnej modernizacji, nie zawsze dla niego korzystnej. Jednak charakterystyczna sylwetka budowli pozostała niezmienną do dnia dzisiejszego.

Z kultem św. Jakuba związana jest legenda, odnosząca się do autentycznych wydarzeń z okresu wojny trzydziestoletniej, kiedy to wojska szwedzkie 6 czerwca 1642 roku zaatakowały Nysę i po trwającym dziesięć dni oblężeniu zdobyły i splądrowały miasto, nałożyły wysoką kontrybucję i wzięły jako jeńców wielu bogatych mieszczan w celu wymuszenia za nich uwolnienia wysokiego okupu. Opuszczając Nysę 17 lipca, protestanccy Szwedzi podłożyli ogień w kilku miejscach, chcąc spalić miasto, określane przez nich jako gniazdo papistów. Mieszczanie, nie widząc ratunku, zgromadzili się w kościele i żarliwymi modlitwami zaczęli błagać św. Jakuba o ratunek. Niespodziewanie z bezchmurnego nieba na miasto spadł ulewny deszcz, gasząc niszczycielski pożar. Wydarzenie to uznano za cud dokonany za przyczyną patrona. Od tej pory kult tego apostoła w Nysie stał się niezwykle silny. Mieszczanie uroczyście ślubowali, że na pamiątkę tego wydarzenia będą co roku organizować procesję (tradycja ta utrzymała się bardzo długo).

W XVII i XVIII wieku pod wpływem baroku całkowicie zmieniono wnętrze kościoła. Najpierw w latach 1648-1650 dla upamiętnienia ofiar epidemii i wojny trzydziestoletniej zbudowano z prywatnej fundacji Anny Gritzner barokową kaplicę zmarłych (obecnie baptysterium). Następnie zredukowano liczbę ołtarzy z 43 do 23, zatynkowano malowidła i usunięto wiele starych gotyckich obrazów, rzeźb i witraży w celu zapewnienia architektury kościoła regularności i porządku oraz dostosowania wnętrza do potrzeb kontrreformacji i wybujałej sztuki barokowej. W 1690 roku powstała tzw. mała zakrystia, a w latach 1677-1679 kardynał

Friedrich von Hessen ufundował barokową kaplicę boczną oraz okazały ołtarz główny z wielkim obrazem, ukazującym cudowne ocalenie Nysy podczas wojny trzydziestoletniej.

W wyniku działań wojennych 21 marca 1945 roku świątynia przeżyła największy w swej historii kataklizm. Spłonął dach, barokowy prospekt organowy, dwie boczne kaplice i grupa tęczowa (krucyfik w zwieńczeniu Wielkiego Ołtarza), zawalił się szczyt zachodni, przestały istnieć witraże, poważnemu zniszczeniu uległy także pozostałe boczne kaplice i większość wyposażenia. Ówczesny proboszcz, ksiądz Karl Wawra zdołał jeszcze przed nadejściem frontu uratować niektóre obiekty z wnętrza kościoła – ołtarze boczne wysłano do Javornika, a naczynia liturgiczne zamurowano pod głównym ołtarzem.

Odbudowa zaczęła się wkrótce po przejęciu tych terenów przez państwo polskie. Inicjatorem renowacji kościoła był ks. prałat Józef Kądziołka. Przebiegała ona jednak bardzo powoli, a na dodatek Nysa była wówczas zobowiązana do dostarczania dużych ilości cegły rozbiórkowej na odbudowę Warszawy. Prace na dobre ruszyły jednak dopiero w roku 1957. Nową konstrukcją nośną dachu wykonano tym razem nie z drewna, lecz z elementów stalowych. Odbudowa trwała do roku 1961, natomiast nieustanne prace konserwatorskie nigdy się nie skończyły. Ponownego poświęcenia kościoła dokonał kardynał Stefan Wyszyński 15 sierpnia 1959 roku.

Kościół św. Jakuba, którego bryła architektoniczna góruje nad miastem, zajmuje wyjątkowe miejsce w zespole budowli zabytkowych Nysy. Posiada jeden z najbardziej spadzistych dachów w Europie o niebagatelnej powierzchni 4 tysięcy metrów kwadratowych oraz jeden z najniżej zawieszonych, ponad osmiuset letni żyrandol. Jest to drugi pod względem kubatury, po gdańskiej bazylice mariackiej, zabytkowy kościół w Polsce. Wsparte na smukłych 27-metrowych filarach sklepienie, tworzy wyrafinowany efekt przestrzenny, nadając wnętrzu monumentalny wygląd.

Kościół św. Jakuba i Agnieszki to obiekt halowy, dziewięcioprzęsłowy, o trzech nawach równej wysokości, orientowany, zbudowany z jasnoszarego piaskowca i różowej cegły.

Na zewnątrz budynek świątyni opięty jest uskokowymi przyporami, między które wbudowane zostały w XV i XVI wieku niskie kaplice. Powyżej znajdują się duże okna ostrołukowe z maswerkami. Kościół nakryty został dachem dwuspadowym z wieżyczką sygnaturkową na kalenicy. Nawa główna, stara zakrystia, boczne kaplice i kruchty nakryte są sklepieniem krzyżowo-żebrowym, chór muzyczny – gwiazdźdzo-sięciowym, ambit – trójdzielno-przeskokowym, a baptysterium – kopulastym z sześcioboczną latarnią. W sklepieniach naw bocznych widoczne są zworniki w kształcie ludzkich głów.

Główny korpus budynku otoczony jest przez wieniec 16 gotyckich kaplic. Przy ósmym przęśle, od południa i północy, w miejscu dawnych wejść, urządzono dwie dodatkowe kaplice barokowe.

W kościele znajdują się 24 potężne filary (dwukrotność liczby 12). Każdy z nich jest podzielony przez 12 kamiennych opasek, pomiędzy którymi znajduje się po 12 warstw cegieł. Ta symbolika architektoniczna odnosi się m.in. do patrona – św. Jakuba Starszego, jednego z dwunastu apostołów.

Do korpusu od zachodu dostawiona jest zamknięta dwubocznie, neogotycka kruchta o szerokości nawy głównej, wykonana z wapienia francuskiego i jasnego piaskowca. Na osi trzeciego przęsła korpusu dobudowano dwie symetryczne kruchty od południa i północy.

Na zewnątrz kościoła, w jego południowo-zachodnim narożniku zachowała się grupa Ukrzyżowania z 1729 r.

Obok świątyni wznosi się [dzwonnica](#) 43 m wys., której budowę rozpoczęto w 1474. Czwartą kondygnację ukończono w 1516 i przykryto dachem, choć początkowo planowano jeszcze wybudować wieżę, która mogła osiągnąć wysokość 100-120 metrów, jej budowy nigdy nie zakończono, gdyż nie pozwolił na to grunt. Do 1945 w dzwonnicy znajdowała się drewniana konstrukcja nośna, utrzymująca dzwony. Do 1914 było ich osiem – największy "Święty Jakub" ważył 8,2 tony i pochodził z XV wieku. W 1945 stopił się podczas pożaru a z jego resztek odlano dwa nowe dzwony.

W pustym i wypalonym wnętrzu w 2005 otwarto **Skarbiec św. Jakuba** – wystawę cennych sprzętów liturgicznych i innych dzieł sztuki złotniczej, wykonanych w większości przez nyskich złotników. Do najcenniejszych eksponatów należą: krzyż relikwiarzowy z 1652 r. wykonany przez Christopha Waltenbergera, pacyfikały z roku ok. 1490, pozłacana ampuła z sercem biskupa wrocławskiego Karola Habsburga, gotycki kielich mszalny z pierwszej połowy XV wieku, barokowa monstrancja z 1740 r. wysadzana ponad dwustoma diamentami, barokowy, XVIII wieczny kielich mszalny z Wiednia.

Zespół kościoła par. pw. św. Jana Chrzyciela, ul. Księdza Ściegiennego: kościół pw. św. Jana. Poprzedni kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzyciela został zbudowany w średniowieczu. Obecny kościół wraz z plebanią zbudowano w 1770 r. Położony jest w innym miejscu, odległym o ponad kilometr na południowy wschód od swego poprzednika; otrzymał jednak takie samo wezwanie. W roku 1827 wzniesiono obok budynek szkoły parafialnej. Rozbudowa kościoła miała miejsce w 1900 r.

Późnobarokowy, jednonawowy kościół z wieżą w części zachodniej. Dach siodłowy kryty dachówką. Wejście zamknięte łukiem koszowym w obramieniu uszaty. Rozbudowa z końca XIX wieku polegała na dodaniu transeptu i nowego prezbiterium w stylu neobarokowym.

Na zewnątrz widoczne ramowe podziały ścian w tynku. Wieża o zaokrąglonych narożnikach, rozdzielona gzymsem na dwie kondygnacje z półkolistą wieżyczką schodową, ujęta po bokach półszczytami, zwieńczona hełmem neobarokowym i ośmioboczną latarnią.

We wnętrzu elementy klasycystyczne (ołtarze boczne i ambona). Zachowały się liczne przedmioty rzemiosła artystycznego, wykonane przez nyskiego złotnika Henryka Leopolda Liebera, a także kilka barokowych obrazów.

Kościół fil. pw. Zwiastowania NMP z poł. XIV w., 1885 r., pierwotnie gotycki, Celna 2.

Kościół w średniowieczu fundowali nie tylko władcy, biskupi czy zakony, ale czasami także zamożni mieszczanie. Taka właśnie sytuacja miała miejsce w Nysie. W 1372 roku Anna, wdowa po mieszczaninie nyskim Hanco Isenecherze, sfinansowała budowę niewielkiej kaplicy pod wezwaniem Bożego Ciała przy nieistniejącej już dziś Bramie Celnej. Zgodnie z życzeniem fundatorki, wyrażonym w jej testamencie, każdy z rektorów szkoły parafialnej miał wysyłać we wszystkie czwartki ośmiu uczniów, aby śpiewali antyfony i modlili się w intencji zbawienia duszy zmarłej oraz za jej rodzinę.

Kościół po wielu przebudowach niemal zatracił swoje pierwotne, gotyckie cechy stylowe. W obecnym stanie o historycznej wartości budowli zaświadcza jedynie:

- o czternastowieczny, kamienny, profilowany portal gotycki
- o pochodzące z przełomu XV/XVI wieku żelazne drzwi do zakrystii
- o dwa barokowe obrazy (ukoronowanie Matki Bożej w niebie oraz nawiedzenie św. Elżbiety)
- o kilka rzeźb różnych świętych (Józefa, Jana Nepomucena, Ignacego, Joachima, Jakuba, Stanisława Kostki i Alojzego).

Kościół cmentarny pw. Świętego Krzyża – Jeruzolimski z 1633 r., wybudowany z zachowaniem tzw. miary jerozolimskiej (odległość między nyskim ratuszem a kościołem jest taka sama jak odległość między domem Piłata a miejscem Ukrzyżowania Chrystusa w Jerozolimie), ul. Mieczysława I.

W miejscu, gdzie stoi obecny kościół, wcześniej znajdowała się drewniana kaplica z pustelnią, wzmiankowana już w 1341 roku. Od czasów średniowiecza przybywały tam pielgrzymki. Budynek ten zburzono w 1633 roku i wzniesiono murowany kościół, który został konsekrowany 14 kwietnia 1639 roku.

Kościół trudny do jednoznacznej oceny pod względem stylu architektonicznego. Najczęściej określa się go jako późnorenesansowy, o tradycjach gotyckich, z barokowymi dobudówkami.

Salowy, trójprzęsłowy z trójbocznym zamknięciem od wschodu, na osi którego znajduje się sześcioboczna zakrystia. Na zewnątrz opięty skarpami o jednym uskoku, między którymi wbudowano kaplice i zakrystię. Okna zamknięte półkoliście, rozglifione, w kaplicach i zakrystii owalne. Na fasadzie frontowej, w szczycie, umieszczono podwójny krzyż bożogrobców - symbol związku świątyni z tym zakonem.

Wnętrze nakryte sklepieniami kolebkowymi z lunetami. W kaplicach lunety i plafony, pośrodku sklepienia ujęte w profilowane listwy stiukowe. W zakrystii sklepienie klasztorne z lunetami.

Kościół cmentarny pw. św. Rocha, późnorenesansowy z 1637 r., zbudowany na planie krzyża (ul. Wojska Polskiego). We wnętrzu świątyni znajduje się kilka ołtarzy w stylu wczesnobarokowym. Do najcenniejszych znajdujących się tu dzieł sztuki zaliczane są pochodzące z XVIII wieku: rzeźba przedstawiająca św. Rocha i obraz olejny o tym samym temacie.

W 1632 roku, podczas wojny trzydziestoletniej Nysa została doszczętnie splądrowana i spalona. Pojawił się nieznanemu od wieków głód, a w jego następstwie wybuchła epidemia nieznanego choroby zakaźnej, która zabiła dwie trzecie ludności miasta. 16 sierpnia 1633 roku grupa chorych wyruszyła na pielgrzymkę do nieistniejącego już dzisiaj kościółka pod wezwaniem św. Rocha, który znajdował się w pobliskim lasku. W czasie tej procesji zmarło jeszcze 15 osób, lecz epidemia wkrótce wygasa. Uznano to za cud. Ocaleni

mieszkańcy złożyli uroczyste ślubowania i zbudowali w 1637 roku niewielki kościół pod wezwaniem świętych Rocha i Sebastiana - patronów chroniących od nieszczęść i zarazy. Świątynia stała w miejscu, gdzie dawniej znajdowały się namioty z chorymi i gdzie chowano zmarłych.

W celu upamiętnienia ofiar epidemii powołano erem obok kościoła. Mieszkający w nim pustelnik miał modlić się i pościć w intencji zmarłych w wyniku zarazy, pełnić funkcje dzwonnika podczas pogrzebów, a także raz w roku, na święto św. Rocha pielgrzymować do Barda Śląskiego. Pustelnia istniała do roku 1793.

Kościół franciszkanów pw. św. Barbary, ob. kościół ewangelicki z 1428 r., zbudowany w stylu gotyckim, z elementami renesansowymi i barokowymi, ul. Rynek Garncarski, swoimi początkami sięga czasów średniowiecza. Powstał z fundacji biskupa Jana Romki. Został dobudowany do murów miejskich. Pierwotnie stanowił kaplicę szpitala św. Barbary, najstarszego i jednego z największych szpitali w Nysie. Po raz pierwszy wzmiankowany w 1341 roku. Zniszczony przez pożar w 1542 roku, odbudowany w roku 1544, a w 1550 rozbudowany przez biskupa Baltazara. Od tego czasu na dachu znajduje się żelazna chorągiewka z herbem fundatora. W latach 1732–1810 w posiadaniu zakonu franciszkanów.

W wyniku sekularyzacji dokonanej przez rząd pruski, kościół został w 1812 roku przekazany nyskim ewangelikom. Od tamtej pory nazywany kościołem Jezusa Chrystusa. Przy kościele utworzono w 1818 roku odrębną parafię ewangelicką z pastorem mianowanym przez króla pruskiego. Członkami parafii byli głównie żołnierze pełniący służbę w twierdzy nyskiej oraz ich rodziny.

Kościół został spalony w 1945 roku przez Armię Czerwoną. Odbudowany pięć lat później, obecnie współużytkowany jest przez luteran i zielonoświątkowców.

Kościół orientowany, z odchyleniem osi prezbiterium ku południu. W 1544 roku otrzymał wystrój wczesnorenesansowy nad południową ścianą prezbiterium, a w 1732 roku zmieniono obudowę przedsionka, okna i wyposażenie wnętrza na barokowe. Po przejściu przez ewangelików usunięte zostały wszelkie elementy związane z kultem świętych.

Zespół klasztorny bożogrobców, ul. Bracka: kościół pw. św. Piotra i Pawła z l. 1719-1727 z dobrze zachowanym wnętrzem w stylu barokowym i pięknymi polichromiami; klasztor z l.1708-1713, obecnie Diecezjalny Dom Formacyjny.

Powstanie kościoła ściśle wiąże się z bożogrobcami, którzy zostali sprowadzeni do Nysy z Miechowa pod Krakowem już na przełomie XII i XIII wieku.

Trójprzęsłowy barokowy kościół orientowany, nakryty dachem dwuspadowym nad korpusem i wielopiętrowym nad prezbiterium. Wzniesiony w ciągu zabudowań ulicy Brackiej, wzorowany na kościele św. Mikołaja na Małej Stronie w Pradze. Według słów Pawła Jasienicy z 1948 jest jak bliski krewny kościołów krakowskich, wileńskich, warszawskich, a w jego ołtarzu głównym jest "*Polnische Muttergott*" albo "*die Schwarze Madonna*" – czyli po prostu Częstochowska, co czyni go przykładem swojszczyzny na Śląsku.

Trójdzielna elewacja zachodnia posiada podziały pilastrów z lekko wysuniętym polem środkowym, zwieńczonym przyczółkiem z esownicami i podwójnym krzyżem bożogrobców. Po bokach dwie czterokondygnacyjne wieże, nakryte baniastymi hełmami z latarniami. Dynamika architektoniczna tej elewacji czyni ją podobną do fasad kościołów jezuickich.

Zupełnie inna jest fasada południowa – spokojna, niemal pałacowa, pięcioosiowa, dwustrefowa, dołem boniowana, a wyżej podzielona pilastrami, zawiera dwa portale.

W środkowym przęśle zbudowany został portal główny z kompozytowymi kolumnami, na których wspiera się balkon z kamienną balustradą. Na zworniku nadproża umieszczono kartusz herbowy z krzyżem bożogrobców. Drugi portal znajduje się na przęśle wschodnim i jest ujęty jest pilastrami, nad którymi znajdują się figury patronów świętych.

Przed kościołem stoi pomnik św. Jana Nepomucena z 1737 roku, a tuż obok – Fontanna Trytona.

Kościół charakteryzuje się układem emporowo-halowym z dwoma rzędami kaplic i empor po bokach. Wnętrze nakryte jest sklepieniami żaglastymi na gurtach. Pary pilastrów kompozytowych opięte na filarach podtrzymują wydatne belkowanie.

Bardzo bogaty i jednolity, późnobarokowy wystrój kościoła z elementami rokokowymi i klasycystycznymi przetrwał burzliwe dzieje miasta i to dzięki niemu świątynia jest określana mianem perły Śląskiego Rzymu. W stanie niemal nienaruszonym zachowało się prawie całe osiemnastowieczne wyposażenie – ołtarze, ambona, paramenty, cykle obrazów, zespoły malowideł ściennych, rzeźby, figury świętych oraz oprawa chóru z dominującym prospektem organowym.

Zespół klasztorny poddominikański, ul. Głowackiego/Ujejskiego 12: kościół ob. par. pw. św. Dominika z l. 1743-1788, klasztor, ob. szkoła z XVIII w. Budynek świątyni zbudowany został w stylu barokowym, zwrócony częścią ołtarzową ku północy. Jest to świątynia jednonawowa, na planie prostokąta, salowa. Na zewnątrz ramowe podziały ścian w tynku. Elewacja frontowa ujęta parami uproszczonych pilastrów. Wejście zamknięte pośrodku łukiem odcinkowym, oprofilowanym, z kluczem, flankowane pilastrami dźwigającymi gzyms. We wnętrzu dość dobrze zachowany oryginalny wystrój z drugiej połowy XVII wieku.

Zespół klasztorny franciszkanów, Al. Wojska Polskiego 31 z l. 1902-11: Monumentalny neoromański kościół pw. św. Elżbiety, posiadający cechy charakterystyczne dla architektury sakralnej państwa pruskiego z końca XIX i początku XX wieku, projekt franciszkanina Mansuetusa Fromma OFM. W swoim założeniu miał on podkreślać istotne treści historyczne i wyrażać ciągłość tradycji Kościoła; klasztor, kolegium, piekarnia, stolarnia, rzeźnia-masarnia, sala gimnastyczna, ciepłarnia, ogrodzenie

Zespół klasztorny jezuitów, pl. Solny: kościół pw. Wniebowzięcia NMP, okazała świątynia w stylu barokowym z l. 1688-1692, orientowana ze znacznym odchyleniem ku północy, trójprzęsłowa, trójnawowa, barokowa w formie bazyliki, nakryta dachem dwuspadowym oraz dachami pulpitowymi. Trójosiowa frontowa fasada zachodnia, podzielona pilastrami, z odcinkowym naczółkiem, została opatrzona dwiema kwadratowymi, trójkondygnacyjnymi wieżami z hełmami i latarniami. Portyk przed fasadą wsparty jest na kolumnach o porządku korynckim.; Kolegium Carolinum – dawny zespół kolegium jezuickiego „Carolinum” z l. 1669-1686, znakomity przykład baroku; gimnazjum z l. 1722-1725, brama z 1725 r. Po sprowadzeniu jezuitów do Nysy biskup wrocławski arcyksiążę Karol Habsburg erygował 9 lutego 1623 roku szkołę zakonną nazwaną seminarium św. Anny – uroczyste otwarcie miało miejsce 23 kwietnia 1624 roku. Po przyłączeniu Śląska do Prus w roku 1742 kolegium podupadło. W 1773 roku, mimo kasaty zakonu przez papieża Klemensa XIV, król Fryderyk II pozwolił jezuitom pozostać w swej nyskiej siedzibie. Dopiero w wyniku pruskiej sekularyzacji z roku 1810 roku zakonnicy opuścili kolegium, a budynek został zmodernizowany i utworzono w nim królewskie gimnazjum katolickie. W roku 1848 jego dyrektorem po raz pierwszy została osoba świecka. Szkoła w 1924 roku otrzymała nazwę Carolinum na cześć założyciela seminarium św. Anny biskupa Karola Habsburga. Do najbardziej znanych absolwentów nyskiego Carolinum zaliczani są:

- o Michał Korybut Wiśniowiecki – późniejszy król Polski;
- o Jakub Sobieski – syn Jana III Sobieskiego, pretendent do tronu polskiego;
- o Konrad Bloch – laureat nagrody Nobla z dziedziny medycyny;
- o Rafał Urban – pisarz;
- o Alfons Nossol – biskup ordynariusz opolski;
- o Franciszek Trzeciak – aktor teatralny i filmowy, reżyser;
- o Marta Klubowicz i Jacek Sobala – aktorki;

Brama z portykiem posiada barokowe dekoracje. Główny przejazd zwieńczony jest gzymsem z puttami, trzymającymi kartusz herbowy i wazonami. Obok znajduje się furtka dla pieszych. Wewnątrz, na wprost bramy, fragment dawnych murów obronnych zamyka dziedziniec, flankowany z obu stron budynkami gimnazjum i kolegium. Zachowała się częściowo średniowieczna basteja, stanowiąca obecnie boczne wyjście ze szkolnego dziedzińca na planty przy ulicy Lompy.

Bryła budynku kolegium wzniesiona została na planie litery „E”. Gmach w stylu barokowym, nawiązuje swą formą do typowej, jezuickiej architektury.

Zespół klasztorny pokapucyński, ul. Bramy Grodzkiej 5 (d. Grodzka), z XVII-XIX w.: kościół pw. św. Franciszka z Asyżu z 1660 r., zbudowany w bardzo oryginalnym stylu architektonicznym zwanym barokiem tokańskim, charakteryzuje go surowość formy, redukcja przesadnych ozdób i dekoracji; klasztor, ob. dom księży emerytów, z poł. XVII w., XVIII w./XIX w.

Monumentalny neogotycki kościół pw. MB Bolesnej, (ul. Rodziewiczówny 3), wchodzący w skład ze społu szkolno-klasztornego werbistów, obecnie jest to kościół parafialny, z 1907 r. Po obu stronach ołtarza głównego znajdują się oratoria. Najcenniejszymi zabytkami w kościele są bogato zdobiona monstrancja z XIX wieku, unikalna obudowa drewniana całego chóru, ławki w tylnej części kościoła, misternie wyrzeźbiona w drewnie dębowym ambona, a także organy oraz witraże. Ołtarz główny, kościół oraz zabudowania klasztorne wykonane zostały przy zastosowaniu symboliki liczby 3, co wyrażać miało kult Trójcy Przenajświętszej, zgodnie z duchowością werbistów.

Żeńskie Zgromadzenie Zakonne Sióstr św. Elżbiety (ul. Słowiańska 25/27) zostało założone z inicjatywy czterech mieszkanki Nysy: siostry Marii i Matyldy Merkert, Franciszki Werner oraz Klary Wolf. Miało to miejsce w Nysie 27.09.1842 r. Celem założonego zgromadzenia było udzielanie pomocy chorym, ubogim i bezdomnym mieszkańcom.

Staraniem pierwszej Matki Generalnej Zgromadzenia, którą została Maria Merkert, wzniesiono Dom Macierzysty. Klasycystyczny budynek, którego narożniki zdobią figury św. Michała Archanioła i św. Barbary, został zbudowany w latach 1863-1865. Dom Macierzysty, w którym żyła, pracowała i zmarła pierwsza przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety mieści między innymi kaplicę św. Rodziny oraz pokój pamięci Marii Merkert.

Park miejski, z poł. XIX w., po 1920 r. przepięknie położony, posiada wiele ciekawych zakątków, bogatą florę i faunę. Park posiada bardzo rozbudowany system wodny. Tworzy go Kanał Bielawski, kanał Młynówka, sieć mniejszych rozgałęzionych kanałów oraz dwa rozległe stawy parkowe - Staw Łabędzi i Staw Gondolowy. Całość zajmuje łącznie 5,3 ha powierzchni.

Mury obronne, z XIV w.-XVI w.: baszta; **Wieża Bramy Wrocławskiej** (33 m wys.) z XIV w., ul. Wrocławska, z bogato zdobionym portalem z 1603 roku; **Wieża Ziębicka** z 1350 roku, XVI w., ul. Bolesława Krzywoustego, wieża jest udostępniona dla zwiedzających i stanowi punkt widokowy, we wnęce nad tym wejściem umieszczono w 1922 kamienną renesansową figurę lwa, wykonaną przypuszczalnie w drugiej połowie XVI w.

Dom Wagi Miejskiej, z 1604 roku, ul. Sukiennicza 2. Dom wzniesiony w stylu renesansu północnego (niderlandzkiego). Zalicza się go do najwspanialszych dzieł świeckiej architektury mieszczańskiej w czasach nowożytnych. Elewacje budynku zdobiły niegdyś liczne rzeźby i niezwykle bogate malowidła. Do dziś zachowała się jedynie figura Iustitii oraz niewielkie fragmenty dawnej polichromii.

Dekoracje elewacji Domu Wagi Miejskiej powstawały w dwóch etapach. W XVII wieku ukształtował się pierwotny program ideowy tej budowli, głoszący pochwałę cnót moralnych i religijnych, połączoną z apoteozą prawa i porządku społecznego rozumianego jako ład Boży.

W niszach na fasadzie budowli umieszczono wówczas figury przedstawiające alegorie trzech cnót teologicznych, zgodnych z nauką biblijną:

- Wiara (łac. Fides) - kobieta trzymająca Krzyż i Biblię;
- Nadzieja (Spes) – z charakterystycznym atrybutem – kotwicą;
- Miłość (Caritas) – jako matka z dzieckiem.

Druga grupa rzeźb przedstawiała alegorie cnót moralnych wywodzących się z tradycji antycznej. Były to:

- Sprawiedliwość (Iustitia) – z wagą i mieczem;
- Roztropność (Prudentia) – ukazana jako Mądrość (Sapientia) z lustrem jako atrybutem;
- Umiarkowanie (Temperantia) – z dwoma naczyniami napełnionymi winem i wodą;
- Męstwo (Fortitudo) – przedstawione jako Siła (Robur) z fragmentem kolumny.

Na zwieńczeniu ściany szczytowej umieszczono kamienną figurę Archanioła Michała w zbroi rycerskiej, trzymającego lancę i tarczę. Rzeźba ta miała symbolizować zwycięstwo dobra nad złem.

Całość uzupełniały dwie płaskorzeźby, przedstawiające:

- herb Nysy – sześć srebrnych lilii na czerwonym tle;
- postać św. Jana Chrzciciela, patron biskupstwa.

Około 1700 roku zdecydowano o wzbogaceniu tego renesansowego wystroju o nowe treści polityczne i religijne. Inicjatorem przedsięwzięcia był prawdopodobnie bardzo wpływowy wówczas w mieście zakon jezuitów. Uzupełniająca dekoracja malarska obejmowała kilka wątków ideowych. Apoteozę władzy wyrażały umieszczone w medalionach portrety:

- cesarzy i królów niemieckich – Fryderyka Rudobrodego, Fryderyka II, Rudolfa I Habsburga, Henryka VII, Karola IV, Wacława IV, Zygmunta, Albrechta II, Maksymiliana I i Karola V;
- władców karolińskich i saskich – Pepina Małego, Karola Wielkiego, Ludwika Pobożnego, Lotara, Karola Łysego, Ludwika Niemieckiego, Karola Grubego, Arnulfa, Ludwika Dziecięcia, Konrada I, Henryka I, Ottona I, Ottona II i Ottona III;
- legendarnych, germańskich bohaterów – Igevonusa, Istavonusa, Arminiusa, Marboda, Alaryka, Geisericha, Teodoryka, Alboina, Chlodwiga i Childeryka.

Ukazaniu majestatu władzy wynikającego z jej religijnego pochodzenia służyły portrety biblijnych proroków i władców – Abrahama, Izraela, Judy, Mojżesza, Jozuego, Gedeona, Jefty, Samsona i Dawida.

Namalowany w górnej części fasady herb Nysy z przedstawieniem towarzyszących mu bóstw morskich, syren i trytonów tworzył kolejny wątek, poświęcony apoteozie miasta.

W zwieńczeniu umieszczono wizerunek Matki Bożej jako Królowej Nieba, z Dzieciątkiem Jezus, siedzącej na tronie, z półksiężycem u stóp. Po bokach znajdowały się przedstawienia knechtów symbolizujących prawo i władzę. Dopełnienie nowego programu ideowego stanowiły namalowane na elewacjach herby:

- o dynastii Habsburgów (a właściwie Cesarstwa Austrii) - zachował się do dzisiaj;
- o fundatora budowli, biskupa Jana Sístcha;
- o wrocławskiej kurii biskupiej
- o ówczesnego burmistrza miasta Caspra Gebauera

Obie nałożone na siebie dekoracje – renesansowa i barokowa - odznaczały się bardzo wysokim poziomem artystycznym. Nie zachowały się jednak żadne informacje o ich autorach.

D. pałac Biskupów Wrocławskich, ul. Biskupa Jarostawa, z lat 1608–1627, budynek o charakterze reprezentacyjnego pałacu miejskiego, zaliczany do wysokiej klasy zabytków śląskiej architektury. Porównywalny z Pałacem Laterańskim w Rzymie, wzniesiony w stylu baroku włoskiego. Trzykondygnacyjny, czteroskrzydłowy, z dziedzińcem wewnętrznym, o bogatej dekoracji architektonicznej elewacji i wnętrza.

Powstawał dwuetapowo i nie jest stylistycznie jednorodny. Widać wyraźnie zarysowaną różnicę pomiędzy elewacją starszą, ciasno podzieloną zdecydowanymi gzymsami, a młodszą, z raczej wertykalnym charakterem, utrzymaną w konwencji wielkiego porządku.

Elewacja frontowa, w dolnej partii zaakcentowana ciągłymi, poziomymi pasami, posiada dwa identyczne, symetrycznie rozmieszczone, bogato dekorowane portale. Zdobia je stiukowe motywy roślinne w półkoliście profilowanych łukach oraz kamienne balustrady balkonowe oparte na wolnostojących kolumnach. Portal północny stanowi wejście do sieni, południowy natomiast pełni jedynie funkcję estetyczną, a nie użytkową i jest zabudowany oknem. W górnej części elewację podzielono pionowymi pilastrami wielkiego porządku, łączącymi oba górne piętra w jedną całość. Z wąskiej ulicy Biskupa Jarostawa fasada widoczna jest w dużym skrócie perspektywicznym, co pozwoliło uzyskać zamierzony efekt w postaci spotęgowanej dynamiki.

Elewacje pozostałych trzech skrzydeł ukształtowane są niejednolicie. Części przylegające do skrzydła frontowego nawiązują do wielkiego porządku, który został tam wykorzystany. Pozostałe płaszczyzny zachowały natomiast charakter z pierwotnej fazy budowli: gładkie ściany parteru i mocno zaakcentowane poziomymi gzymsami piętra, w których zastosowano pilastry w porządku jońskim i korynckim.

Najnowsze skrzydło frontowe jest prawie dwa razy szersze od pozostałych. W nim, wzdłuż śal, zarówno na pierwszym, jak i na drugim piętrze przebiega szeroki korytarz połączony z reprezentacyjną klatką schodową. Większość pomieszczeń wewnętrznych ma formę amfilady. Przez skrzydło frontowe w partii przyziemia przebiega sień przejazdowa prowadząca na przestronny dziedziniec.

Stary dwór połączono z pałacem wygodnym gankiem, poprowadzonym ponad fosą i ulicą.

Na dziedzińcu znajdują się **dwa zegary słoneczne z lat 1708-1710**. Obecnie [Muzeum Okręgowe](#) (wt., czw., pią: 9.00-15.45 ostatnie wejście o godz. 15.00, śro.: 10.00 - 17.30, sob. – nie.: 10.00-15.00 ostatnie wejście 14.00, śro. bezpłatnie.

Zespół d. dworu biskupiego, ul. Lompy, z XVII-XIX w., po 1950 r.: [dwór biskupi](#) – zabytkowy budynek, stanowiący największy z zachowanych elementów nieistniejącego już nyskiego zamku biskupów wrocławskich. Znajduje się tuż obok [Pałacu Biskupiego](#), z którym był w przeszłości połączony gankiem przebiegającym ponad ulicą i fosą. Budynek główny z „Salą Przyjęć” z 1615 r., k. XVII w., XIX w.; budynek gospodarczy z XIX w.; dom mieszkalny, ob. administracyjny z XIX w.; ruina młyna z XIV w./XV w., XIX w., pozostałość dawnej rezydencji biskupów wrocławskich.

Zamek zburzono prawie całkowicie w roku 1842, część pomieszczeń zmieniono wówczas w warsztaty artyleryjskie lub przeznaczono na inne cele wojskowe. Zachowała się jedynie wieża mieszkalna oraz gotycka baszta z fragmentem murów obronnych.

Piętrowy, barokowy budynek nazywany obecnie dworem zbudowano pod koniec XVII wieku. Został zniszczony w czasie II wojny światowej, ale w 1950 odbudowany. Mieściła się tu przez długie lata siedziba Spółdzielni Inwalidów „Pokój”. Przy bramie, za zwodzonym mostkiem, nad fosą zaznaczone są na murze poziomy wody podczas powodzi, które przez wieki nawiedzały Nysę, w tym także ostatnia z 1997 roku.

Obecnie budynek znajduje się w bardzo złym stanie technicznym.

[Kanonía](#), ul. Buczka 9, pochodząca z XVI w. budowla to obecnie siedziba banku. Od roku 1650 w kamienicy tej mieściła się siedziba nyskiej kapituły kolegiackiej. Późnorenesansowa kamienica poddana została renowacji.

Dom Komendanta, ul. Grodzka, zabytkowy barokowy pałacyk zbudowany w pierwszej poł. XVIII w. W 1743 r., po przejściu miasta we władanie pruskie, budynek stał się siedzibą dowództwa garnizonu twierdzy Nysa i pełnił tę funkcję nieprzerwanie aż do 1873 r. Później stał się własnością magistratu nyskiego. W 1897 roku w czterech pomieszczeniach na parterze otwarto ekspozycję zabytków, a od 1916 cały budynek przekształcono w muzeum, obecnie jest tu Państwowe Ognisko Plastyczne.

Dom sierot, ob. klasztor felicjanek, pl. Katedralny 8, z 1513 r., XVII w., XIX w. Dawna kaplica św. Anny, ufundowana w 1513 r. przez bpa Jana V Thurzona, spalona w 1542 r., odbudowana w 1639 r, przebudowana w 1815 r. na bursę dla mendikantów. Po 1945 r. przekazana na klasztor felicjanek (z tablicy na murze obiektu). Na bocznej elewacji tablica erekcyjna z herbem biskupa.

Kolegium św. Anny, pl. Solny, z 1614 r.

Słodownia z suszarniami, ul. Słowiańska 18, z 1898 r.

Kościół pw. NMP Wspomożenia Wiernych, neogotycki kościół pielgrzymkowy z obrazem uważanym za cudotwórczy i słynący łaskami, przy Alei Wojska Polskiego. Zgodnie z legendą, jadący wozem konnym mieszkaniec którejś z okolicznych wsi zaczął nagle osuwać się z drogi w przepaść. Zawołał wówczas: *Maria Hilf* i cudem uniknął śmierci. Później, na pamiątkę swego ocalenia, powiesił na drzewie obraz Matki Bożej. Według innych tradycyjnych przekazów ikona ta pojawiła się na gałęzi w sposób nadprzyrodzony, a nieco później miało tu miejsce cudowne uzdrowienie. Obraz znaleźli mieszkańcy Złotogłowic. Przenieśli go do kościoła znajdującego się w tej miejscowości, lecz w nocy zniknął on stamtąd i ponownie pojawił się na drzewie. W 1745 roku, w miejscu znalezienia wizerunku Matki Bożej, wybudowano pierwszą małą drewnianą kapliczkę. Istniała ona do roku 1805, kiedy to została zastąpiona przez nową, większą, drewnianą budowlę, ze względu na swe rozmiary nazywaną kaplicą lub kościołem. Obecny, murowany neogotycki kościół zbudował mistrz Schneider ze Średniej Wsi w latach 1886–1887. Znajdujący się w kościele obraz jest jednym z XVIII-wiecznych naśladownictw dzieła Matka Boska Wspomożenia Wiernych, Lucasa Cranacha Starszego.

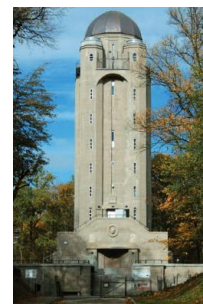
Synagoga (ul. Miarki - w tej chwili to tylko miejsce nic tam nie ma) oraz **cmentarz żydowski** (Al. Wojska Polskiego), na jego terenie znajduje się około 25 zniszczonych macew (*zarośnięty*)

Rynek, zabytkowe kamieniczki z XVI/XVII w., XVIII w., XIX w., XX w.

Domy z XVI/XVII w., XVIII w.: ul. Bracka, ul. Celna, ul. Grodzka, ul. Kramarska, ul. Górna 10, ul. Kilińskiego 1a, Marcinkowskiego 1

Zespół kamieniczek mieszczańskich, odbudowanych ze zniszczeń wojennych, które prezentują dawną zabudowę Nysy.

Wieża ciśnień. Niedaleko fortu „Prusy” znajduje się 33-metrowa wieża wodna, wybudowana w 1907 r. Traktowano ją jako pomnik pamięci narodowej oraz miejsce o szczególnym znaczeniu patriotycznym. Dziś uznana jest za najlepiej zachowaną wśród tzw. wież Bismarcka, po-wstających w różnych państwach. W 1924 r. przekształcono ją na wieżę widokową, a w jej wnętrzu mieściło się 3700 ton wody. 10 lat później przejęło ją wojsko, umieszczając tu najnowocześniejszy sprzęt radiowy. Nadal jej przeznaczenie nie jest wyjaśnione do końca, co nadaje monumentalnemu obiektowi nutkę tajemnicy. Niedawno wieżę przeobrażono po remoncie w centrum rekreacyjne (ul. Obrońców Tobruku, www.twierdzanysa.com).

Studnia z orłem dwugłowym. Gdy szwedzcy żołnierze zatruli w czasie wojny trzydziestoletniej studnię w Nysie, postanowiono wybudować nową. Fundatorem barokowego zabytku był burmistrz Kaspar Nass. Inskrypcja w języku niemieckim wykuta na ozdobnej kracie informuje: „W roku 1686 z łaski godnego pochwały magistratu wykonał mnie Wilhelm Helleweg nadzorca arsenału”. Wodę czerpano z niej do XIX w., ale po uruchomieniu wodociągów stała się niepotrzebna. Misterną kratę o wadze 2600 kg w czasie wojny ukrywano w fortach nyskich. Wieńczy ją dwugłowy orzeł Habsburgów. Studnia znajduje się niedaleko Rynku przy ulicy Wrocławskiej.

Fontanna Trytona z 1701 roku to jeden z najpiękniejszych barokowych zabytków w Nysie. Nieznany twórca wzorował się na rzymskim „Del Tritonie” autorstwa mistrza Giovanniego Lorenzo Berniniego. Pod wykutym herbem Nysy wyryto napis SPQN, oznaczający „senat i lud nyski”, nawiązując tym samym do tradycji antycznej, gdy pomniki sygnowano literami SPQR (senat i lud rzymski).

System nowożytnych pruskich fortyfikacji Twierdzy Nysa, jeden z największych w Europie systemów fortów i twierdz

Pierwsze fortyfikacje w okresie nowożytnym powstały pod koniec XVI wieku – w 1594, kiedy miasto znajdowało się w granicach Królestwa Czech. Umocnienia habsburskie Nysy miały wiele wad i w 1741 zostały zdobyte przez armię pruską podczas drugiego oblężenia (pierwsze zakończyło się niepowodzeniem). W wyniku traktatu pokojowego Nysa stała się miastem pruskim, położonym w bezpośredniej bliskości granicy z państwem Habsburgów. Doceniając jej strategiczne położenie król Fryderyk II postanowił uczynić z miasta twierdzę – obóz warowny, która miała strzec nowej prowincji śląskiej na odcinku od Bramy Morawskiej do Gór Żółtych. W XVIII w. holenderski inżynier Cornelius von Walrawe, pod nadzorem samego króla, przebudował fortyfikacje otaczające miasto – tzw. Obwałowania Dolne. Jednocześnie wybudowano obwarowanie górne (Forty Górne) na drugim brzegu rzeki.

W latach 1767–1791 wybudowano Obwałowania Jerozolimskie zewnętrzne według projektu architektów Lefevre’a i von Castillona. Zmodernizowano też Fort Prusy – rozbudowano m.in. chodniki przeciwczołowe i wzniesiono trzy flesze. Ostatnim etapem była budowa tzw. Obwałowań Wysokich.

Zastosowane rozwiązania były bardzo nowoczesne (w razie potrzeby istniała nawet możliwość zatopienia miasta), o kilkadziesiąt lat wyprzedzające swoje czasy.

Na początku 19. stulecia Nysa była jedną z najlepszych fortec w Europie – przekonali się o tym wojska napoleońskie w 1807, które przez 114 dni oblegały miasto. Przez ten okres trwał intensywny ostrzał przez ciężką artylerię (w mieście ocalało tylko 5 domów), a i tak dopiero brak nadziei na odsiecz oraz kończąca się amunicja i żywność zmusiły obrońców do kapitulacji. Podpisano ją 3 czerwca 1807. Przejęcie twierdzy przez oblegających nastąpiło 16 czerwca 1807.

W II połowie XIX wieku przeprowadzono prace, które zmieniły ją w twierdzę w stylu nowopruskim (w odróżnieniu od staropruskiego, jakim określa się twierdzę z XVIII wieku). W latach 1865–1888 rozbudowano na przedpolu forty (I-III, A-C) oraz zmodernizowano Obwałowania Wysokie. Powstał też nowy zespół kolejowy (Obwałowania Kolejowe). Przebudowano także Fort Prusy – zyskał postać czworobocznej lunety, otoczonej wałami ziemnymi, zamkniętej wałem sztywnym.

Mimo tego twierdza stawała się przestarzała (m.in. z powodu powszechnego zastosowania skuteczniejszych dział z gwintowanymi lufami). Zaczął się proces jej stopniowej likwidacji i przejmowania na cele cywilne – początkowo na potrzeby nowej miejskiej gazowni. Rozporządzenie z 1889 r. przewidywało całkowite rozbrojenie twierdzy. W 1895 zlikwidowano w Nysie główny odwód, w 1903 miasto straciło status twierdzy i zaczęło się jeszcze intensywniejsze adaptowanie konstrukcji na inne cele (magazyny i więzienia) oraz wyburzanie.

W okresie I wojny światowej w byłej już twierdzy mieściły się obozy jenieckie – przetrzymywano tutaj m.in. **Charles’a de Gaulle’a**. Podobną funkcję pełniła twierdza w okresie powstań śląskich – w 1921 w Forcie Ziemnym przetrzymywano powstańców.

Podczas II wojny światowej w Nysie umieszczono filię obozu Gross Rosen. Miasto pod koniec wojny ponownie stało się twierdzą (Stadt und Festung Neisse), ale nie zapobiegło to zdobyciu jej przez Armię Czerwoną w 1945. W tym momencie historia Nysy jako pruskiej i niemieckiej twierdzy dobiegła końca.

Zespoły i obiekty Twierdzy Nysa

Wieża Bramy Wrocławskiej

Wzniesiona w XIV wieku, przylega do niej zachowany fragment kamiennego muru miejskiego. Obecne zwieńczenie wieży ma charakter zarówno dekoracyjny, jak i obronny – nad strzelnicami artyleryjskimi wybudowana została manierystyczna attyka z licznymi elementami ozdobnymi.

Wieża Bramy Ziębickiej

Druga z zachowanych wież obronnych Nysy. Wzniesiona w stylu gotyckim, kilkakrotnie przebudowywana i podwyższana, nie zatraciła jednak pierwotnych cech stylowych. Posiada zwieńczenie w formie krenelaża.

Pozostałości zamku biskupów wrocławskich

Z istniejącego w latach 1260–1842 silnie ufortyfikowanego dworu biskupiego zachowała się do obecnych czasów wieża mieszkalna, gotycka baszta i fragment murów obronnych.

Bastion św. Jadwigi (Bastei der Hl. Hedwig) to pozostałości umocnień habsburskich – jeden z 10 istniejących wówczas bastionów. Do 1758 na dziedzińcu bastionu istniał budynek, prawdopodobnie magazyn sprzętu artyleryjskiego. Przebudowany przez Prusaków w latach 1771–1774 – wówczas powstały zachowane do dziś dwukondygnacyjne kazamaty kamienno-ceglane, częściowo przykryte zewnętrznym nasypem otaczającym pięcioboczny dziedziniec. W okresie pruskim oficjalnie był określany Bastionem X. W 1807, podczas oblężenia przez wojska napoleońskie, funkcjonowało w nim laboratorium, przygotowujące amunicję. W 1870 był więzieniem dla kilkuset francuskich jeńców. W latach 1878–1887 pełnił funkcję koszar nr 9, po I wojnie światowej sprzedano go w prywatne ręce.

Położony w centrum miasta, ograniczony ulicami Forteczną, Wincentego Pola, Piastowską i Armii Krajowej. W ostatnich latach przeszedł gruntowną renowację, która skończyła się 10 maja 2008.

Fort Wodny

W przeszłości był określany również jako Fort Blockhauszchanze lub Fort Blockhaus. Wybudowali go Austriacy w 1741, krótko przed oblężeniem Nysy przez wojska pruskie. Początkowo służył jako prosty szaniec palisadowy, otoczony wodą i wysunięty przed umocnienia twierdzy. W 1745 Prusacy przebudowali go na fort wodny w formie lunety. W 1807 został zdobyty przez wojska Wirtembergii, walczące u boku Napoleona, i zniszczony. Odbudowano go w 1809, pod kierownictwem kapitana inżynierii Schultza. W latach 1878–1880 miała miejsce ostatnia przebudowa na jednowałowy fort piechoty i artylerii. Od 1910 był magazynem amunicji.

Fort wspomagany był przez Fleszę Nową i prowizoryczne Dzieło „B” (nieistniejące obecnie). Bronił obniżony teren między nim a wschodnim skrajem obwarowań, na którym znajdowały się młyny zbożowe, magazyny prochowe i zakłady zbrojeniowe garnizonu twierdzy.

Zlokalizowany jest w parku miejskim; w maju 2008 zakończyła się jego gruntowna renowacja i rekonstrukcja. Obecnie z fortu korzystają harcerze z nyskiego hufca. Kompleks należy do Nyskiego Domu Kultury.

Reduta Kapucyńska i Kardynalska

Wybudowane jako bliźniacze obiekty w latach 1743–1746.

Reduta Kapucyńska już od 1820 zastępowana Obwałowaniami Wysokimi i stopniowo wyburzana. Najpierw służyła jako magazyn, w 1910 w południowo-wschodnim narożniku kwadratu reduty wybudowano kasyno oficerskie. Po II wojnie światowej ścięto część przeciwległego narożnika. Zachowały się 2 prawie całe boki oraz 2 połowy boków reduty, a także budynek kasyna. Nasypy wałowe zostały splantowane.

Położona jest na ulicy Szlak Chrobrego. Użytkowana jest przez Fabrykę Samochodów Dostawczych w Nysie.

Zadaniem **Reduty Kardynalskiej** była osłona zachodnich umocnień Nysy i Friedrichsstadt, a także wzmocnienie wałów przeciwpowodziowych na lewym brzegu rzeki. Zabudowana jest na planie kwadratu z kolistym dziedzińcem, otoczonym kazamatami. Mury reduty i sklepienia kazamatów przykryto wałami ziemnymi. W przeszłości otoczona fosą, którą później zaniedbano z powodu niedostępności bagnistego terenu. Znajduje się na ulicy Wyspiańskiego i jest w lepszym stanie technicznym niż reduta Kapucyńska.

Fort Prusy

Fort Preußen wzniesiono na wzgórzach, na północnym brzegu Nysy Kłodzkiej. Zabezpieczał tereny, z których można było prowadzić ostrzał miasta.

Budowę rozpoczęto w latach 1743–1745. Dwadzieścia lat później rozbudowano system chodników przeciwmimowych i wzniesiono 3 flesze (Le Grand, Lefevre, Diericke). W II połowie XIX wieku prowadzono pracę przy obwałowaniach, przebudowano też stoki bojowe. Od 1859 służył jako koszary, później więzienie, a od 1914 jako magazyn sprzętu wojskowego. W czasie I wojny światowej przed bramą wzniesiono monumentalną wieżę wodną, niszcząc przyległe nasypy ziemne. W okresie międzywojennym w dolnej części budowli znajdowała się hala pamięci ku czci mieszkańców Nysy poległych w czasie I wojny światowej. Udobudowano także taras widokowy.

Główny zarys obwałowań to pięciopromienna gwiazda, wewnątrz której wznosi się pięciobok dwukondygnacyjnych kazamatów, osłoniętych od góry i od zewnątrz nasypem ziemnym. Kleszcze fortu otoczone były suchą fosą osłaniała 5 rawelinów: trzy o narysie bastionowym: Pommern, Halberstadt i Mark,

oraz dwa o narysie kleszczowym: Magdeburg i Westfalen. Razem z 5 przeciwstrażami tworzyły ciągłe pasmo obwałowań zewnętrznych z przerwą przy bramie wjazdowej.

Cztery boki zabezpieczono systemem chodników przeciwmìnowych (z wyjątkiem boku osłoniętego obwałowaniami Friedrichstadt). W forcie znajdowały się trzy studnie – główna na dziedzińcu (głęboka na 25-32 metry), za szyją rawelinu Pommern i przed prawym licem Ostra I.

Obecnie fort jest zaniedbany i w dużej części porośnięty lasem. Dojazd jest możliwy od ulicy Obrońców Tobruku.

Fort I

Wybudowany jako prowizoryczny w latach 1865–1866 i dopiero na początku lat 70. XIX wieku przebudowany na fort stały. Zadaniem fortu była ochrona linii kolejowej. Konstrukcyjnie podobny do Fortu II – posiadają nasyp w postaci czworobocznej lunety z wklęsłą ścianą szyjową. Suchą fosę osłaniają cztery kaponiere. Pod wałami znajdują się kazamaty koszarowo-gospodarcze; nie posiadał chodników przeciwmìnowych. W przeszłości do bramy wjazdowej można się było dostać przez most nad fosą, a dzisiaj przez nasyp.

Od 1934 służył jako zaplecze socjalne nyskiego garnizonu. Jeszcze do niedawna użytkowany był przez wojsko. Znajduje się na ulicy Orłąt Lwowskich.

Fort II

Nazywano również Fortem Regulickim powstał w tym samym czasie co Fort I i posiada podobny zarys czworobocznej lunety z wklęsłą ścianą szyjową, otoczone przez cztery kaponiere chroniące suchą fosę.

Zbudowany w latach 1865–1866 jako dzieło prowizoryczne. Przebudowany w latach 1871–73 na fort stały, z przeznaczeniem osłony linii kolejowej. Od 1934 r. przeznaczony został na magazyn sprzętu wojskowego. Od 1934 był magazynem sprzętu wojskowego i taką funkcję pełnił także przez wiele lat po wojnie. Położony jest ok. 250 metrów na północny zachód od Fortu I.

Fort III

Podobnie jak Forty I i II powstał w latach 60. XIX wieku w celu osłony linii kolejowej. W latach 1875–1878 przebudowano go na fort stały, a kolejna rozbudowa miała miejsce w okresie 1881-1883. Zbudowany jest na narysie lunety czworobocznej, zamkniętej od tyłu niskim załamanym kleszczowo wałem szyjowym, flankującym bramę wjazdową. Otoczony jest fosą (wypełnioną wodą). W przeszłości nad fosą znajdował się most, łączący fort z ukrytą drogą, znajdującą się nad przeciwskałą. Obecnie jest tam grobla. Droga prowadzi do bramy w formie przecięcia wału szyjowego, osłoniętej blokhauzem wartowniczym.

Podobnie jak Forty I i II jest to fort jednowałowy dla piechoty i artylerii. W przeszłości znajdowało się w nim około 35 dział. Na dziedzińcu znajduje się budynek, przykryty nasypem ziemnym, który pełnił funkcje koszarowe i magazynowe. Od 1934 fort służył jako magazyn amunicji i broni. Położony jest na ulicy Nowowiejskiej i użytkowany jako magazyn. Istniały plany zabudowy fortu.

Flesza Nowa

Flesza Nowa (Neue Flesch) zlokalizowana jest na terenie Parku Miejskiego, przy ulicy Powstańców Śląskich. Wybudowano ją w 1849, przy narożniku sztucznego stawu z 1839 (częściowo zachował się do dziś). Miała chronić młyn prochowy, położony pomiędzy stawem a kanałem rzeczki Białej.

Była to niewielka luneta, zbudowana na planie trójkąta. Dziedziniec otoczony był wałem ziemnym bez kazamatów (od frontu) oraz niskim murem szyjowym (od tyłu). Na środku stał niewielki budynek. Flesz Nowa otoczyła była fosą, połączoną ze stawem. W 1935 włączona w teren parku z czasem uległ zatarciu i wyróżnia się jedynie jako foremne wzniesienie.

Obwałowania Jeruzolimskie zewnętrzne

Biegą od zachodniej przeciwstraży Fortu Prusy, wzdłuż ulicy Otmuchowskiej. Jest to linia silnych umocnień wzniesionych przy pomocy korekcji terenu (głównie nasypów). Wybudowano je w latach 1767–1774 według projektu Lefevra i von Castillona – powstała wówczas m.in. Reduta Królicza (Kaninchen). Przebudowano je w latach 70. i 80. XIX wieku. Miały na celu wzmocnienie lewej flanki fortyfikacji górnych.

Najważniejsze obiekty i punkty:

- Reduta Królicza – samodzielna, wieloboczna reduta, otoczona wałem ze stanowiskami piechoty i artylerii. Pod wałami znajdują się kazamaty wartownicze i koszarowe, magazyny amunicji, galerie strzelnicze oraz studnia.
- Trawers Parkowy – sztucznie przedłużone i podwyższone wzgórze do 32 metrów

- Wysoki Trawers – sztuczny nasyp wybudowany dla osłony Wysokiej Baterii.
- Wysoka Bateria (Hohe Batterie) – sztucznie podwyższone wzgórze z otwartymi na wałach kazamatowych stanowiskami dla piechoty (w niższej części) i artylerii (w wyższej). Posiada dwa dziedzińce z dwukondygnacyjnymi kazamatami koszarowymi, mniejszymi kazamatami na schrony i magazyny oraz pomieszczenie ze studnią.
- Niska Bateria – prosty wał ze stanowiskami artyleryjskimi, skierowanymi w kierunku terenów zalewowych. Zachował się jeden z dwóch osłoniętych ziemią magazynów amunicji.
- Brama Jerozolimska zewnętrzna (nieistniejąca).

Obwałowania Jerozolimskie wewnętrzne

Biegące od Reduty Jerozolimskiej ulicą Ujejskiego i Mieczysława I do rzeki przy górnej śluzie. Wybudowano ją w latach 1742–1756, rozbudowano w 1790 i 1864, ale po 1888 straciła na znaczeniu. Na przełomie lat 20. i 30. XX wieku w większości została zburzona – zachowała się tylko Reduta Jerozolimska z wałem od strony południowej, który styka się z obwałowaniami powodziowymi. Obwałowania miały osłaniać od zachodu Friedrichsstadt na odcinku od Fortu Prusy do rzeki.

Samą Redutę Jerozolimską zbudowano w latach 40. XVIII wieku, a w okresie wojny prusko-francuskiej w 1870 wzniesiono baraki lazaretu. Po I wojnie światowej przeznaczona na cele gospodarcze, a po II wojnie światowej przebudowana na stadion sportowy.

Składała się z wału z suchą fosą (w części dolnej nadrzecznej wypełnionego wodą) i dwóch samodzielnych dzieł wzmacniających.

Obwałowania kolejowe

Położone są od ulicy Mazowieckiej do Jagiellońskiej, pomiędzy ulicą Bolesława Śmiałego i Jagiełły.

Powstały w 1875, kiedy w związku z przeniesieniem dworca kolejowego na prawy brzeg rzeki wyburzono stare obwarowania zewnętrzne od strony wschodniej. Ich początkiem był wał przeciwstrazy nadbrzeżnych, wzmocniony „Baterią Szyjową”. Następnie wał przecinały tory kolejowe i śluza, która doprowadzała wodę do fosy, a za nią znajdowały się wschodnie bastiony VIII, IX, X i XI z trzema kurtynami oraz bastiony południowe VII i VIII, których kurtyna była przecięta linią kolejową. Front bastionowy, wzmocniony wałami dla artylerii i piechoty, posiadał liczne schrony i trawersy na tych wałach, a pod nimi kazamaty. Całość była osłaniana od zewnątrz fosą z ukrytą drogą i placami broni.

W latach 1910–1921 zburzono obwałowania nadrzeczne, a główna linia bastionów z fosą i przeciwstokiem zachowała się jedynie jako fragment zieleni parkowej, z upływem czasu coraz bardziej dewastowanej i zabudowywanej (m.in. garażami, ogródkami działkowymi). Dzisiejsza ulica Bolesława Śmiałego to dawna droga forteczna, za którą zachował się magazyn amunicji, przykryty nasypem ziemnym. Kazamaty koszarowe po I wojnie światowej służyły jako magazyny i zaplecze gospodarcze.

Obwałowania Wysokie

Zlokalizowane w pobliżu ulicy Słowiańskiej, na linii około 1200 metrów, złożonej z 5 bastionów i 4 kurtyn. Wzniesiono je w latach 1774–1791, a rozbudowano i uzupełniono w latach 60. XIX wieku. Składały się z 3 części: Obwałowań Wysokich, Rogatki Ceglarskiej i Rogatki Grodkowskiej (wybudowane w 1786).

Bastiony w Obwałowaniach Wysokich otrzymały nazwy dawnych redut (Kaplicznej i Kapucyńskiej), które przebudowano: bastion Kapliczny (Bastion Kapellen), Kurtyna i bastion Place d’Armes (dawna reduta Górna Kapucyńska), Kurtyna i bastion Regulicki (Bastion Rieglitz), kurtyna i bastion Morawski (Bastion Mähren) oraz kurtyna i bastion Grodkowski. Po tym ostatnim zachował się tylko lewy bark, resztę zburzono w 1929.

Obwałowania Wysokie miały być osłoną przedmieścia Zawodzie, położonego na zewnątrz starszych Obwałowań Kapucyńskich.

Do dzisiaj zachowała się (jako jedyna w Nysie) brama Ceglarska (Ziegelstor), mająca formę przecięcia w wale kurtyny, z kazamatami dla straży i wnękami dla posterunków. Od strony miasta biegnie wzdłuż całego obwałowania droga forteczna, która obsługiwała magazyny amunicji i prochy wznoszone po obu jej stronach. Całość zachowanych obwałowań to około 85% ich pierwotnego stanu; stan zachowania określa się jako dobry. Teoretycznie należały do wojska, w praktyce użytkowane były przez osoby prywatne, co prowadziło do licznych dewastacji – pomieszczenia przy bramie są adaptowane na chlewiki, zdarto żeliwne napisy nad bramą, teren jest przegradzany na nielegalne ogródki działkowe, a niektóre magazyny amunicji przy drodze fortecznej zburzono się pod budowę bloków.

Przeciwstrzaże kleszczowe

Są jednymi z najstarszych konstrukcji pruskich – powstały w latach 1742–1745 od obecnej ulicy Jagiellońskiej, pomiędzy ulicą Mickiewicza i Żwirki i Wigury do Parku Miejskiego. Ich celem było wzmocnienie obrony austriackiego pasma obwarowań Nysy. Do czasów obecnych zachowały się pojedyncze relikty.

Składały się z trzech pierścieni: – pierwszy, zbudowany w miejscu dawnej drogi ukrytej, w którego skład wchodziły raweliny osłaniające kurtyny i przeciwstrzaże przed bastionami. Całość osłonięta była fosą środkową. – drugi, złożony z przeciwstrzaży kleszczowych, wzmocnionych redanami i lunetami osłonięty fosą zewnętrzną. Do dzisiaj przetrwały zdeformowane fragmenty kleszczy zewnętrznych oraz resztki fleszy Prudnickiej i Bialskiej. – trzeci pierścień był drogą ukrytą z placami broni i samodzielnymi fleszami. Szczególnie była rozbudowana od strony wschodniej i południowej.

Jędrzychów – w rozwidleniu ul. Wiejskiej i Chełmońskiego
[2 krzyże pokutne](#) (trzeba iść prosto ul. Chełmońskiego ok. 600 m)

[Górka Otmuchowska](#) Pomnik poległych powiatu nyskiego
(1870-1871), Nysa ul. Jaśminowa 102

Skorochów – [plaża](#), na mapie.cz jest jeszcze pomnik św. Agnieszki.

Głębinów - kościół par. pw. św. Urbana, z l. 1884-86.

[Wójcice](#)

kościół par. pw. św. Andrzeja, z l. 1816–18. W latach 1293–1302 wybudowany został pierwszy kościół pw. św. Andrzeja. W 1426 roku husyci najeżdżają na Nysę a idąc w kierunku Kłodzka niszczą kościół w Wójcicach, zdobywają miasto i zamek Otmuchów. Na początku XIX w. społeczność Wójcic rozpoczęła budowę nowego kościoła, który poświęcono w 1825 roku. Przedmiotem kultu mieszkańców Wójcic, i nie tylko, jest liczący 250 lat, łaskami słynący Obraz Matki Boskiej Łopatynskiej znajdujący się w miejscowym kościele. Najważniejszym świętem parafii jest odpust odbywający się 15 sierpnia, na który rokrocznie przybywają pielgrzymki z kraju i zagranicy. W maju 2009 roku odbyły się uroczystości związane z 250-leciem intronizacji tego obrazu. Cmentarz, z poł. XIX w., ogrodzenie, domy z XIX w. (nr 32, 87, 145, dom z kapliczką nr 140), kilka zabytkowych kapliczek oraz figura św. Jadwigi.

[Ulanowice](#)

- kaplica w stylu klasycystycznym z około 1800 r. Zbudowana na planie prostokąta, murowana, otynkowana, z portykiem kolumnowym złożonym z czterech kolumn w typie doryckim, podtrzymujących trójkątny szczyt
- [Pałac](#) wybudowano na przełomie XVI i XVII wieku w stylu renesansowym, ale przebudowano go około połowy XVIII wieku w stylu późnobarokowym. Fasada sześciosiowa, z asymetrycznym głównym wejściem do budynku z kamiennym portalem. Narożniki są akcentowane lizenami, część otworów okiennych w prostokątnych obramieniach uszatykanych wykonanych w tynku, w elewacji tylnej okna z renesansowymi kamiennymi obramieniami sfazowanymi od 1/3 wysokości. Większość pomieszczeń nakryta płaskimi stropami z sufitami z fasetą i plafonami, w dwóch zachowane sklepienia: klasztorne z lunetami i kolebkowe z lunetami. W sieni znajdowały się dwa kamienne, renesansowe portale. **Dwór obecnie stanowi własność prywatną.**

[Otmuchów - Zabytki](#)

- układ urbanistyczny średniowiecznego założenia miasta (domy, Rynek 2, 3, 4, z XVII-XVIII w.)
- kościół par. pw. śś. Mikołaja i Franciszka Ksawerego, okazała barokowa budowla z l. 1690-1701 – z końca XVII w., wzniesiona na wzgórzu, na miejscu istniejącego dawniej kościoła, pełni obecnie funkcję kościoła parafialnego. W kościele tym, znajdują się cztery obrazy pędzla [Michała Leopolda Willmanna](#), a także seria 38 fresków, które na zlecenie biskupa wrocławskiego [Franciszka Ludwika](#) wykonał [Karol Dankwart](#), twórca m.in. prac w Kościele św. Anny w Krakowie czy na Jasnej Górze.
- kościół ewangelicki, z XIX w.
- kaplica pw. Świętego Krzyża, ul. Krakowska, z XVIII w.

- cmentarz parafialny, z XIX w. z kościołem cmentarnym pw. św. Anny, neogotycka budowla, pochodząca z drugiej połowy XIX wieku. W miejscu tym istniał od średniowiecza szpital miejski i kaplica pw. N. M. Panny, fundacji biskupów wrocławskich
- kaplica, z poł. XIX w.
- [cmentarz żydowski](#), na terenie parku „Bażanciarnia”, z lat 1830–1935
- zespół zamkowy, z XIII-XVIII w.-XIX w.:
 - [zamek biskupi](#), wzniesiony prawdopodobnie w XIII w. na miejscu drewnianego grodu kasztelańskiego, sprzed 1155 roku, na szczycie górującego nad okolicą wzgórza. Dwukrotnie zniszczony w czasie wojen husyckich w latach 1430 i 1443. W 1484 roku został przebudowany przez biskupa Rotha. W latach 1585–1596 przebudowano go ponownie w stylu renesansowym. Z tego okresu pochodzi m.in. zwieńczenie wieży zamkowej i sgraffitowe obramowanie okien. W roku 1646 zamek został zajęty przez Szwedów. Na dziedzińcu zamkowym mieściły się zabudowania gospodarcze oraz kaplica zamkowa, znana z przekazów od 1470 roku. Według opisu z roku 1666 była to budowla kamienna, sklepiąca o ceglastej posadzce i kryta dachówką. Na wieżyczce kapicy znajdował się zegar słoneczny. W centralnej części dziedzińca jest studnia, która przetrwała do dnia dzisiejszego. Jednym z najbardziej charakterystycznych elementów zamku są schody, zwane końskimi. Schody zostały wzniesione na polecenie biskupa [Filipa von Sinzendorf](#), który w wyniku choroby poruszał się w lektyce. Rezydencja obejmowała także zamek dolny
 - pałac – zamek dolny, zbudowany w latach 1706–1707 przez nyskiego architekta M. Kleina w stylu barokowym, obecnie siedziba Urzędu Miasta, park
 - studnia z obudową
- fragmenty murów obronnych – miejskich, do naszych czasów zachowały się odcinki murów w różnych częściach miasta a także: basteja w ścianach domu, ul. Cicha 2/3, wieża – brama „Wróbla”, z XV w., XVI w., zwana Bramą Nyską, gotycka, zwieńczona renesansową attyką, niegdyś miejskie więzienie
- ratusz, prawdopodobnie zbudowany został około 1538 roku – XVI w. w stylu renesansowym. Swój obecny wygląd zawdzięcza odbudowie w 1817 r. Fasadę ratusza zdobi późnorenesansowa dekoracja sgraffitowa. Na ścianach ratusza zachował się XVI-wieczny zegar słoneczny. Zegar ten często nazywa się „Zegarem [Paracelsusa](#)”, na cześć legendy, według której ów szwajcarski uczonek - medyk miał zawitać do Otmuchowa podczas swoich podróży i wybawić miasto od zarazy.
- Domy: ul. Nyska– 2, 4, 6, 8, z XVII/XVIII w., XIX w., ul. Krakowska 4, z połowy XIX w.,
- budynek gospodarczy, ul. Orkana 2, z połowy XVIII w.

Dzień 13

Otmuchów - Frydrychów - Ścibórz - Trzeboszowice - Ujeździec - Lisie Kąty - Unikowice - Paczków 24 km (291)

[Frydrychów](#) - Przed 1810 rokiem Frydrychów był własnością biskupów wrocławskich. W tymże roku jako majątek kościelny w wyniku sekularyzacji Prus przechodzi na własność państwa. W 1817 roku zostaje darowany [Alexandrowi von Humboldt](#), który buduje niewielki dwór. W 1905 r. Frydrychów przechodzi na własność otmuchowskiej cukrowni i wojskowego zarządu dróg. W miejsce dworu w latach 1910 - 1920 wybudowano neobarokowy pałac. Po drugiej wojnie światowej majątek ziemski wraz z pałacem we władaniu PGRu. Po 1990 roku pałac sprzedano.

[Ścibórz Dwór](#), aktualnie agroturystyka strona + historia: <http://heyman.pl/history>

Budowany w 1668 dla Jana Henryka Heymanna von Rosenthal, prałata wrocławskiego, kustosa kościoła św. Jakuba w Nysie, radcy bpa Sebastiana Rostocka. Pałac, zwany także dworem, piętrowy, podpiwniczony, murowany z cegły i otynkowany budynek na planie prostokąta w stylu barokowym. Na suficie w sieni i dwóch innych pomieszczeniach dekoracje stiukowe. W związku z budową Jeziora Otmuchowskiego majątek ziemski rozparcelowano, w pałacu urządzono powiatową szkołę sportową. Po drugiej wojnie światowej w pałacu mieścił się ośrodek szkoleniowo-kolonijny pod zarządem MSW. Po 1990 roku zarządzany przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa. Sprzedany prywatnemu właścicielowi. W 2012 r. właściciel prowadzi remont pałacu. W wyremontowanej części prowadzi gospodarstwo agroturystyczne. Pałac wraz z oficyną, stacją i otaczającym je parkiem są zabytkami. **Jest też plaża.**

Trzeboszowice - **Rezydencja** została wzniesiona około 1800 r. przez Józefa Adama von Gruttschreibera. Budynek murowany z cegły, potynkowany, zbudowany na planie prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z zagospodarowanym poddaszem, nakryty wysokim dachem mansardowym z nowszymi powiekami, lukarnami i facjatką. Fasada (elewacja zachodnia) siedmioosiowa z centralnie umieszczonym wejściem, ponad nim umieszczony nowszy balkon. Budynek przebudowywany, zapewne w II połowie XX w., duże zmiany nastąpiły zwłaszcza w elewacji ogrodowej, do której dobudowano wysoką przybudówkę. Zachowany gzyms opaskowy pomiędzy kondygnacjami i część prostokątnych obramień otworów okiennych. W przyziemiu w narożnikach budynku stożkowate szkarpy. Układ wnętrz trzytraktowy z centralnie umieszczoną sienią, w niej pośrodku jednobiegowa klatka schodowa. Piwnice budynku sklepione, na parterze jedno pomieszczenie ze sklepieniem kolebkowo-krzyżowym, w pozostałych płaskie stropy. Kościół pw. św. Jadwigi, wybudowany w stylu neogotyckim z 1888 roku.

Ujeździec - **Renesansowy dwór** obronny zbudowany około 1595 r. dla biskupa Andrzeja von Jerin, rozbudowany o prostokątne skrzydło od północy w pierwszej połowie XIX w. i gruntownie przebudowany w 1877 r. w stylu eklektycznym (elementy klasycystyczne, neobarokowe i neogotyckie). Budynek murowany z kamienia i cegły, potynkowany, korpus na rzucie zbliżonym do kwadratu, skrzydło na planie prostokąta. Dwór częściowo podpiwniczony, trzykondygnacyjny, korpus nakrywa wysoki dach czterospadowy o ściętej kalenicy z facjatami, nad skrzydłem północnym dach trzyspadowy. Fasada (elewacja wschodnia) pięcioosiowa poprzedzona tarasem opartym na filarach z arkadami o łuku półkolistym i spłaszczonym. Pod tarasem umieszczono kamienną płytę erekcyjną z herbem biskupa Andrzeja von Jerin i datą budowy dworu. Na osi frontu facjata ze szczytem o spływach wolutowych i podziałach ramowych (pilastry i gzymsy). Elewacje boczne sześćoosiowe, elewacja ogrodowa pięcioosiowa. Elementem ożywiającym elewacje są gzymsy. Otwory okienne z profilowanymi obramieniami z kluczem. Część okien z naczółkami falistymi, pod oknami drugiej kondygnacji płyciny. W elewacji zachodniej niewielki wykusz. Układ wnętrz nieregularny, w korpusie trzytraktowy, a w skrzydle dwutraktowy. Na osi korpusu znajduje się sień, do której od północy przylega klatka schodowa. Pomieszczenia parteru nakrywają sklepienia żaglaste, kolebkowe z lunetami, kolebkowo-krzyżowe i odcinkowe. W pozostałych kondygnacjach płaskie stropy belkowe. Na piętrze zachowana neogotycka sala rycerska z ozdobnym kominkiem z kolorowych kafli i herbem Jerinów. Obecnie zabytek pełni również funkcje mieszkaniowe i dlatego można go zwiedzać tylko z zewnątrz. Dawny folwark jest nadal użytkowany, ale został w znacznym stopniu przekształcony, część budynków wyburzono, inne przebudowano. Do dworu od zachodu przylega pochodzący z początku XIX w. park krajobrazowy o powierzchni 4,3 ha. Park w większości jest równinny, jednak w południowo-wschodniej części występują niewielkie wzniesienia, wąwozy i wały, być może są to ślady po założeniu obronnym z XV w.

Lisie Kąty

<https://www.palaceslaska.pl/index.php/indeks-alfabetyczny/l/798-lisie-katy>

Początki historii miejscowości sięgają XIII w., w dokumentach z tego okresu wioska występuje pod nazwą „*Ube silva fuit*”. W czasach późniejszych zmieniono jej nazwę na Fuchswinkel. Początkowo osada była zapewne własnością biskupów wrocławskich, w nieznanych okolicznościach przeszła w ręce śląskiego rycerstwa. W drugiej połowie XV w. Lisie Kąty należały do posiadłości Joachima Czernina, członka rady biskupiej, syna Hipolita Czernina, starosty Głucholaz, Złatych Hor i Nysy. W 1586 r. z powodu zadłużenia Joachim sprzedał wszystkie swoje majątki Janowi Zyrowskiemu. Następnie Lisie Kąty należały do potomków Dietricha von Mansteina, który w 1563 r. otrzymał czeskie szlachectwo. **Obecnie istniejący dwór** został wzniesiony około 1600 r., prawdopodobnie przez rodzinę von Manstein, brak informacji na temat tego rodu uniemożliwia udokumentowanie tej hipotezy. Następne pewne wiadomości o właścicielu majątku pochodzą dopiero z II połowy XVII w. Lisie Kąty należały wtedy do burmistrza Bystrzycy Kłodzkiej, Adalberta Fryderyka Hantke, który w 1668 r. otrzymał szlachectwo czeskie. W 1694 r. posiadłość była w rękach jego syna Franciszka Ludwika, w 1721 r. wpisanego w stan rycerski z predykatem „von Lilienfeld”. Po nim dobra odziedziczył syn Karol Józef (1694-1781), radca biskupi w Nysie. Ostatnim przedstawicielem rodu był Aleksander Karol Teodor Wilhelm (ur. 1815).

Renesansowy zespół dworski z około 1600 r. w XIX w. został przebudowany w stylu neogotyckim. Po drugiej wojnie światowej zrujnowany i opuszczony. Składa się z właściwego dworu, zbudowanego na planie prostokąta i przylegającej do jego narożnika kwadratowej baszty. Budynki murowane z kamienia i cegły, potynkowane. Dwór pierwotnie parterowy, przekształcono, rozbudowując o dodatkowe piętro i ryzalit

w elewacji tylnej. W zniszczonych elewacjach zachowane profilowane kamienne obramowania otworów okiennych. Wnętrza jedno i dwutraktowe, z sienią, pierwotnie na przestrzał, nakrywały sklepienia kolebkowo – krzyżowe i sufity.

Czworoboczna baszta czterokondygnacyjowa, nakryta wysokim dachem czterospadowym, z nowszymi lukarnami, wykonanym z eternitu. Przyziemie mieszkalne, dwutraktowe, z centralnie umieszczoną sienią sklepioną kolebkowo. Po bokach sieni cztery pomieszczenia nakryte sklepieniami kolebkowo – krzyżowymi i kolebkowymi z lunetami. Wyższe kondygnacje baszty przekształcone na **spichlerz**. Elewacje neogotyckie z podwójnymi oknami ostrołukowymi i sterczynami w narożnikach.

Z basztą łączą się budynki gospodarcze rozłożone wokół prostokątnego dziedzińca. Na środku dziedzińca znajduje się nietypowy **neogotycki gołębnik**. W przeciwieństwie do dworu budynki dawnego folwarku są dobrze zachowane i nadal wykorzystywane. Dwór otaczał niewielki park krajobrazowy, obecnie przypominający zaniedbany las, który powoli wdziera się do ruin budynku. Na południowy – wschód od zniszczonej rezydencji znajduje się dobrze utrzymana **neogotycka kaplica** ufundowana w połowie XIX w. przez właścicieli miejscowości.

Obecnie dojście do ruin dworu od strony gospodarstwa rolnego jest nie możliwe. Od strony kaplicy tylko roślinność utrudnia wejście do zdewastowanego budynku. Teren wokół nie jest ogrodzony, ze względu na stan techniczny obiektu lepiej obejrzeć go tylko z zewnątrz i nie ryzykować wchodzenia do środka.

Do rejestru zabytków sztuki dnia 03.06.1964 r. pod nr 935/64 wpisano cały zespół dworski, składający się z: dworu z basztą, spichrza, gołębnika i kaplicy.

Krzyż pokutny 40 m na Zach od skrzyżowania k domy nr 48.

Unikowice - **kaplica pod wezwaniem Św. Trójcy**, którą możemy dziś zobaczyć została zbudowana w 1774r. W miejscu obecnej kapliczki wcześniej stała z pewnością inna kapliczka, ale jak wyglądała i kiedy została zbudowana nie wiadomo. O jej istnieniu świadczy być może znajdujący się w ołtarzu obraz Św. Trójcy, którego pochodzenie określa się na lata 1560-1570. We wnętrzu kościoła możemy podziwiać obrazy z XVI wieku. Wcześniej znajdowały się one w przydrożnej kapliczce niedaleko Unikowic, ale dzięki staraniom jednego z proboszczów - Kazimierza Rudzkiego, zostały odnowione i zawieszono w kościele.

Krzyż pokutny w Unikowicach to "krzyż pokutny wolno stojący w północno-wschodniej części wsi, po lewej stronie drogi Paczków - Ujeździec, obok mostku na niewielkim strumyku zwanym dziś Tarnawka, na trzonie, tuż powyżej górnej krawędzi ramion krzyża wyryta jest w prostokątnym obramieniu data 1254, jednak Paul Kutzer (1909) przypomniał, że aż do początku XV i XVI wieku na wszelkich pomnikach umieszczano daty zapisane wyłącznie cyframi rzymskimi, a nie arabskimi.

Dom nr 39, drewniany, z XVIII/XIX w. o konstrukcji zwanej szachulcową pochodzący z II poł. XVIII wieku.

Pod numerem 24 znajduje się XVIII-wieczny dworek, którego dach kryty jest łupkami.

Na poboczu drogi w kierunku Ujeździec leży kamienny postument w kształcie ostrosłupa, który jest prawdopodobnie słupem granicznym.

Kapliczka, znajdująca się przy drodze z Paczkowa do Unikowic w stylu gotyckim, wzniesiona została ok. 1800 roku i należała do bogatego rodu Siegert, właścicieli dużego gospodarstwa w Unikowicach, obecnie dom nr 5, pochodzący z Unikowic dentysta Emanuel Friedel wspomina, że przed II wojną tylko Georg Siegert posiadał auto.

Cmentarz przy drodze z Paczkowa do Unikowic należał niegdyś do Unikowic. Od momentu utworzenia w Paczkowie cmentarza komunalnego zaprzestano na nim pochówków. Dziś znajduje się tam jeszcze krzyż, ale figura Chrystusa została zniszczona. Niektórzy twierdzą, że przyczyną tego było uderzenia pioruna, jednak bardziej prawdopodobne jest to, że pękł pod wpływem mrozów

Paczków

<https://paczkow.pl/114/145/zabytki-i-atrakcje.html>

Kościół świętego Jana Ewangelisty. Budowa świątyni rozpoczęła się w 1350 roku i trwała około 30 lat, a jej fundatorem był zapewne biskup wrocławski Przecław z Pogorzeli, urzędujący w latach 1341-1376.

Obecny kształt budowli to efekt przebudów w stylu renesansowym, barokowym i neogotyckim. W XV wieku do prezbiterium od strony południowej została dobudowana dwuprzęsłowa kaplica pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny, w której znajduje się jedyny w Europie Środkowej ołtarz wyrzeźbiony z jednego kawałka piaskowca. Druga kaplica została wybudowana w stylu barokowym w 1701 roku po epidemii, jako wotum dla św. Rocha. Wieża miała po wybudowaniu w 1389 roku 120 m, aktualnie są to 64 metry.

W XVI wieku, w obawie przed najazdami Turków, świątynia została przebudowana i ufortyfikowana, tym samym zaczęła spełniać funkcje obronne – dachy zostały przekształcone i zostały dobudowane mury tarczowe zwieńczone attyką. **W południowej nawie została ustawiona okrągła kamienna studnia, jedyna studnia w Europie znajdująca się wewnątrz kościoła**, która w XIX wieku otrzymała żelazną nadbudowę. Według podań, w studni tej – nazywanej „tatarską” - mieszkańcy nie tylko czerpali wodę, ale również, w przypadku ataku nieprzyjaciela, mogli się w niej schronić. Świątynia zaliczany jest do najpotężniejszych warowni kościelnych w Europie Środkowej.

Wewnątrz kościoła zachowały się cenne zabytki sztuki rzeźbiarskiej (m.in. **dzieła wykonane przez Wita Stwosza**), ołtarz w stylu neogotyckim i ambona z XIX wieku. Szczególną uwagę należy zwrócić na sklepienia budowli, które znakomicie odzwierciedlają bogactwo gotyckich rozwiązań wszelakich form i typów. Nawa główna jest przesklepiona formami gwiaździstymi, nawy boczne są nakryte sklepieniami trójpodporowymi, natomiast prezbiterium jest nakryte rzadko spotykanymi na Śląsku sklepieniami sieciowymi. Jedna z kaplic jest nakryta bardzo rzadkim wariantem sklepienia sieciowego. Z kolei kruchty nakryte są sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi.

Bardzo dobrze zachowane średniowieczne mury obronne, miejscami wysokie na 7 metrów, zbudowane z kamienia łamanego, otaczają miasto regularnym owalem o długości 1200 metrów. To właśnie dzięki murom obronnym Paczków znany jest jako „Polskie Carcassonne”.

Elementami zachowanych obwarowań Paczkowa są także **trzy wieże bramne - Wrocławska, Kłodzka i Ząbkowicka** - oraz **brama Nyska**.

Krzyż pokutny wmurowany w ścianę wieży Bramy Wrocławskiej.

Owiany licznymi legendami budynek jest, obok murów obronnych i kościoła warownego, głównym symbolem Paczkowa. **Dom Kata** to budynek o charakterystycznym wyglądzie, wzniesiony metodą muru pruskiego, stojący niedaleko rynku, tuż za Wieżą Nyską.

Paczkowski ratusz powstał w połowie XVI wieku, jednak był wielokrotnie przebudowywany, dlatego oryginalny renesansowy charakter zachowała **do dziś jedynie wieża ratuszowa**, której budowę ukończono najprawdopodobniej w 1552 roku. Wejściówki na **taras widokowy na wieży ratuszowej** możecie nabyć w **punkcie informacji turystycznej**. Jest on jednocześnie niewielkim sklepem z pamiątkami oraz siedzibą biura turystycznego.

[Muzeum Gazownictwa](#) ul. Pocztowa 6, wt. – sb. 9-17.

[Metamuzeum Motoryzacji](#) prawdopodobnie po wcześniejszym umówieniu się (9-17): ul. Kościuszki 4 C

Ciekawostka: Pisarz o nazwisku Hosman jeździł po miastach Śląska, a następnie na zlecenie władarzy spisywał historię miast. Autor znany był z faktu, że po otrzymaniu wysokiego honorarium, tworzył historię bardziej barwną od rzeczywistej. Na kartach swoich ksiąg przypisał założenie Paczkowa rzymskiemu wodzowi zwanemu Lucca, który około 300 roku, wracając z dalekiej wyprawy, postanowił się osiedlić w tej okolicy. Założona przez niego i nazwana jego imieniem osada miała rozwijać się tak prężnie, że już w 791 roku była znacznym miastem. Lucca miał tu postawić świątynię, którą poświęcił jednemu z rzymskich bóstw. Według legendy, obecny kościół parafialny stoi dokładnie w tym samym miejscu, co wspomniana budowla.